

श्री वीतरागाय नमः

उपनेर्षया
विगमेर्षया
ध्रुवेर्षया

श्री उपांग सूत्र

गुरुप्राण आगम जत्रीसी

आशीर्वाद दाता : तपस्वी गुरुदेव पूज्य श्री रतिलालजी महाराज साहेब
प्रधान संपादिका : अपूर्व श्रुत आराधक पू. श्री लीलमबाई महासतीजी

स्व. पू. गुरुदेव श्री प्राणलाल म. सा. ना हस्ताक्षरो

इमेण च वे जुष्साहि किं ते जुष्णेण वज्रसो
जुष्कारि एं खलु दुल्लभं

अचारांग अ-५ उ-३

हे माणी ! आपणा आत्मा साधे दुर्धर वर दुर्धर वर वाही मतलब शुरुं ?
दुष्ट आत्मा ना सभान दुर्धर थोम लागु वस्तु दुर्लभ.

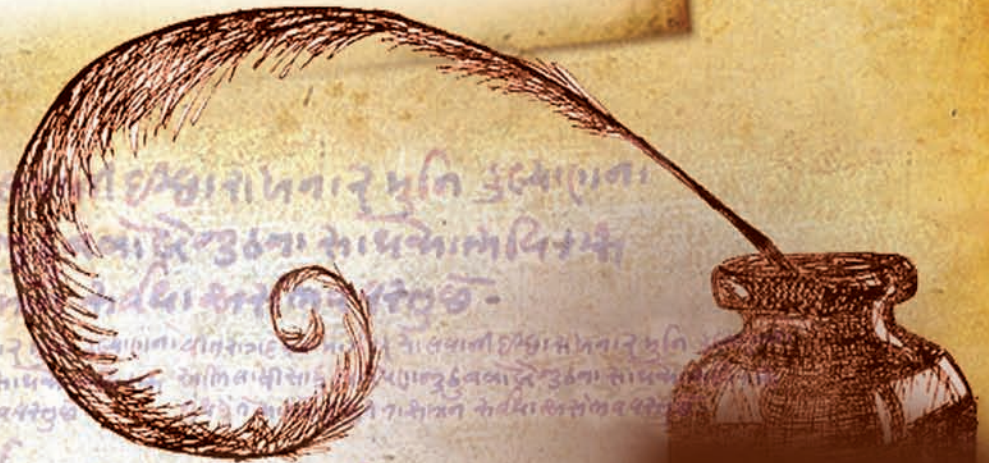
अप्रसीसा आत्मा साधे दुर्धर व्याज वाछे.

- इयतना अयुःसंसार -

लोगस्य सारं धर्मो, धर्मं पिय नाण सारियं विंति
नाणं संजम सारं संजम सारं च निव्वाणं

अचारांग अ-५-उ-९

समस्त लोडु (संसार) नो सार श्री सधर्म छे सधर्म नो सार ज्ञान छे
ज्ञान नो सार संयम-आरि व छे संयम (आरि) नो सार निवहि
(मोक्ष) छे.

वीपरोत्रहे वना मारिपु या लयाणी इच्छा रा भनान्
मलिका की साहु उचारिपु उचारिपु उचारिपु उचारिपु
उपपुन आरुपु उचारिपु उचारिपु उचारिपु उचारिपु

ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ
ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ

ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ

ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ
ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ

ଆଲମ୍ ଶୁରୁଆ

શ્રી વીતરાગાય નમઃ

ગોંડલ ગચ્છ જયવંત હો

પૂ. શ્રી ડુંગર - દેવ - જય - માણેક - પ્રાણ - રતિ ગુરુભ્યો નમઃ

શ્રી ગુરુ પ્રાણ આગમ બત્રીસી

સૌરાષ્ટ્ર કેસરી ગુરુદેવ પૂ. શ્રી પ્રાણલાલજી મ. સા. ની ચીર સ્મૃતિ તથા
તપસચ્ચાટ ગુરુદેવ પૂ. શ્રી રતિલાલજી મ. સા. મહાપ્રયાણ દશાબ્દીવર્ષ ઉપલક્ષ
સ્થવિર રચિત ઉપાંગ

શ્રી ઉપાંગ સૂત્ર

શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્ર

કલ્યાણતંત્રિકા, પુષ્પિકા, પુષ્પચૂલિકા, વૃષ્ટિદશા

(મૂળપાઠ, ભાવાર્થ, વિવેચન, પરિશિષ્ટ)

: પાવન નિશ્રા :

ગોંડલ ગચ્છ શિરોમણી પરમદાર્શનિક પૂ. શ્રી જયંતમુનિ મ. સા.

: સંપ્રેરક :

વાણીભૂષણ પૂ. શ્રી ગિરીશમુનિ મ. સા. અને આગમ દિવાકર પૂ. જનકમુનિ મ. સા.

: પ્રકાશન પ્રેરક :

ધ્યાનસાધક પૂ. શ્રી હસમુખમુનિ મ. સા. અને શાસનઅરુણોદય પૂ. શ્રી નમ્નમુનિ મ. સા.

: શુભાશિષ :

મંગલમૂર્તિ પૂજ્યવરા
પૂ. શ્રી મુક્તાબાઈ મ.

: પ્રધાન સંપાદિકા :

અપૂર્વ શ્રુત આરાધક
પૂ. શ્રી લીલમબાઈ મ.

: અનુવાદિકા :

પૂ. શ્રી કિરણબાઈ મ.

: પરામર્શ પ્રયોજિકા :

ઉત્સાહધરા
પૂ. શ્રી ઉષાબાઈ મ.

: સહ સંપાદિકા :

ડૉ. સાધ્વી શ્રી આરતીબાઈ મ.
તથા સાધ્વી શ્રી સુબોધિકાબાઈ મ.

: પ્રકાશક :

શ્રી ગુરુ પ્રાણ પ્રકાશન

PARASDHAM

પારસધામ, વલ્લભબાગ લેન, ઘાટકોપર(ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૪૦૦૦૭૭

: આગમ પ્રકાશન પ્રારંભ :

ઈ. સ. ૧૯૯૭ - ૧૯૯૮ પૂ. શ્રી પ્રાણગુરુ જન્મશતાબ્દી વર્ષ • ગુરુપ્રાણ ફાઉન્ડેશન, રાજકોટ.

પુનઃ પ્રકાશન - ઈ. સ. ૨૦૦૯

પ્રકાશક : શ્રી ગુરુ પ્રાણ પ્રકાશન, પારસધામ, ઘાટકોપર

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત

: ૧૦૫૦ * દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રત : ૧૦૦૮

પ્રકાશન તારીખ

: આસોવદ અમાસ - વીર નિર્વાણ કલ્યાણક તથા

તપસમ્રાટ ગુરુદેવ પૂજ્ય શ્રી રતિલાલજી મ. સા. જન્મદિન

ગુરુ પ્રાણ પ્રકાશન

શ્રી પરાગભાઈ શાહ • શ્રી શૈલેષભાઈ દેસાઈ • શ્રી બર્જશભાઈ દેસાઈ
શ્રી સુમતિભાઈ શાહ • શ્રી ગિરીશભાઈ શાહ • શ્રી જિતેનભાઈ શાહ

પ્રાપ્તિ સ્થાન :

www.parasdham.org * www.jainaagam.org

૧. મુંબઈ -

પારસધામ

વલ્લભબાગ લેન,

ઘાટકોપર(ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૪૦૦૦૭૭

ફોન - ૩૨૦૪ ૩૨૩૨.

૨. U. S. A. -

Girish P. Shah

4048, Twyla Lane, Campbell

CA - 95008-3721. U.S.A.

Ph. : (India) 09867054439

(U.S.A) 001- 408-373-3564

૩. રાજકોટ -

શેઠ ઉપાશ્રય

પ્રસંગ હોલ પાછળ,

૧૫૦ ફુટ રીંગ રોડ,

કાલાવડ રોડ, રાજકોટ - ૩૬૦૦૦૫

ફોન - ૯૮૨૪૦૪૩૭૬૯

૪. વડોદરા -

શ્રી હરેશભાઈ લાઠીયા

ગૌતમ, ૧૨, પંકજ સોસાઈટી,

નર્મદા ગેસ્ટ હાઉસની સામે,

ઈલોરા પાર્ક, વડોદરા - ૩૯૦૦૨૩

ફોન - ૯૮૨૪૦૫૮૪૮૯

મુદ્રક : શિવકૃપા ઓફસેટ પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદ - ફોન : ૦૭૯-૨૫૬૨૩૮૨૮

શ્રી

મ

પૂ

જી

સૌરાષ્ટ્ર કેસરી

બા. બ્ર. પૂ. ગુરુદેવ

શ્રી પ્રાણલાલજી મ. સા. ને અનન્ય શ્રદ્ધાભાવે..

સમર્પણ

સ્વીકારો મમ દાદા ગુરુ,
ઉપાંગ સૂત્ર અનુવાદનું નજરાણું.
તપસગ્રાટ આશિષે કૃતજાભાવે,
ઘરું તલ કરકમલમાં આ ભેટણું.
ઓ શ્રદ્ધાતિલકમંડળ ! અવિરત વહાવો
અમ પર કૃપાપ્રસાદનું ઝરણું.
યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ રહેશે,
આ શતાબ્દીનું સંભારણું.
સૌરાષ્ટ્રની ઘન્યવતી ઘરા પર જ્યાં
નિત્ય સાગર ઘુઘલી રહ્યો છે,
તેવા વેશવળના આંગણે જેઓનો જન્મ થયો,
ત્યાં જ વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થઈ,
બડભાગી બગસરાની ભૂમિ ઉપર
સંયમના સાજ સજી અગારમાંથી અણગાર બન્યા,
સૌરાષ્ટ્રના ખૂલે ખૂલે બિયરી
વીરવાણીનું પાન જૈન જૈનેતર સમાજને
કરાવનાર પરગુણ ઉદ્યોતક,
એકતાના ઉદ્ધોષક, સ્નેહસરિતાવાહક એવા
પરમ શ્રદ્ધેય પૂ. દાદા ગુરુના કરકમલમાં
જન્મ શતાબ્દી પ્રસંગે
ઉપાંગ સૂત્રના અનુવાદનું નજરાણું
શ્રદ્ધા ભક્તિસભર હૃદયે સમર્પણ કરું છું.

- પૂ. મુક્ત - લીલમ - ઉષા ગુરુણીના સુશિષ્યા
સાધવી કિરણ

તપ સમ્રાટ તપસ્વી ગુરુદેવ પૂ. રતિલાલજી મ. સા. બા

આશીર્વાચન

ગુરુ મહારાજની
જન્મ શતાબ્દી નિમિત્તે
આગમોનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે,
તેનો મને આનંદ છે,
તમે સહુ સાધ્વીવૃંદ આગમનો અભ્યાસ કરી,
તેનાં મૂળભૂત તત્ત્વોને સમજો,
જીવનને પંચાચારમય બનાવો,
સમાજમાં જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરો.
ગુરુ મહારાજના નામને અમર બનાવો અને
સંયમી જીવનને સફળ બનાવો.
એ જ મારા અંતરના આશીર્વાદ છે.

મારી સાથે ચાતુર્માસ અર્થે રોયલ પાર્ક સંઘમાં જિરાજમાળ સાધ્વીવૃંદ
ભગવાન મહાવીરની વાણીને સમગ્ર વિશ્વમાં
ગૂંજતી કરે તેવા શુભાશિષ.

– મુનિ રતિલાલ
તા. ૧૪/૯/૯૭
રોયલ પાર્ક ઉપાશ્રય,
રાજકોટ.

ગોંડલ ગરહ શિવોમહિ પૂ. શ્રી જયંતમુનિ મ. સા. ના સ્વદેસ્તાકારે

આશીર્વાચન

ૐ
ૐ ૧૫૦ ૧૧૦ ૨૨૫

એત્રા અનુજાયતે લલ્યેણ અનુમન્યતે ચ
યદ્ "ગુરુપ્રાણ આગમ બત્રીસી" પુનર્પ્રકાશને
અવશ્યં કાર્પી | ૨૨ મલા કાર્પી પૂજ્ય -
ગોંડલ ગરહ કીર્તીધર અરુણોદય
નમ્ર મુનિના પ્રારંભ્યતે ૨૨િ મમ ભાવઃ
લત્ર કાર્પિ લોષો ન સ્યાન્ ૨૨િ સદ -
પિસ્વક્તેન અનુમદનં કિયતે -
શુભં સ્યાન્
૨૨િ આશીર્વાચનં કાર્પિ ૨૨િ સદ -
સુખં સ્યાન્

આનંદ મંગલમ્

૨૭-૫-૨૦૦૧

અક્ષયવૃત્તીયા
સોમવાર

હું આજ્ઞા આપું છું તથા આ કાર્યને સ્વીકૃતિ આપું છું કે ગુરુપ્રાણ આગમ બત્રીસીનું પુનઃ પ્રકાશન અવશ્ય કરવું જોઈએ. આ મહાકાર્ય પૂજ્ય ગોંડલ ગરહ કીર્તીધર અરુણોદય શ્રી નમ્રમુનિ પ્રારંભ કરે, આ મારા ભાવ છે. આ કાર્યની અનુમોદના કરું છું.
આનંદ મંગલમ્.

શુભ થાઓ... સુંદર થાઓ...
આ આશીર્વાચન અર્પિત કરું છું.

તા. ૨૭-૦૪-૨૦૦૬
અક્ષયવૃત્તીયા - સોમવાર.

ગુરુપ્રાણ આગમ બત્રીસી અનુવાદિકા મહાસતીજીઓ

પ્રધાન સંપાદિકા ભાવચોગિની
બા. શ્ર. પૂ. શ્રી લીલમબાઈ મ.
સહસંપાદિકા
ડૉ. સાંધ્વી શ્રી આરતીબાઈ મ. તથા
સાંધ્વી શ્રી સુબોધિકાબાઈ મ.

સાંનિદ્ય
પૂ. શ્રી જયંતમુનિ મ. સા.
પૂ. શ્રી ગિરીશચન્દ્રજી મ. સા.
જ્ઞાનદાનના સંપૂર્ણ સહયોગી
પૂ. શ્રી ત્રિલોકમુનિ મ. સા.

સૂત્રનું નામ

અનુવાદિકા

શ્રી આચારાંગ સૂત્ર (ભાગ ૧-૨)
શ્રી સૂચગડાંગ સૂત્ર (ભાગ ૧-૨)
શ્રી ઠાણાંગ સૂત્ર (ભાગ ૧-૨)
શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર
શ્રી ભગવતી સૂત્ર (૧ થી ૫ ભાગ)
શ્રી જ્ઞાતા સૂત્ર
શ્રી ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર
શ્રી અંતગડદશાંગ સૂત્ર
શ્રી અનુત્તરોવવાઈ સૂત્ર
શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર
શ્રી વિપાક સૂત્ર
શ્રી ઉવવાઈ સૂત્ર
શ્રી રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર
શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર
શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર (ભાગ-૧ થી ૩)
શ્રી જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર
શ્રી જ્યોતિષગણરાજ પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર
(ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ)
શ્રી ઉપાંગસૂત્ર (શ્રી નિરયાવલિકાદિ)
શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર (ભાગ-૧, ૨)
શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર
શ્રી નંદી સૂત્ર
શ્રી અનુયોગદાર સૂત્ર
શ્રી નિશીથ સૂત્ર
શ્રી ત્રણ છેદ સૂત્ર
શ્રી આવશ્યક સૂત્ર

પૂ. હસુમતીબાઈ મ., પૂ. પુષ્પાબાઈ મ.
પૂ. ઉર્મીલાબાઈ મ.
પૂ. વીરમતીબાઈ મ.
પૂ. વનીતાબાઈ મ.
પૂ. ડૉ. આરતીબાઈ મ.
પૂ. સુમનબાઈ મ.
પૂ. ઉર્વશીબાઈ મ.
પૂ. ભારતીબાઈ મ.
પૂ. સન્મતિબાઈ મ.
પૂ. સુનિતાબાઈ મ.
પૂ. ઉષાબાઈ મ.
પૂ. કલ્પનાબાઈ મ.
પૂ. બિંદુ-રૂપલ દ્વય મ.
પૂ. પુનિતાબાઈ મ.
પૂ. સુધાબાઈ મ.
પૂ. મુક્તાબાઈ મ.
પૂ. રાજેમતીબાઈ મ.
પૂ. કિરણબાઈ મ.
પૂ. ડૉ. અમિતાબાઈ મ. પૂ. સુમતિબાઈ મ.
પૂ. ગુલાબબાઈ મ.
પૂ. પ્રાણકુંવરબાઈ મ.
પૂ. સુબોધિકાબાઈ મ.
પૂ. લીલમબાઈ મ.
પૂ. ડૉ. ડોલરબાઈ મ.
પૂ. રૂપાબાઈ મ.

सिंह सभा पराक्रमी, हंस सभा उज्ज्वल यशोमूर्ति, सौराष्ट्र केसरी पूज्य
गुरुदेव श्री प्राणलालजी म. सा. नां श्री चरणोभां शतगुण

प्रणामांजलि

ज्ञानता
आर्जवता

सहिष्णुता
लघुता

सज्जनता
प्रसन्नता
भव्यता
तज्जिता
मार्दवता
अप्रमत्तता
दक्षता

प्रतिरुषता
उत्साहितता
नम्रता
विभुता
कृतज्ञता
प्रभुता
प्रौढता

वैदिकसाधनादि

करुणता
सौम्यता
साम्प्रता
शूरवीरता
धीरता
स्थिरता
दयाणुता
समयज्ञता
प्रमोदता

गिरागुरुत्वता
अवधार कुशणता
ईन्द्रिय दमनता
गरिष्ठता
विशाणता
प्रेमाणता
निर्भयता
स्वर्माधुर्य

आत्मरमणता
तल्लीनता
सत्यवस्तुत्वता
प्रतिभासंपन्नता
पवित्रता
दोक्षिण्यता
प्रशमता
अर्हता

क्रांतिकारकता
समन्वयता
लोकप्रियता
ज्ञानदाता
शिक्षादाता
कृतार्थता
तत्त्वलोकता

ज्ञानोत्सुकता
आस्तिक्यता
ज्ञानपूढता
क्षमाशीलता
वेराग्यवार्धक्य
उदासीनता
नेतिकता

ओजस्विता
तेजस्विता
वर्यस्विता
प्रयवन पटुता
गुणशालकता
ज्ञानप्रसारकता
श्रद्धाणुता
उदारता

स्नेहयुक्तता
धर्मकलाधरता
संगठनकारकता
पथप्रदर्शितता
सम्यक्पराक्रमता
सौष्ठवता
वरिष्ठता
गंभीरता

सेवाशीलता
अकुतूहलता
ओकांतप्रियता
अनेकांतदर्शिता
वियक्षणता
आराधकता
लावण्यता
परमार्थता
कुशलता

कर्मनिष्ठता
निर्वपता
दिव्यता

रोयकता

उपशमता

सुविनीतता
निर्वेदता
समता
वीरता

प्रविणता
उपशांतता

परिपक्वता
श्रुतसंपन्नता
श्रेष्ठता
अमीरता

अमीरता
चारित्र परायणता

शतादि सद्गुणालंकृत तव वपुः लूयाद् लवालंबनम्

પૂ. શ્રી કુંભર-દેવ-જય-માણિક-પ્રાણ-રતિ-જમ-ગુરુભ્યો નમઃ
પૂ. હીર-વેલ-માન-દેવ-ઉજમ-કૂલ-ગોતી-આમ્ર-અમૃત-ગુરુડીભ્યો નમઃ

ગોંડલ સંપ્રદાય-ગુરુપ્રાય રતિ પરિવાર

મંગલ મનીષી મુનિવરો
શાસ્ત્ર શુશ્રૂષિકા શ્રમણીવુંદ

૦૧. પૂ. શ્રી જયંતમુનિ મ. સા.	૦૬. પૂ. શ્રી મનહરમુનિ મ. સા.
૦૨. પૂ. શ્રી ગિરીશચંદ્રજી મ.સા.	૦૭. પૂ. શ્રી ગજેન્દ્રમુનિ મ. સા.
૦૩. પૂ. શ્રી જનકમુનિ મ.સા.	૦૮. પૂ. શ્રી સુશાંતમુનિ મ. સા.
૦૪. પૂ. શ્રી જગદીશમુનિ મ.સા.	૦૯. પૂ. શ્રી નમ્નમુનિ મ. સા.
૦૫. પૂ. શ્રી હસમુખમુનિ મ.સા.	૧૦. પૂ. શ્રી પીચુખમુનિ મ. સા.

૦૧. પૂ. ગુલાબબાઈ મ.	૩૭. પૂ. પ્રીતિસુધાબાઈ મ.	૭૩. પૂ. નલિનીબાઈ મ.
૦૨. પૂ. પ્રાણકુંવરબાઈ મ.	૩૮. પૂ. મીનળબાઈ મ.	૭૪. પૂ. રક્ષિતાબાઈ મ.
૦૩. પૂ. લલિતાબાઈ મ.	૩૯. પૂ. મનીષાબાઈ મ.	૭૫. પૂ. રોશનીબાઈ મ.
૦૪. પૂ. લીલમબાઈ મ.	૪૦. પૂ. કિરણબાઈ મ.	૭૬. પૂ. અંજીતાબાઈ મ.
૦૫. પૂ. વિમળાબાઈ મ.	૪૧. પૂ. હસ્મિતાબાઈ મ.	૭૭. પૂ. સંજીતાબાઈ મ.
૦૬. પૂ. હંસાબાઈ મ.	૪૨. પૂ. શૈલાબાઈ મ.	૭૮. પૂ. સંઘમિત્રાબાઈ મ.
૦૭. પૂ. પુષ્પાબાઈ મ.	૪૩. પૂ. ઉર્મિબાઈ મ.	૭૯. પૂ. આરતીબાઈ મ.
૦૮. પૂ. વિજયાબાઈ મ.	૪૪. પૂ. સુધાબાઈ મ.	૮૦. પૂ. રૂપાબાઈ મ.
૦૯. પૂ. તરૂલતાબાઈ મ.	૪૫. પૂ. ઉર્વશીબાઈ મ.	૮૧. પૂ. મિતલબાઈ મ.
૧૦. પૂ. જસવંતીબાઈ મ.	૪૬. પૂ. સ્મિતાબાઈ મ.	૮૨. પૂ. શ્રેયાબાઈ મ.
૧૧. પૂ. વસુબાઈ મ.	૪૭. પૂ. ઉર્મિલાબાઈ મ.	૮૩. પૂ. શ્રીદેતાબાઈ મ.
૧૨. પૂ. પ્રભાબાઈ મ.	૪૮. પૂ. ડોલરબાઈ મ.	૮૪. પૂ. શ્રુતિબાઈ મ.
૧૩. પૂ. લતાબાઈ મ.	૪૯. પૂ. કલ્પનાબાઈ મ.	૮૫. પૂ. ભાવનાબાઈ મ.
૧૪. પૂ. ભદ્રાબાઈ મ.	૫૦. પૂ. સંગીતાબાઈ મ.	૮૬. પૂ. ભવિતાબાઈ મ.
૧૫. પૂ. સુમિત્રાબાઈ મ.	૫૧. પૂ. નંદાબાઈ મ.	૮૭. પૂ. જીજ્ઞેષાબાઈ મ.
૧૬. પૂ. સાધનાબાઈ મ.	૫૨. પૂ. સુનંદાબાઈ મ.	૮૮. પૂ. શ્રેયાંસીબાઈ મ.
૧૭. પૂ. અરુણાબાઈ મ.	૫૩. પૂ. જયેશાબાઈ મ.	૮૯. પૂ. પરિજ્ઞાબાઈ મ.
૧૮. પૂ. સરલાબાઈ મ.	૫૪. પૂ. અર્ચિતાબાઈ મ.	૯૦. પૂ. શ્વેતાંસીબાઈ મ.
૧૯. પૂ. વનિતાબાઈ મ.	૫૫. પૂ. અજિતાબાઈ મ.	૯૧. પૂ. સુબોધિકાબાઈ મ.
૨૦. પૂ. દીક્ષિતાબાઈ મ.	૫૬. પૂ. અમિતાબાઈ મ.	૯૨. પૂ. શીલાબાઈ મ.
૨૧. પૂ. ધીરમતીબાઈ મ.	૫૭. પૂ. પુનિતાબાઈ મ.	૯૩. પૂ. હેમાંશીબાઈ મ.
૨૨. પૂ. રાજેમતીબાઈ મ.	૫૮. પૂ. સુનિતાબાઈ મ.	૯૪. પૂ. નમ્નતાબાઈ મ.
૨૩. પૂ. હસુમતીબાઈ મ.	૫૯. પૂ. ગીતાબાઈ મ.	૯૫. પૂ. પત્રાબાઈ મ.
૨૪. પૂ. સુમતિબાઈ મ.	૬૦. પૂ. વિદુબાઈ મ.	૯૬. પૂ. પૂર્વાબાઈ મ.
૨૫. પૂ. અનુમતિબાઈ મ.	૬૧. પૂ. તરુબાઈ મ.	૯૭. પૂ. જાગૃતિબાઈ મ.
૨૬. પૂ. વીરમતીબાઈ મ.	૬૨. પૂ. મીનાબાઈ મ.	૯૮. પૂ. પ્રબોધિકાબાઈ મ.
૨૭. પૂ. યશોમતીબાઈ મ.	૬૩. પૂ. પૂર્ણાબાઈ મ.	૯૯. પૂ. પ્રિયલબાઈ મ.
૨૮. પૂ. જ્ઞાનશીલાબાઈ મ.	૬૪. પૂ. રશ્મિતાબાઈ મ.	૧૦૦. પૂ. સ્વરૂપાબાઈ મ.
૨૯. પૂ. દર્શનશીલાબાઈ મ.	૬૫. પૂ. બિંદુબાઈ મ.	૧૦૧. પૂ. સુહાનીબાઈ મ.
૩૦. પૂ. વિનોદીનીબાઈ મ.	૬૬. પૂ. વિરલબાઈ મ.	૧૦૨. પૂ. હૃદયાબાઈ મ.
૩૧. પૂ. પ્રજ્ઞાબાઈ મ.	૬૭. પૂ. રૂપલબાઈ મ.	૧૦૩. પૂ. વૈદેહીબાઈ મ.
૩૨. પૂ. પ્રિયદર્શનાબાઈ મ.	૬૮. પૂ. તેજલબાઈ મ.	૧૦૪. પૂ. ભવ્યાંશીબાઈ મ.
૩૩. પૂ. કૃપાબાઈ મ.	૬૯. પૂ. સુજીતાબાઈ મ.	૧૦૫. પૂ. જયણાબાઈ મ.
૩૪. પૂ. મીરાબાઈ મ.	૭૦. પૂ. સ્વાતિબાઈ મ.	૧૦૬. પૂ. સંબોદીબાઈ મ.
૩૫. પૂ. કુંદનબાઈ મ.	૭૧. પૂ. શ્વેતાબાઈ મ.	૧૦૭. પૂ. ભવ્યાનીબાઈ મ.
૩૬. પૂ. જયોતિબાઈ મ.	૭૨. પૂ. રેણુકાબાઈ મ.	

શ્રુત સેવાનો સત્કાર

શ્રુતાધાર (મુખ્યદાતા)

શ્રી કિશોરભાઈ નંદલાલ શાહ.

“વૈષ્ણવ જન તો તેને રે કહીએ, જે પીડ પરાઈ જાણે રે” ગરીબ, દુઃખીના બેલી કિશોરભાઈ સાચા અર્થમાં વૈષ્ણવ છે. દશાશ્રીમાળી વૈષ્ણવ કુળમાં જન્મેલાં કિશોરભાઈ, ભગવાનમાં શ્રદ્ધા રાખનાર આસ્તિક માનવ છે.

હાર્ડ વર્ક, જાત મહેનત અને પ્રબળ પુરુષાર્થથી મિનરલ પાવડરના ધંધાથી શરૂ કરેલી ધંધાકીય કારકિર્દી એવરેસ્ટ બિલ્ડરર્સ તરીકે તેઓએ પ્રસિદ્ધિની ટોચને હાંસલ કરી છે. તેઓ મૃદુભાષી અને બોલેલું કાર્ય પાર કરનાર છે.

તેઓ શ્રી નાઘેર સમાજના ટ્રસ્ટી છે. વૈષ્ણવ સંપ્રદાય સાઈ બાબા (શીડી) ના અનુયાયી છે. શ્રી જગજીવન બાપુ સેવાશ્રમ - શીમરના પરમ ભક્ત છે. જાયન્ટ ગ્રુપ ઓફ ઘાટકોપર સેન્ટ્રલના પાયાના પથ્થરરૂપ પ્રેસીડેન્ટ છે. પૂ. ગુરુદેવ નમ્રમુનિ મ.સા. ના જ્ઞાનમય, પ્રકાશમય સાંનિધ્યે તેઓએ અધ્યાત્મની ઝાંકી અનુભવી છે. તેમના સમર્પિત ભક્ત બનીને રહ્યા છે.

તેમના ધર્મપત્ની શ્રી સર્યુબેન પણ ગુરુદેવ પ્રતિ અનન્ય શ્રદ્ધા ધરાવે છે. તેઓ સોશયલ વર્કર છે અને જાયન્ટ ગ્રુપ ઓફ ઘાટકોપરના પ્રેસીડેન્ટ છે. સુપુત્ર વિરલ અને નયનેશ પણ ગુરુદેવને સમર્પિત છે. સુપુત્રી ગ્રીષ્મા તેની મેરેજ લાઈફમાં સુખી છે અને બંને કુટુંબને ઉજ્જવળ કરી રહી છે.

પૂ. ગુરુદેવ શ્રી નમ્રમુનિ મ.સા. ના ૩૯ માં જન્મદિને, કોઈપણ કાર્ય માટેની પૂ. ગુરુદેવની પ્રેરણા કે આજ્ઞા શ્રેષ્ઠતાનું સર્જન કરશે તેવા ભાવને, ગુરુ ચરણે સમર્પિત કરતાં તેઓ આગમ પ્રકાશનના શ્રુતધાર બન્યા છે. તે માટે તેઓ ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ગુરુપ્રાણ પ્રકાશન

PARASDHAM

શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય સદ્વિવેક

- તીર્થંકર પ્રભુના પવિત્ર ઉપદેશરૂપ આગમગ્રંથો દરેક ધર્મનિષ્ઠ સ્વાધ્યાયપ્રેમી શ્રમણોપાસકે પોતાના ઘરમાં વસાવવા જોઈએ.
- તીર્થંકરોની અનુપસ્થિતિમાં તીર્થંકરોના ઉપદેશરૂપ ગ્રંથો સાક્ષાત્ તીર્થંકર તુલ્ય માનીને આગમગ્રંથોને ઘરમાં કબાટ કે શોકેશમાં સુવ્યવસ્થિત રૂપે રાખવા.
- પ્રતિદિન તીર્થંકરોને સ્મૃતિપટ પર લાવી અહોભાવપૂર્વક ત્રણ ભાવ વંદન કરવા .
- ઘરના સદસ્યોએ સાથે મળી શ્રદ્ધાપૂર્વક આગમવાંચન કરવું.
- વિનય ધર્મનું મૂળ છે તેથી શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય માટે ગુરુની આજ્ઞા લેવી.
- ૩૨ આગમગ્રંથોમાંથી કાલિક સૂત્રના મૂળપાઠનો સ્વાધ્યાય દિવસના પ્રથમ અને ચોથા પ્રહરમાં અને ઉત્કાલિક સૂત્રના મૂળપાઠનો સ્વાધ્યાય અસ્વાધ્યાય કાલને છોડીને એટલે કે બે સંધ્યા અને બે મધ્યાહન કાલીન ૪૮ મિનિટને છોડીને ગમે ત્યારે કરી શકાય છે.
- પ્રાતઃ ઉષાકાલ, સંધ્યાકાલ, મધ્યાહ્ન અને અર્ધરાત્રિએ બે - બે ઘડી શાસ્ત્રનો મૂળપાઠ વાંચવો નહીં.
- ૩૨ અસ્વાધ્યાયમાં શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય થાય નહીં.
- ઘરમાં સંડાસ - બાથરૂમ હોય, સ્ત્રીઓને માસિકધર્મ હોય, વગેરે કારણોથી ઘરમાં આગમ રાખવાથી અશાતના થાય, તેવી માન્યતા યોગ્ય નથી કારણકે સાધ્વીજી પોતાની પાસે આગમ ગ્રંથો રાખે છે.
- માસિક ધર્મવાળા બહેનોએ શાસ્ત્રના મૂળપાઠનો સ્વાધ્યાય કરવો નહીં. તે વ્યક્તિની સામે પણ સ્વાધ્યાય કરવો નહીં. તેનાથી દૂર અલગ સ્થાનમાં બેસીને સ્વાધ્યાય કરી શકાય છે. ગુજરાતી અનુવાદ, ભાવાર્થ, વિવેચન, માસિક ધર્મમાં પણ બહેનો વાંચી શકે છે. તેમાં કોઈ જાતની અશાતના નથી.
- **આ સમસ્ત નિયમો મૂળપાઠ વાંચવા કે સ્વાધ્યાય કરવા માટેના છે.** કેવળ શાસ્ત્રોના ગુજરાતી ભાવાર્થ વાંચવા હોય, તો ઉપરોક્ત નિયમો લાગુ પડતા નથી.
- આગમગ્રંથોના આધારે જ ભૂતકાલમાં અનંત જીવોએ આત્મકલ્યાણ કર્યું છે. આગમગ્રંથોના આધારે જ પાંચમા આરાના અંત સુધી જિનશાસન જયવંતું રહેશે. તેથી આગમગ્રંથોનું સંપૂર્ણતઃ બહુમાન જાળવવું.

વિષયાનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
પૂ. શ્રી ડુંગરસિંહજી મ.સા.નું જીવન દર્શન	11	પદ્માવતિ રાણીની હઠથી હાર હાથીની માંગ	૩૮
પૂ. શ્રી પ્રાણલાલજી મ.સા.નું જીવન દર્શન	13	વેહલ્લકુમારનું મનોમંથન, વૈશાલીગમન	૩૯
પૂ. શ્રી રતિલાલજી મ.સા.નું જીવન દર્શન	15	દૂતનું વૈશાલી ગમન	૪૦
પુનઃ પ્રકાશનના બે બોલ	17	દૂત સત્કાર : ચેડારાજાનો ઉત્તર	૪૧
પૂર્વ પ્રકાશનના બે બોલ	19	રોષયુક્ત દૂતનું ગમન અને યુદ્ધ ઘોષણા	૪૪
અભિગમ	21	ચેડારાજાની ગણરાજાઓ સાથે મંત્રણા	૪૯
સંપાદકીય	25	ચેડારાજા અને કોણિકનું યુદ્ધ	૫૧
સંપાદન અનુભવો	34	કાલકુમારનું મૃત્યુ, નરકગમન	૫૪
અનુવાદિકાની કલમે	37	કાલકુમારનું ભવિષ્ય	૫૭
૩૨ અસ્વાધ્યાય	46	વર્ગ-૧, અધ્ય.-૨ થી ૧૦	
		સુકાલકુમારાદિ	૫૭
શાસ્ત્ર પ્રારંભ		વર્ગ-૨ : કલ્પવર્તસિકા	
વર્ગ-૧ : નિરચાવલિકા		વર્ગ-૨, અધ્ય.-૧ : પદ્મકુમાર	
વર્ગ-૧, અધ્ય-૧ : કાલકુમાર		અધ્યયન સાર	૬૦
અધ્યયન સાર	૧	પદ્માવતીનું સ્વપ્નદર્શન, પદ્મકુમારનો જન્મ, દીક્ષા	૬૨
રાજગૃહનગર, ઉદ્યાનાદિ	૪	પદ્મ અણગારની તપ-સંયમસાધના	૬૩
કાલકુમાર	૮	પદ્મ અણગારનું ભાવી	૬૪
કાલકુમારનું રથમુશળ સંગ્રામમાં ગમન	૯	વર્ગ-૨, અધ્ય. ૨ થી ૧૦	
કાલીરાણીની ચિંતા	૧૦	મહાપદ્મકુમારાદિ	૬૬
ભગવાનની દેશના; કાલીરાણીની જિજ્ઞાસા	૧૨	વર્ગ-૩ : પુષ્પિકા	
કાલકુમારની ગતિ	૧૫	વર્ગ-૩, અધ્ય.-૧ : ચંદ્રદેવ	
કોણિકનું ચેલણાની કુક્ષિમાં આગમન	૧૫	અધ્યયન સાર	૬૯
ચેલણાનો દોહદ અને આર્તધ્યાન	૧૭	ચંદ્રદેવનું રાજગૃહમાં આગમન	૭૧
અભયકુમાર દ્વારા દોહદપૂર્તિ	૨૧	ચંદ્રનો પૂર્વ ભવ : અંગતિ ગાથાપતિ	૭૨
ગર્ભ પ્રતિ ચેલણા દેવીનો વિચાર	૨૫	અંગતિ અણગારનો ચંદ્ર દેવ રૂપે જન્મ	૭૪
રાજા શ્રેણિકની બાળક પર અનુકંપા	૨૭	ચંદ્ર દેવનું ભવિષ્ય	૭૬
રાજકુમારની વેદના અને નામકરણ	૨૮	વર્ગ-૩, અધ્ય.-૨ : સૂર્યદેવ	
રાજ્ય લોભે કોણિકનો કુવિચાર	૩૦	અધ્યયન સાર	૭૭
કાલકુમારાદિ ભાઈઓ દ્વારા સ્વીકૃતિ	૩૧	સૂર્યદેવનું સમવસરણમાં આગમન	૭૮
કોણિકનું પરિવર્તન	૩૧	વર્ગ-૩, અધ્ય.-૩ : શુક્રદેવ	
શ્રેણિકનો મતિભ્રમ અને આત્મહત્યા	૩૪	અધ્યયન સાર	૮૦
વેહલ્લકુમારની કીડા	૩૬	મહાશુક્રદેવનું પ્રભુદર્શને આગમન	૮૨

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
શુક્રમહાગ્રહનો પૂર્વભવ-સોમિલ બ્રાહ્મણ	૮૩	મણિભદ્ર દેવના પૂર્વ-પશ્ચાદ્ ભવ	૧૩૨
સોમિલ બ્રાહ્મણ દ્વારા શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર	૮૪	વર્ગ- ૪ : પુષ્પચૂલિકા	
દષ્ટિ પરિવર્તન-મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ	૮૪	અધ્યયન સાર	૧૩૫
સોમિલની દિશાપ્રોક્ષિક સાધના	૮૯	વર્ગ-૪, અધ્ય.-૧ : શ્રી દેવી	
સોમિલનું મહાપ્રયાણ માટે પ્રસ્થાન	૯૧	શ્રીદેવીનું દર્શનાર્થે આગમન	૧૩૭
દેવ દ્વારા સોમિલને પ્રતિબોધ	૯૩	શ્રીદેવીનો પૂર્વભવ :ભૂતા	૧૩૭
સોમિલ દ્વારા પુનઃ શ્રાવકધર્મ ગ્રહણ	૯૭	ભૂતાનું પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ	૧૩૯
સોમિલની શુક્ર મહાગ્રહમાં ઉત્પત્તિ	૯૮	ભૂતા સાધવીની સંયમમા બકુશતા	૧૪૧
શુક્ર મહાગ્રહનું ભવિષ્ય	૧૦૦	ભૂતા સાધવીનું મૃત્યુ અને ભવિષ્ય	૧૪૨
વર્ગ-૩, અધ્ય.-૪ : બહુપુત્રિકા દેવી		વર્ગ-૪, અધ્ય.-૨ થી ૧૦	
અધ્યયન સાર	૧૦૦	હ્રી દેવી આદિ	૧૪૪
બહુપુત્રિકાદેવી પરિચય	૧૦૩	વર્ગ-૫ : વૃષ્ટિદશા	
બહુપુત્રિકાદેવી-પૂર્વભવ સુભદ્રા	૧૦૫	અધ્યયન સાર	૧૪૬
સુભદ્રાને સંતાન પ્રાપ્તિની ઝંખના	૧૦૬	વર્ગ-૫, અધ્ય.-૧ : નિષધકુમાર	
સુભદ્રાનું શ્રાવક વ્રત ગ્રહણ	૧૦૯	અધ્યયન પ્રારંભ	૧૪૭
સુભદ્રાનો દીક્ષાનો સંકલ્પ	૧૧૦	અરિહંત અરિષ્ટનેમિનું આગમન	૧૫૦
સુભદ્રાની દીક્ષા વિધિ	૧૧૨	નિષધકુમારનું દર્શનાર્થ ગમન	૧૫૨
સુભદ્રાઆર્યાનો બાળકોમાં અનુરાગ	૧૧૪	નિષધકુમારનો પૂર્વભવ-વીરાંગદકુમાર	૧૫૩
સુભદ્રા આર્યાનો ગચ્છત્યાગ	૧૧૫	સિદ્ધર્થાચાર્ય પાસે દીક્ષા ગ્રહણ	૧૫૪
સુભદ્રાઆર્યાની સંલેખના, દેવગતિ	૧૧૭	વીરાંગદની પાંચમા દેવલોકની ઉત્પત્તિ	૧૫૪
બહુપુત્રિકા દેવીનો ભાવી ભવ: સોમા	૧૧૮	વીરાંગદદેવનો નિષધકુમારરૂપે જન્મ	૧૫૫
સોમાનું રાષ્ટ્રકૂટ સાથે પાણિગ્રહણ	૧૧૯	નિષધકુમારની દીક્ષા, આરાધના	૧૫૭
બહુ સંતાનથી પીડિત સોમા	૧૨૦	નિષધકુમાર અણગારની મુક્તિ	૧૫૯
સુવ્રતા આર્યાનું આગમન	૧૨૧	શેષ અગિયાર અધ્યયન	૧૬૦
સોમાનું પરિવર્તન: ધર્મભાવ	૧૨૨	પરિશિષ્ટ-૧	
સોમાની પ્રવ્રજ્યા	૧૨૫	સૂત્રગત કથાનાયકોનું વિવરણ	૧૬૨
સોમા આર્યાની દેવગતિ, મુક્તિ	૧૨૬	પરિશિષ્ટ-૨	
વર્ગ- ૩, અધ્ય.-૫ : પૂર્ણભદ્રદેવ		આગમમાં વર્ણિત વિશેષ નામ	૧૬૪
અધ્યયન સાર	૧૨૭	પરિશિષ્ટ-૩	
પૂર્ણભદ્રદેવનું નાટ્યપ્રદર્શન	૧૨૯	વિવેચિત વિષયોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા	૧૬૬
પૂર્ણભદ્રદેવનો પૂર્વભવ-પૂર્ણભદ્ર ગાથાપતિ	૧૩૦	પરિશિષ્ટ-૪	
પૂર્ણભદ્ર અણગારની સાધના	૧૩૦	બૌદ્ધસાહિત્યમાં વૈશાલીનાશનો પ્રસંગ	૧૬૭
પૂર્ણભદ્રનું ભવિષ્ય	૧૩૧		
વર્ગ-૩, અધ્ય. ૬ થી ૧૦			

ગોંડલ ગચ્છાધિપતિ, એકાવતારી આચાર્ય પ્રવર

પૂ. ગુરુદેવ શ્રી ડુંગરસિંહજી મ.સા.

જીવન દર્શન

નામ	: શ્રી ડુંગરસિંહભાઈ.
જન્મ	: વિ. સં. ૧૭૯૨.
જન્મભૂમિ	: માંગરોળ.
પિતાશ્રી	: ધર્મનિષ્ઠ શ્રી કમળસિંહભાઈ બદાણી.
માતૃશ્રી	: સંસ્કાર સંપન્ના શ્રીમતી હીરબાઈ.
જન્મ સંકેત	: માતાએ સ્વપ્નમાં લીલોછમ પર્વત અને કેસરી સિંહને પોતાની સમીપે આવતો જોયો.
ભાતૃ ભગિની	: ચાર બેન - બે ભાઈ.
વૈરાગ્ય નિમિત્ત	: પૂ. શ્રી રત્નચંદ્રજી મ.સા.નો ઉપદેશ.
સંયમ સ્વીકાર	: વિ. સં. ૧૮૧૫ કારતક વદ - ૧૦ દિવસબંદર.
સદ્ગુરુદેવ	: પૂ. શ્રી રત્નચંદ્રજી મ.સા.
સહ દીક્ષિત પરિવાર	: સ્વયં, માતૃશ્રી હીરબાઈ, બહેન વેલબાઈ, ભાણેજી - માનકુંવરબેન અને ભાણેજ - હીરાચંદભાઈ.
સંયમ સાધના	: અપ્રમત્તદશાની પ્રાપ્તિ માટે સાડા પાંચ વર્ષ નિદ્રાત્યાગ, જ્ઞાનારાધના, ધર્મશાસ્ત્રો, દર્શનશાસ્ત્રો અને તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ.
તપ આરાધના	: રસેન્દ્રિય વિજયના વિવિધ પ્રયોગો, મિતાહાર. સ્વાધ્યાય, સાડાપાંચ વરસ નિદ્રાત્યાગ, ધ્યાનરૂપ આભ્યંતર તપ.
ગોંડલ ગચ્છ સ્થાપના	: વિ. સં. ૧૮૪૫ મહાસુદ - ૫ ગોંડલ.
તથા આચાર્ય પદ પ્રદાન	
જવલંત ગુણો	: વિનય, વિવેક, વિચક્ષણતા, વિરક્તિ, કડ્ડણા, સમયસૂચકતા વગેરે...

પ્રમુખ શિષ્ય	: આચાર્ય પૂ. શ્રી ભીમજી સ્વામી.
પ્રમુખ શિષ્યા	: પૂ. શ્રી હીરબાઈ મ., પૂ. શ્રી વેલબાઈ મ., પૂ. શ્રી માનકુંવરબાઈ મ.
સાધુ સંમેલન	: વિ. સં. ૧૮૬૧માં આજ્ઞાનુવર્તી ૪૫ જેટલા સાધુ-સાધ્વીજીઓનું સંમેલન કરી સંતોની આચાર વિશુદ્ધિ માટે ૧૩ નિયમો બનાવ્યાં.
વિહાર ક્ષેત્ર	: કાઠિયાવાડ, ઝાલાવાડ, કચ્છ, માંગરોળ, વેરાવળ, પોરબંદર, દીવબંદર આદિ કંઠાળ પ્રદેશમાં ગ્રામાનુગ્રામ.
પ્રતિબોધિત શ્રાવકવર્ષ	: શ્રી શોભેચંદ્ર કરસનજી શાહ - વેરાવળ.
સ્થિરવાસ	: વિ. સં. ૧૮૭૧ ચૈત્ર સુદ - ૧૫ થી ગોંડલમાં.
અનશન આરાધના	: વિ. સં. ૧૮૭૭ ફાગણ સુદ - ૧૩ થી અનશન પ્રારંભ, વૈશાખ સુદ - ૧૫ સમાધિમરણ.
આયુષ્ય	: ૮૪ વર્ષ, સંયમ પર્યાય - ૬૨ વર્ષ, આચાર્ય પદ - ૩૨ વર્ષ.
ઉત્તરાધિકારી	: આચાર્ય પૂ. શ્રી ભીમજી સ્વામી.
ઉપનામ	: ગચ્છાધિપતિ, નિદ્રાવિજેતા, યુગપ્રધાન, એકાવતારી.
પાટ પરંપરા	: ગોંડલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય પ્રવર ગુરુદેવ પૂ. શ્રી ડુંગરસિંહજી મ.સા. દ્વિતીય પટ્ટધર - આચાર્ય પૂ. શ્રી ભીમજી સ્વામી. તૃતીય પટ્ટધર - આચાર્ય પૂ. શ્રી નેણસી સ્વામી. ચતુર્થ પટ્ટધર - આચાર્ય પૂ. શ્રી જેસંગજી સ્વામી. પંચમ પટ્ટધર - આચાર્ય પૂ. શ્રી દેવજી સ્વામી. મહાતપસ્વી પૂ. શ્રી જયચંદ્રજી સ્વામી યુગદષ્ટા તપસ્વી પૂ. શ્રી માણેકચંદ્રજી મ.સા. સૌરાષ્ટ્ર કેસરી ગુરુદેવ પૂ. શ્રી પ્રાણલાલજી મ.સા. તપસમ્રાટ ગુરુદેવ પૂ. શ્રી રતિલાલજી મ.સા.
વિદ્યમાન વિચરતો પરિવાર	: ૧૧ સંતો, ૩૦૦ જેટલા સતિજીઓ.

સૌરાષ્ટ્ર કેસરી, મુનિપુંગવ
પૂ. ગુરુદેવ શ્રી પ્રાણલાલજી મ.સા.

જીવન દર્શન

શુભ નામ	પ્રાણલાલભાઈ.
જન્મભૂમિ	વેરાવળ.
પિતા	શ્રીમાન શ્રી કેશવજીભાઈ મીઠાશા.
માતા	સંસ્કાર સંપત્તા કુંવરભાઈ.
જ્ઞાતિ	વીસા ઓસવાળ.
જન્મદિન	વિ. સં. ૧૯૫૪, શ્રાવણ વદ પાંચમ, સોમવાર.
ભાતૃ-ભગિની	ચાર ભાઈ, ત્રણ બહેનો.
વૈરાગ્ય બીજારોપણ	બે વર્ષની બાલ્યવયે.
વૈરાગ્ય ભાવ-પ્રગટીકરણ	૧૩ વર્ષની કુમાર અવસ્થામાં.
સંયમ સ્વીકાર	૨૧ માં વર્ષે વિ. સં. ૧૯૭૬ ફાગણ વદ છટ્ટ, ગુરુવાર. તા. ૧૩-૩-૧૯૨૦
દીક્ષા ભૂમિ	બગસરા-દરબાર વાજસુરવાળાના ઉદ્યાનમાં વટવૃક્ષ નીચે.
ગચ્છ પરંપરા	ગોંડલ ગચ્છ.
સંયમદાતા	મહાતપસ્વી પૂ. જયચંદ્રજી મ.સા.
શિક્ષા દાતા	પરમ શ્રદ્ધેય તપસ્વી માણેકચંદ્રજી મ. સા.
ધાર્મિક અભ્યાસ	આગમજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન, કથા સાહિત્ય, રાસ સાહિત્ય, વ્યાકરણ, મહાકાવ્યો, કર્મસાહિત્ય, જૈનેતર ગ્રંથોનું વિશાળ અવલોકન, દર્શન શાસ્ત્રના તજજ્ઞ.
સંઘ નેતૃત્વ	ત્રણ વર્ષની દીક્ષા પર્યાયે તપસ્વી પૂ. માણેકચંદ્રજી મ. સા. ના સંચારાના સમયથી.
સેવા શુશ્રૂષા	વડીલ સાત ગુરુબ્રાતા અને અનેક સંતોની સેવા કરી.

સમાજોત્કર્ષ

ચતુર્વિધ સંઘ સમાધિ માટે તારવેલા ત્રણ સિદ્ધાંત
(૧) લોકોના પરોપકાર માટે દાનધર્મની પ્રધાનતા
(૨) અ ખંડન વાદ (૩) નીતિ અને પ્રામાણિકતાનું
આંદોલન, જૈન-જૈનેતરો (કાઠી, દરબાર, આહિર)ને સખ
વ્યસનથી મુક્તિ, અનેક સ્થાને સાધર્મિક રાહત યોજના.

જ્ઞાન પ્રસાર

રાજકોટ, ગોંડલ, જેતપુર, ધીરાજી, વડિયા, વેરાવળ,
પોરબંદર, માંગરોળ, જામનગર, ભાવનગર વગેરે અનેક
સ્થાને જ્ઞાન ભંડાર, વિદ્યાલયની સ્થાપના અને જીર્ણોદ્ધાર.

દેહ વૈભવ

લાવણ્યમયી મુદ્રા, સૂર્ય સમ તેજસ્વી મુખ, ચંદ્રસમી શાંત
આત્મા, વિશાળ ભાલ, નૂરભર્યા નયનો, ઘૂઘરાળા કેશ, વીણા
જેવો સુમધુર કંઠ અને સિંહ જેવી ગર્જના.

આભ્યંતર વૈભવ

વિનય સંપન્નતા, વિવેક, સાદાઈ, પ્રેમ, વૈરાગ્ય, સેવા,
પ્રવચન-પટ્ટતા, ગુરુચરણ સેવા, દીર્ઘ દષ્ટિ, ત્યાગમસ્તી.

વિહાર ક્ષેત્ર

સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત.

ગોંડલ ગચ્છ સંમેલન

વિ. સં. ૨૦૦૭માં ગચ્છ ઐક્યતા માટે મહત્વનું યોગદાન.

ઉપનામ

પંજાબ કેસરી કાશીરામજી મ. સા. દ્વારા પ્રદત્ત
'સૌરાષ્ટ્ર કેસરી'

સ્વહસ્તે દીક્ષિત પરિવાર

ચાર સંત- તપોધની પૂ. રતિલાલજી મ. સા., અનશન
આરાધક તપસ્વી પૂ. જગજીવનજી મ. સા., પૂ. નાના
રતિલાલજી મ. સા., પરમ દાર્શનિક પૂ. જયંતમુનિજી
મ. સા., પૂ. મોટા પ્રભાબાઈ મ. આદિ ૧૫ સતીજી.

અંતિમ ચાતુર્માસ

બગસરા.

દેહ વિલય

વિ. સં. ૨૦૧૩ માગસર વદ તેરસ, શનિવાર પ્રાતઃ ૭-૩૦
કલાકે ઈ. સ. ૨૯-૧૨-૧૯૫૬.

અંતિમ વિધિ

સાતલડી નદીના કિનારે (બગસરા)

શિષ્ય પરિવાર

વર્તમાને ૧૧૮ સંત-સતિજીઓ 'પ્રાણ પરિવાર' ના નામે
સમગ્ર ભારતમાં પ્રસિદ્ધ છે.

તપસત્રાટ પૂ. ગુરુદેવ શ્રી રતિલાલજી મ.સા. નું

જીવન દર્શન

શુભ નામ	રતિલાલભાઈ
જન્મસ્થાન	પરબવાવડી (સૌરાષ્ટ્ર)
જન્મદિન	આસોવદ અમાસ વિ. સં. ૧૯૬૯
પિતા	શ્રીમાન માધવજીભાઈ રૈયાણી
માતા	સદાચાર સંપત્તા જમકુબાઈ
વૈરાગ્ય ભાવ	૧૭ મા વર્ષે
દીક્ષા	ફાગણ વદ પાંચમ, ગુરુવાર વિ. સં. ૧૯૮૯-જૂનાગઢ
ગુરુદેવ	સૌરાષ્ટ્ર કેસરી પૂ. પ્રાણલાલજી મ.સા.
ગચ્છ પરંપરા	ગોંડલ ગચ્છ.
અભ્યાસ યોગ	વ્યાવહારિક- પાંચ ધોરણ, ધાર્મિક- ૧૯ આગમ કંઠસ્થ, શ્વેતામ્બર-દિગંબર સાહિત્ય, કાર્મગ્રંથિક સાહિત્ય, દાર્શનિક સાહિત્ય, વ્યાકરણ સાહિત્ય
સાધના યોગ	રાત્રિ-દિવસ નિરંતર જાગૃતદશાએ આત્મસાધના અલ્પનિદ્રા.
સેવાયોગ	વડીલ વૃદ્ધ ૯ સંતોની સેવા કરી.
તપયોગ	૧૯ વર્ષ એકાંતર ઉપવાસ, ૯૯૯ આર્યબિલ તપ(સાગાર), ૧૯ વર્ષ પાણીનો ત્યાગ, ૯ વર્ષ મકાઈ સિવાય શેષ અનાજ ત્યાગ.

મૌનયોગ

દીક્ષા પછી ૯ વર્ષ એકાંત મૌન સાધના. ઈ. સ. ૧૯૯૨ નવેમ્બરથી આજીવન મૌન આરાધના.

પુણ્ય પ્રભાવ

ગુરુદેવના પુણ્ય પ્રભાવે અનેક આત્માઓએ માસખમણ આદિ નાની મોટી તપશ્ચર્યાઓ તથા હજારોની સંખ્યામાં વર્ષાંતપની આરાધના કરી છે. તેમજ દાન, શીલ અને ભાવની વૃદ્ધિ થઈ છે.

વિહાર ક્ષેત્ર

ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા, બિહાર, બંગાળ

જ્ઞાન અનુમોદન

શ્રમણી વિદ્યાપીઠના પ્રેરક બની ૩૦ શિષ્યાઓ અને ૩૦ વૈરાગી બહેનોને અભ્યાસાર્થે રહેવાની આજ્ઞા આપી. ત્રણ સામૂહિક ચાતુર્માસ કરાવી શાસ્ત્રવાચના કરાવી.

દીક્ષા પ્રદાનસંખ્યા

૧૪૫ મુમુક્ષુઓને અણગાર બનાવ્યા.

આચરિત સૂત્રો

જતું કરવું, ગમ ખાવો, વાદ-વિવાદ કે દલીલ ન કરવા, જે થાય તે સારા માટે, કોઈ પણ જીવની ટીકા કે નિંદા ન કરવી.

જીવંત ગુણો

વિશાળતા, ઉદારતા, માધ્યસ્થતા, સહિષ્ણુતા, ભદ્રિકતા, સમાધાન વૃત્તિ, જ્ઞાનરુચિ.

અનશન પ્રત્યાખ્યાન

ઈ. સ. ૧૯૯૨ રાજકોટમાં પૂ. ભાગ્યવંતાબાઈ મ. ને ૫૯ દિવસની અનશન આરાધના કરાવી.

અંતિમ ચાતુર્માસ

રાજકોટ, શ્રી રોયલપાર્ક સ્થાનકવાસી જૈન મોટા સંઘ સંચાલિત ઓમાનવાળા ઉપાશ્રય.(૧૯૯૭)

મહાપ્રયાણ

રાજકોટ, તા. ૮-૨-૧૯૯૮ મહા સુદ ૧૧ા રવિવાર મધ્યાહ્ન કાળે ૧.૩૫ કલાકે.

અંતિમ દર્શન તથા પાલખી

શ્રી રોયલ પાર્ક સ્થાનકવાસી જૈન મોટા સંઘ, રાજકોટ.

અંતિમક્રિયા સ્થાન

'તપસમ્રાટ તીર્થધામ',
રાજકોટ-અમદાવાદ હાઈ-વે, સાત હનુમાન સામે,
રાજકોટ.

પુનઃ પ્રકાશનના બે બોલ

(બીજી આવૃત્તિ)

તીર્થંકર ભગવાનના અમૃતસમા વચનોને ‘આગમ’ રૂપે ગણધર ભગવંતોએ ઝીલીને શિષ્ય પરંપરાને અર્પણ કર્યાં અને આપણને અમૃત વચનો પ્રાપ્ત થયા.

તીર્થંકર ભગવાને અનંતજ્ઞાનને શ્રીમુખેથી પ્રગટકરી મહા ઉપકાર કર્યો...

ગણધર ભગવંતોએ આગમજ્ઞાનને હૃદયસ્થ કરી મહા ઉપકાર કર્યો...

શિષ્ય પરંપરાએ આગમ જ્ઞાનને કંઠસ્થ કરી મહા ઉપકાર કર્યો...

દેવર્દિંગણિ ક્ષમાશ્રમણે આગમજ્ઞાનને ગ્રંથસ્થ કરી મહા ઉપકાર કર્યો...

ગ્રંથસ્થ આગમોને અનેક આચાર્યોએ સમયાનુસાર લોકભોગ્ય ભાષાશૈલીમાં અનુવાદ કરીને સર્વજન સહજ બનાવ્યા. આ જ પરંપરામાં સૌરાષ્ટ્રકેસરી પૂ. ગુરુદેવ શ્રી પ્રાણલાલજી મ. સા. ની જન્મશતાબ્દી અવસરે તેમના જ પરિવારના મહાસતીજીઓએ ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરીને જૈન સમાજની જ્ઞાન સાધનાને આગમિક બનાવવામાં બહુમૂલો ફાળો આપ્યો છે. આ મહા કાર્યમાં અપૂર્વ શ્રુત આરાધિકા પ્રધાન સંપાદિકા ભાવચોગિની શ્રી લીલમબાઈમ. અને સહ સંપાદિકા શ્રી આરતીબાઈમ., શ્રી સુબોધિકાબાઈમ. ના સહયોગ મળ્યો છે.

આ આગમ બત્રીસીની પ્રથમ આવૃત્તિને ગુજરાતના દરેક સંપ્રદાયના સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો બહોળો પ્રતિસાદ મળતા ટૂંક સમયમાં ૧૦૦૦ આગમ ગ્રંથો અનુપલબ્ધ થઈ ગયા અને પુનઃ પ્રકાશનની આવશ્યકતા ઉભી થઈ.

અહીં એક ખાસ ઉલ્લેખ કરવાનો કે જ્યારે પ્રથમવાર આગમ પ્રકાશનની તૈયારી ચાલતી હતી ત્યારે જ તપસમ્રાટ પૂ. ગુરુદેવ શ્રી રતિલાલજી મ. સા. એ શાસન પ્રભાવક પૂ. શ્રી નમ્રમુનિ મ. સા. પર કૃપાદષ્ટિ વરસાવી. તેમણે પાટીમાં લખી આપ્યું કે નમ્રમુનિ આગમ પ્રકાશનનું કાર્ય સંભાળશે.

પૂ. ગુરુદેવની દીર્ઘદષ્ટિ અને કૃપાદષ્ટિને અનુભવતા પૂ. ગુરુદેવ શ્રી નમ્નમુનિ મ. સા. એ અમોને આજ્ઞા આપી કે આપણે આગમ ગ્રંથો પ્રકાશનની બીજી આવૃત્તિ 'પારસધામ' ના ઉપક્રમે પ્રગટ કરવી છે.

પૂ. ગુરુદેવ શ્રી નમ્નમુનિ મ. સા. ની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરીને પારસધામ - ઘાટકોપરના ઉપક્રમે ગુરુપ્રાણ આગમ બત્રીસીને પુનઃ પ્રગટ કરતા આનંદ અનુભવીએ છીએ.

અમારા આ અણમોલ કાર્યમાં અમને શ્રી ગિરીશભાઈ શાહ (હેમાણી)-U.S.A. તથા શ્રી જિતેનભાઈ શાહ (કલકત્તા) નો અનન્ય સહકાર મળ્યો, જેના કારણે અમારું કાર્ય સરળ બન્યું છે. અમારા આ કોમ્પ્યુટર કાર્યમાં શ્રી અમીનભાઈ આઝાદ તથા સ્નેહા અમીત દર્જનો પણ સહકાર પ્રાપ્ત થયો છે. તેવી જ રીતે ઉદારદિલા દાતાશ્રીઓ એ પણ અમને સહયોગ આપીને અમારું કાર્ય વેગવાન બનાવેલ છે.

અમે તે સર્વના આભારી છીએ.

અંતમાં આગમ પ્રકાશન આપણા સહુના આત્માને અનંતજ્ઞાન પ્રાગટ્યમાં સહયોગી બને એ જ ભાવના.

• શ્રી ગુરુપ્રાણ પ્રકાશન •

PARASDHAM

વલ્લભબાગ લેન, તિલક રોડ, ઘાટકોપર(ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૪૦૦૦૭૭

ફોન - ૩૨૦૪ ૩૨૩૨.

પૂર્વ પ્રકાશકના બે બોલ

(પહેલી આવૃત્તિ)

અનંત તીર્થંકર સહ પ્રભુ મહાવીરના અનંત જ્ઞાનની અમૂલ્ય નિધિ છે આપણા આગમગ્રંથો. જેના માધ્યમથી જ જિનશાસન જયવંતું રહ્યું છે, રહે છે અને રહેશે. તેને જીવંત રાખવા અને જન જનનાં મન સુધી પહોંચાડવા તે પ્રત્યેક જૈન નામ ધરાવતી વ્યક્તિની પવિત્ર ફરજ છે. આ પવિત્ર ફરજને જ ધર્મ સમજીને જે તેનું આચરણ કરે છે અને પોતાનાં તન-મન અને ધનને તે કાર્યમાં સમર્પિત કરે છે, તેનું મનુષ્ય જીવન સફળ થાય છે. એટલું જ નહીં પરંતુ તે સાધક જિનશાસનની પ્રભાવનાનો અમૂલ્ય લાભ પ્રાપ્ત કરે છે.

આવો જ અપૂર્વ લાભ પ્રાપ્ત કરવા આપણા ગુજરાતી સમાજને માટે આગમોના મૂળ પાઠ તથા સરળ ગુજરાતી અનુવાદ વિવેચન સહિત પ્રકાશન કરવા માટે પૂ. મુક્ત લીલમ પરિવારને એક ચિંતનધારા જૂનાગઢની પુણ્યભૂમિ પર સ્પર્શી અને જેને રાજાણા નગરી રાજકોટમાં રોયલપાર્ક ઉપાશ્રયમાં સાકાર સ્વરૂપ મળ્યું.

આપણા સૌના પરમ ઉપકારી ગોંડલ ગચ્છાધિપતિ, નિદ્રા વિજેતા, એકાવતારી, યુગપુરુષ પૂ. શ્રી ડુંગરસિંહજી મ. સા.ની પાટ પરંપરાએ પૂ. શ્રી જય-માણેકના લાડીલા શિષ્યરત્ન સૌરાષ્ટ્ર કેસરી પૂ. શ્રી પ્રાણલાલજી મ. સા.ની જન્મ શતાબ્દી નિમિત્તે આ વિરાટ આયોજન કર્યું. પૂ. મહાસતીજીઓએ પોતાની ચિંતનધારાને પૂજ્ય ગુરુવર્યોની સમક્ષ પ્રગટ કરી. સહુના હર્ષોલ્લાસ અને આશીર્વાદ સાથે સ્વીકૃતિના સમાચાર પ્રાપ્ત થયા. રોયલપાર્ક સ્થા. જૈન મોટા સંઘની નિશ્રામાં અમે તુરંત સમિતિ રચવાની જાહેરાત કરી.

રાજકોટ પ્રાણ પરિવારના સામૂહિક ચાતુર્માસ દરમ્યાન જન્મ શતાબ્દી વર્ષ નિમિત્તે વિ. સં. ૨૦૫૩ સન્ ૧૯૯૭ માં "પૂ. પ્રાણગુરુ શતાબ્દી પ્રકાશન સમિતિ રાજકોટ"ની સ્થાપના થઈ. ત્યાર પછી તપસમ્રાટ શ્રી રતિલાલજી મ. સા., ગુજરાત કેસરી પૂ. શ્રી ગિરીશચંદ્રજી મ. સા. ઠા. પાંચ તથા પ્રાણ પરિવારના ૭૩ સાધ્વીજીઓના પાવન સાંનિધ્યમાં જન્મ શતાબ્દીના પ્રથમ ચરણની તપ-જપ, સાધના સાથે ભવ્ય રીતે ઉજવણી કરવામાં આવી.

શ્રી ગુરુ પ્રાણ ફાઉન્ડેશન ટ્રસ્ટ દ્વારા ૩૨ આગમો અને પ્રાણગુરુ સ્મૃતિ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવાનું નિશ્ચિત થયું. આગમોનું લેખન કાર્ય પ્રાણ પરિવારના સતીવૃદ્ધ સહર્ષ સ્વીકારી લીધું. આ રીતે સર્વ સમવાયનો સુયોગ થતાં કાર્યનો પ્રારંભ વેગવંત થયો અને બત્રીસ આગમો ક્રમશઃ ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદિત થયા.

આ પ્રકાશનના અણમોલ અવસરે આશીર્વાદ વરસાવી સહર્ષ સ્વીકૃતિ આપનાર તપ સમ્રાટ ગુરુદેવ **પૂ. શ્રી રતિલાલજી મ. સા.** તથા દરેક આગમના રહસ્યોને પ્રગટ કરતો, તત્ત્વોનું વાસ્તવિક દર્શન કરાવતો, આશીષ વરસાવતો અમારા ઉત્સાહને વધારતો અભિગમ પ્રેષિત કરનારા ગોંડલ ગચ્છના સંત શિરોમણિ પરમ દાર્શનિક **પૂ. શ્રી જયંતીલાલજી મ. સા.**, અમ માર્ગદર્શક ગુજરાત કેસરી **પૂ. શ્રી ગિરીશચંદ્રજી મ. સા.**, તથા આગમ દિવાકર **પૂ. શ્રી જનક મુનિજી મ. સા.** નીડર વક્તા **પૂ. શ્રી જગદીશમુનિજી મ. સા.** આદિ મુનિ ભગવંતો તથા આગમને સુવ્યવસ્થિત સ્વરૂપ આપનાર, અથાગ પરિશ્રમ સહિત નિઃસ્વાર્થ ભાવે સંપૂર્ણ સહયોગ આપનાર આગમ મનીષી **પૂ. શ્રી ત્રિલોકમુનિજી મ. સા.** ના પણ અમો ઋણી છીએ.

વાત્સલ્ય વરિષ્ઠા પૂજ્યવરા **પૂ. મુક્તાબાઈ મ.**, પ્રધાન સંપાદિકા અપૂર્વશ્રુત આરાધક **પૂ. લીલમબાઈ મ.**, અમ પ્રકાશન કાર્યના ઉદ્ભાવિકા, ઉત્સાહધરા **પૂ. ઉષાબાઈ મ.**, સહ સંપાદિકા **ડો. પૂ. શ્રી આરતીબાઈ મ.** તથા **પૂ. સુબોધિકાબાઈ મ.** અને પ્રાણ પરિવારના અનુવાદિકા સર્વ મહાસતીજીઓના અમે ઋણી છીએ.

શ્રુતાધાર સહયોગીઓ, અમ આગમ પ્રકાશનમાં નિષ્ઠાથી સેવા આપનાર શ્રી મુકુંદભાઈ પારેખ, શ્રી મણિભાઈ શાહ, શ્રી નવનીતભાઈ – તરુબેન, કુમારી ભાનુબેન, શ્રી જયવંતભાઈ શાહ તથા આગમને કોમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ કરી મુદ્રણ કરી આપનાર ભાઈ શ્રી નેહલ હસમુખભાઈ મહેતાના અમો આભારી છીએ.

આગમ પ્રકાશન કાર્યમાં શુદ્ધિકરણનું ખૂબ જ ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું છે. છતાં ક્યાંય અશુદ્ધિ રહી ગઈ હોય તો શુદ્ધ વાંચી તે તરફ અમારું ધ્યાન દોરવા નમ્ર વિનંતી છે.

અંતમાં સૌના સહિયારા પુરુષાર્થ બદલ શ્રી ગુરુપ્રાણ ફાઉન્ડેશન સદાને માટે સૌના કૃતજ્ઞ બની રહેશે.

જય જિનેન્દ્ર

શ્રી ગુરુપ્રાણ ફાઉન્ડેશન – ટ્રસ્ટી મંડળ

શ્રી ચંદ્રકાંત માણેકચંદ શેઠ (પ્રમુખ)
શ્રી અશ્વિનભાઈ કુંભાણી (ટ્રેઝરર)
શ્રી કે. પી. શાહ (ટ્રસ્ટી)

શ્રી રમણીકલાલ નાગરદાસ શાહ (ચેરમેન)
શ્રી ટી. આર. દોશી (ઉપપ્રમુખ)
શ્રી કીરીટભાઈ શાહ (ટ્રસ્ટી)

અભિગમ

ગોંડલ ગચ્છ શિરોમણી પરમ દાર્શનિક
પૂ. શ્રી જયંતમુનિ મ.સા.

ઉપાંગ શાસ્ત્રની તત્ત્વભૂમિ :-

નિરયાવલિકાદિ પાંચ શાસ્ત્રો રૂપે પ્રસિદ્ધ પાંચ વર્ગાત્મક આ ઉપાંગસૂત્ર વાંચતા મનમાં આહ્લાદક ભાવ તો જન્મે જ છે, સાથે સાથે ધર્મકથાનો પણ બોધ થાય છે. તે સમયની ધર્મકથાઓ કહેવાની શૈલી પણ મન પર અંકિત થાય તેવી હોય છે. શાસ્ત્રકારે સ્વયં મહાવીર ભગવાનના શ્રીમુખથી ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નોના ઉત્તર રૂપે બધી કથાઓનો ભાવ પ્રવાહિત કરેલો છે. ગૌતમ સ્વામી ભગવાનની સામે જાણે કે એક નાનું બાળક હોય એ રીતે કુતૂહલ-જિજ્ઞાસા ભાવે, ચૌદ પૂર્વના ધારક ગણધર ભગવાન સાદા પ્રશ્નો કરે ત્યારે મનમાં પ્રીતિભાવ જન્મે છે અને ભગવાનનો તથા ગણધરનો આપસી સંવાદ કેવો મધુરો લાગે છે, તે અધ્યયન કરનારને જરૂર અનુભવ થાય છે.

આ શાસ્ત્ર વિષે ઘણું લખી શકાય તથા કહી શકાય તેવું છે. પ્રથમ નિરયાવલિકા વર્ગના ઐતિહાસિક યુદ્ધનો સંપુટ રૂંવાડા ઊભા કરી શકે તેવો હૃદયવિદારક ભાવવાહી છે. અત્યાર સુધી પૂરા ભારતમાં મહાભારતના યુદ્ધને જ લોકો મહાયુદ્ધ તરીકે જાણે છે પરંતુ વૈશાલી અને ચંપાપુરીના આ મહાયુદ્ધને જાણે પડળ ચડી ગયા હોય, તેમ શાસ્ત્રના પાનાઓમાં દબાયેલું જ છોડી દેવામાં આવ્યું છે. સાક્ષાત્ વૈશાલીના યુદ્ધનું વિશદ વર્ણન શાસ્ત્રના પાનાઓમાં ભરેલું છે. નવ લિચ્છવી અને નવ મલ્લવી એ અઢાર રાજાઓના ગણતંત્ર અને તેના નેતા તરીકે વૈશાલીના મહારાજા ચેડા નેતૃત્વ લઈને રણમોરચે આવ્યા. વિપક્ષમાં રાજગૃહીની સેનાઓથી સુસજ્જિત, થયેલ મૂળ રાજગૃહીનો રાજા કૂણિક, જેણે પાછળથી ચંપાપુરીને રાજધાની બનાવી, ત્યાંનો રાજા બન્યો હતો, એક વિશાળ સેનાને સંગઠિત-એકત્રિત કરી, પોતાના સગા ભાઈઓને તથા ઓરમાન ભાઈઓને લડાઈનું સૂત્ર સુપરત કરી, બહુ જ વિશાળ સાગર જેવી સેના લઈને આવ્યો અને અંતે વૈશાલી ઉપર આક્રમણ કરી, વૈશાલીનો વિનાશ કર્યો. એ આખું રોમાંચક વર્ણન નિરયાવલિકા નામના પ્રથમ વર્ગનું પ્રથમ અધ્યયન પૂરું પાડે છે.

આપણે અહીં શાસ્ત્રની મૂળ વાતને યથાતથ્ય નમુના રૂપે રજૂ કરશું. સમણે

भगवं महावीरे कालिं देविं एवं वयासी अर्दीथी शास्त्रनी लगभग दश पंक्तिओनो कमशः गुजराती अनुवाद करशुं, जेथी युद्धनी घटना प्रत्यक्ष थाय.

'हे कालीदेवी ! तारो पुत्र कालकुमार त्रण उज्जर हाथीओनी सेनाथी सज्ज थयेलो, कूष्िक राजाणी साथे रथमुशल नामना संग्राममां संग्राम करतो, शत्रुदलना वीरोने आडत, मथित अने घात करतो, तेओनी संकेत सूचक धजाओने ભૂમिसાત करतो, દિશાઓને અંધકારમય કરतो, પોતાના રથથી ચેડા રાજાના રથની સામે આવ્યો. ત્યાર બાદ તે વૈશાલી નરેશ મહારાજા ચેડાએ કાલ કુમારને પોતાની સામે આવતો જોયો, જોઈને એકદમ ક્રોધથી ભભૂકી ઉઠ્યા, પગની એડીથી માથાની ચોટી સુધી રુષ્ટ થયેલા ચેડા રાજા કંપાયમાન થઈ ગયા. તેઓ ક્રોધથી આંખો પટપટાવવા લાગ્યા અને હુંકારો કરી પોતાના ધનુષ્યને ગ્રહણ કર્યું અને તીરને પણ નિશાન ઉપર ઠીક કર્યું, ચોક્કસ કેન્દ્રબિંદુ ઉપર નજર સ્થિર કરી, ધનુષ્યને તીર ચડાવી, કાન સુધી ખેંચ્યું, ને સડસડાટ કરતું કાલકુમાર ઉપર તીર છોડ્યું. એક જ નિશાને કાલકુમારને આહત કરી, રક્તરંજિત કરી, જમીનદોસ્ત કરી, જીવનથી મુક્ત કરી તેની જીવનલીલા સમાપ્ત કરી દીધી.' આ પ્રમાણે યુદ્ધ વર્ણન કરી ભગવાને કાલીરાણીને કહ્યું— હે કાલીરાણી ! કાલકુમાર યુદ્ધમાં મરી ગયો છે, માટે હવે ફરીથી તું તારા પુત્રને જીવિત જોઈ શકીશ નહીં.

આ વર્ણનથી પાઠક સમજી શકે છે કે યુદ્ધનું કેટલું બીભત્સ કડીબદ્ધ વર્ણન છે. મોરચે આવેલા રાજાઓ કેટલું યુદ્ધ કૌશલ્ય બતાવે છે. જૈનધર્મનું પાલન કરતા હોવા છતાં ચેડા રાજા યુદ્ધને મોરચે પોતાના કર્તવ્યથી ચ્યુત થયા નથી. ભગવદ્ ગીતામાં અર્જુન યુદ્ધને મોરચે કાયરતાની વાત કરે છે અથવા ધર્મ—અધર્મની વાત કરી પાપથી બચવા માંગે છે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેમને કર્તવ્યનું ભાન કરાવે છે. યુદ્ધનો પણ એક નિરાળો ધર્મ છે.

નિરયાવલિકાની જેમ બાકીના ચાર વર્ગ (૧) કપ્પવહિંસિયા (૨) પુપ્ફિયા (૩) પુપ્ફચૂલિયા (૪) વણિહદશા છે. કથાનું મુખ્ય આધાર ક્ષેત્ર 'રાજગૃહી' તથા 'દ્વારિકા' છે. આમેય રાજગૃહી અને દ્વારિકાને ખૂબ જ મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા અપાણી છે. એક પછી એક લગાતાર અધ્યયનો દ્વારિકા તથા રાજગૃહી સાથે જોડાયેલા છે. સાથે સાથે કેટલીક વિલક્ષણ કથાઓ પણ જોડવામાં આવી છે. આ બધી કથાઓના આધારે જૈનશાસ્ત્રોનો એક મુખ્ય સિદ્ધાંત અથવા દીર્ઘદષ્ટિ, દષ્ટિગોચર થાય છે. સાધારણતયા

જીવને પતિત માની તેની દુર્ગતિ થઈ, ત્યાં સુધીનો ઉલ્લેખ જગતનાં સામાન્ય ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે. જ્યારે જૈનશાસ્ત્રની કથાઓમાં આવા પતિત જીવોને નરકના દુઃખો ભોગવ્યા પછી પુનઃ તેનામાં ધર્મનો અભ્યુદય થાય છે અને તે જન્મ મૃત્યુના ચક્રમાં ઘણા ગોથા ખાધા પછી પણ આખરે મોક્ષગામી બને, ત્યાં સુધીનું વર્ણન મળે છે.

આ શાસ્ત્રમાં આચારહીન થયેલી સાધ્વીઓના ચરિત્રનું હુબહુ વર્ણન છે. તેમની ઉપભોગ પ્રત્યેની દબાયેલી મહેચ્છાઓ સાધુજીવન સ્વીકાર્યા પછી પુનઃ પ્રગટ થઈ છે અને તેઓ ગુરુશીનો કે પોતાના સમુદાયનો ત્યાગ કરી સ્વચ્છંદ વિહારી બની ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરે છે. પોતાની તપસ્યા સંબંધી નિષ્ઠા અને ત્યાગ માર્ગને ન છોડવાથી દેવગતિને પામી અને ત્યાં પણ પોતાની અતૃપ્ત ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરી પુનઃ માનવજીવનમાં આવી ધર્મનું અવલંબન લઈ ત્યાગના પ્રભાવે મોક્ષગતિને પામે છે. **આ વર્ણનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે—વિકૃતિ અને વિભાવોની લડાઈમાં ઘણી વખત જીવ પરાજય પામે છે પરંતુ તે આત્મા સર્વથા નિંદનીય નથી, વિભાવો નિંદનીય છે કે જેના પ્રભાવે જીવ દુઃખ પામે છે. પરંતુ "જીવ તો જીવ જ છે" વિભાવોથી મુક્ત થતાં તે પોતાનાં દિવ્ય સ્વરૂપને પુનઃ પ્રગટ કરે છે.**

જૈન ધર્મમાં જીવની આ દીર્ઘકાલીન યાત્રાનું વર્ણન કરી, તત્ત્વદષ્ટિ અપનાવી, ઉપદેશ આપવાની શૈલી મૂળભૂત છે. જૈન તીર્થંકરો કે જૈન મહર્ષિઓ અથવા જૈન શાસ્ત્રો સમગ્ર માનવજીવન કે સમગ્ર જીવરાશિ પ્રત્યે બહુ જ ઉદાર અને ઉત્તમ દષ્ટિ ધરાવે છે. તે જીવના કલ્યાણની સાંગોપાંગ આશાનો ક્યારેય પરિત્યાગ કરતા નથી, કિંતુ તેઓ દ્વારા એક અદ્ભુત કલ્યાણની આશાનું કેન્દ્રબિંદુ સ્થાપિત કરી જીવનું તમામ ચરિત્ર તે કલ્યાણમયી કેન્દ્રબિંદુ તરફ ઢળે, એ રીતે કથાચરિત્રોનું સદાય લક્ષ રાખવામાં આવ્યું છે. સાતમી નરકમાં સબડતો જીવ પણ છેવટે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનનાં ચરમ સુખોનો ઉપભોગ કરી, સુખાતીત દશા—મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. જૈનધર્મની દ્રવ્ય દષ્ટિ એટલી સચોટ છે કે ખંડ ખંડ થતી સુખ દુઃખાત્મક પર્યાય દષ્ટિને પરિહારી તે શાશ્વત દ્રવ્યમાં જ શુદ્ધ ઉપયોગની સ્થાપના કરે છે.

આ સૂત્રના બહુપુત્રિકા અધ્યયનમાં ઉપરનું વિવેચન સાંગોપાંગ જોવા મળે છે. સાથે સાથે સંસ્કારોની પ્રબળતા અને અતૃપ્ત ભાવનાઓનું પ્રતિક્રિયાત્મક રૂપ તે અધ્યયનમાં દેવભવ રૂપે પણ જોઈ શકાય છે. બીજા પણ કેટલાક અધ્યયનો છે જેમાં વર્ણિત સાધકો સંપૂર્ણ નિર્દોષભાવે સાધના કરી સદ્ગતિ પામ્યા છે.

ટૂંકમાં અમારે એ જ કહેવાનું છે કે આ શાસ્ત્ર વર્ણનોનું ચિંતન મનન કરતાં જૈન સમાજે ખૂબ જ ઉદાર દષ્ટિકોણ કેળવવો જોઈએ. શાસ્ત્રોમાં કદમ કદમ ઉપર ઉદાર દષ્ટિકોણનું જ દર્શન થાય છે. છતાં પણ વર્તમાનમાં કેટલાક "કટ્ટરપંથીઓ" પોતે જૈનધર્મના કે જૈન ઉપાસનાના મોટા ઠેકેદાર હોય તેવી રીતે કટ્ટરતાનું પ્રદર્શન કરી એકબીજા સંપ્રદાયો માટે કે સાધકો માટે હલકા શબ્દોનો પ્રયોગ કરી, હલકા દષ્ટિકોણનું પ્રસારણ કરી, વસ્તુતઃ તેઓ જૈન શાસ્ત્રને તથા જૈન સંસ્કૃતિને જ હાનિ પહોંચાડે છે. શાસ્ત્રોની મૂળ વાતો તો ગ્રંથકાર તથા સંપાદક મંડળ સ્વયં વિવેચન સાથે પ્રગટ કરશે એટલે અહીં સામાન્ય અભિપ્રાય માત્ર પ્રગટ કર્યો છે.

આગમમનીષી પૂ. ત્રિલોકમુનિ મ.સા. અને અમારા ગોંડલ ગચ્છના મુક્તમણી જેવા મહાસતીજીઓએ જે અથાગ પ્રયાસ શરૂ કર્યો છે અને મૂળ શાસ્ત્રોની સ્પર્શના કરી, ગુજરાતી ભાષામાં ભાવાત્મક અનુવાદ કરી, જૈન સમાજને જે લાભ આપવાની શરૂઆત કરી છે, તેનું વર્ણન અવર્ણનીય છે. સંત સતીજીઓના આ પ્રયાસ અને પરિશ્રમ સામે નતમસ્તક થઈ જવાય છે. શ્રુત સાધના, એ સાધુ જીવનનો મુખ્ય સ્તંભ છે. જેનું નિર્માણ આ કઠિનકાલમાં શરૂ થયું છે તે વસ્તુતઃ બેજોડ કાર્ય છે.

સાધુ-સાધ્વીજીઓ ! આજના યુગમાં આપ સહુએ સંગઠિત થઈ, રાજકોટ જેવા જૈનકેન્દ્રથી અને રોયલ પાર્ક સ્થા. જૈન મોટા સંઘનો આલંબન લઈ, તેના પ્રમુખ શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ શેઠના કુશલ સંરક્ષણમાં સંપૂર્ણ સમાજને નિર્મળ સ્નાન કરાવી શકે તેવી શ્રુતગંગા પ્રવાહિત કરી છે. તેથી અમને ખૂબ જ આનંદ થાય છે. આ શાસ્ત્રોમાં ગોંડલ- ગચ્છનું સંચિત પડેલું શ્રુત જવાહિર ઝળકવા માંડ્યું છે. બધા શાસ્ત્રો પ્રગટ થયા પછી આગામી કાળમાં આ કાર્ય ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ગણાશે. ઈતિહાસનાં પૃષ્ઠો પર તેનું મૂલ્યાંકન અંકિત થશે ત્યારે આપની તપસ્યા અને આ શ્રુત સાધના લાખો લાખ જીવોના કલ્યાણનું નિમિત્ત બનશે.

અંતે આ આગમશ્રેણીનું પ્રકાશન વિસ્તાર પામતું રહે અને સૌના ઉત્તમ ક્ષયોપશમનું પ્રતિબિંબ આગમ સરોવરમાં ઝળકતું રહે તથા આ પ્રકાશન સર્વ વિશ્વવ્યાપી બની રહે, તેવી અંતરની ઊર્મિ સાથે આનંદ મંગલમ્..

જયંત મુનિ
પેટરબાર

સંપાદકીય

અપૂર્વ શ્રુતઆરાધક ભાવયોગિની
બા. બ્ર. પૂ. લીલમબાઈ મ. સ.

બોધિ બીજ દીક્ષા-શિક્ષા દોરે બાંધી, "મુક્ત લીલમ" તણા તારક થયા,
ગુરુપ્રાણ, "ઉજમ ફૂલ અંબા" ગુરુણીવર્યાને, વંદન કરું ભાવ ભર્યા.
સંપાદન કાર્ય કરવામાં કૃપા વરસાવી, શ્રુતજ્ઞાન બળ પૂરજો,
ભાવ પ્રાણ પ્રકાશ કરવામાં, મમ અંતરયામી સદા બની રહેજો.

સ્વાનુભૂતિ કરવાના જિજ્ઞાસુ વાયક ગણ !

જ્ઞાયકના જ્ઞાનેશ્વરી; પરમદષ્ટિના પારમેશ્વરી; ભેદ જ્ઞાનના અજોડ દાનેશ્વરી;
અનંત જ્ઞાની, અનંત દર્શની એવા શ્રી વીતરાગ પરમાત્માની દિવ્ય દેશનાના ઝીલનારા,
શ્રુત જ્ઞાનના પારગામી એવા શ્રી ગણધર રચિત પરમાગમ દ્વાદશાંગીની પુષ્ટિ કરતું;
સ્થવિર ભગવંતોએ પામર જીવોને પરમાર્થ માર્ગમાં લઈ જવા માટે રચેલું; શ્રી ઉપાંગ
સૂત્ર-નિરયાવલિકાદિ પંચક વર્ગ સંપુટનો ગુજરાતી અનુવાદ દેવ, ગુરુ, ધર્મ પસાયે,
પંચ પરમેષ્ટિના મંગલ સ્મરણના નિર્મળ શ્રદ્ધા બળે અને શાસનપતિ ભગવાન મહાવીર
સ્વામીના ૨૬૦૦મા અવતરણ અભિષેક અવસરે ગુરુ, ગુરુણી દેવોના કૃપા બળે, ગોંડલ
ગચ્છ શિરોમણી જયંત ગુરુવર્યાના પ્રેરક અનુગ્રહ બળે, તેમની જ નેશ્રા અનુજ્ઞા બળે,
આપ સમક્ષ પ્રગટ કરતાં અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ઉપાંગસૂત્ર સંપુટમાં ધર્મકથાનુયોગની ખુશ્બુ મધમધે છે. તદાકાલે સાક્ષાત્
ચોવીસમાં ચરમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે ભક્તિ કરવા દેવો તથા દેવીઓ
આવે છે. પ્રભુના દર્શન કરીને, પોતાની ઋદ્ધિનું દર્શન કરાવી રવાના થાય છે. ત્યારે
ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે. ભગવન ! એ કોણ હતા ? અને એમનો મોક્ષ ક્યારે થશે ?
છકાય જીવોના રક્ષક અણગાર, શીઘ્ર સ્વ-પરના બંધન તૂટે અને મોક્ષ મળે તેવી
ભાવનાથી ભરેલ, ભક્તિ સભર હૃદયવાળા, ચૌદપૂર્વી, ચાર જ્ઞાનના ધારક, ઈન્દ્રભૂતિ
અણગાર ગણધર ગૌતમ સ્વામી નાભિના અવાજથી આવો પ્રશ્ન પૂછે છે ત્યારે....

તેના જવાબમાં કર્મની વિચિત્રતા ભરેલું, મોહ સામ્રાજ્યના સમ્રાટ રાગકેસરી
રાજાના કેદી થયેલા, દ્વેષ યુવરાજના હાથથી બંધાયેલા, બાવન આત્મામાંથી કેટલાક
આત્માઓનું રોમાંચક કથાનક ભગવાન સ્વયં શ્રીમુખેથી કહે છે. તો કેટલાક આત્માઓનું

વૈરાગ્યપૂર્વક ગ્રહણ કરેલ સંયમી જીવન પણ કહે છે. તે ધર્મકથાઓ આ ઉપાંગ સંપુટમાં સ્થવિર ભગવંતોએ ભરેલ છે.

આ ઉપાંગ શાસ્ત્રના પાંચ વર્ગ છે. પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકા, બીજો વર્ગ કલ્પાવંતસિકા, ત્રીજો વર્ગ પુષ્પિકા, ચોથો વર્ગ પુષ્પચૂલિકા, પાંચમો વર્ગ વૃષ્ટિ દશા.

પહેલો વર્ગ નિરયાવલિકા હોવાથી આ ઉપાંગ સૂત્રનું નામ નિરયાવલિકા રૂપે પ્રચલિત થયું છે. તે નિરયાવલિકા પદ બે શબ્દથી બને છે. નિરય+આવલિકા. નિરયનો અર્થ છે નરક, આવલિકાનો અર્થ છે પંક્તિ; પૂર્ણ અર્થ થાય છે— નરકમાં જનારા જીવોનું પંક્તિબદ્ધ વર્ણન. જીવો પાપ કેમ બાંધે છે ? મનુષ્યભવ હારી જઈને અધોલોકમાં દસ પ્રકારની વેદના ભોગવવા માટે જીવોને નારકી કેમ થવું પડે છે ? તેની વાત શાસ્ત્રકાર પ્રથમ કરે છે.

પ્રથમ, દ્વિતીય વર્ગ : નિરયાવલિકા, કલ્પવંતસિકા :-

તે પહેલા વર્ગનાં દસ અધ્યયનોનું આપણે ઊંડાણપૂર્વક અવલોકન કરતાં નિરીક્ષણ કરશું. આ જીવ, અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય અને યોગથી અનુરંજિત થઈ; કર્મધારી હોવાથી જડ નથી છતાં એ જડ જેવો બની ગયો છે. રાગ કેસરી રાજાના રાજ્યમાં રહેવાથી તેના બંધનમાં બંધનગ્રસ્ત હોવાથી, તેનો જ મહાવરો હોવાથી તેવા સંસ્કારથી વાસિત થઈ ગયો છે. તે છે તો આત્મા, પરમ પારિણામિક ભાવથી ભરેલો, પરંતુ તેણે ભાવ ચેતનાનો વિકાસ ન કરતાં કર્મચેતનાનો વિકાસ કર્યો છે, તે પણ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવની એક અશુદ્ધ—વૈભાવિક અવસ્થા છે. જીવ દ્રવ્યે નિત્ય હોવા છતાં પર્યાયે અનિત્ય છે. તે પણ બે રીતે વિભાજિત થાય છે— શુભ અને અશુભ. શુભ કર્મના સંયોગથી સારી વૃત્તિના પરિણામ હોય ત્યારે શુભ નિમિત્તનો સંયોગ પ્રાપ્ત થતાં શુભકર્મ બંધાય છે અને અશુભ કર્મના ઉદયથી નરસી વૃત્તિના પરિણામે હોય ત્યારે અશુભ સંયોગનું નિમિત્ત મળતા અશુભ કર્મ બંધાય છે. તે કર્મબંધની સ્થિતિ પરિપક્વ થતાં, તેનાં ફળો ઉદિત થાય છે. તેમાંથી કર્મ પ્રમાણે જીવના અધ્યવસાય આંદોલિત થાય છે. તે જીવની સામે જેવા નિમિત્તથી જેવું જીવાજીવની સાથે બાંધેલું કર્મ હોય તેવું હાજર થાય છે. તેના આશ્રયે રહીને, જીવ પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જઈને નવા કર્મ ઉપાર્જન કરે છે. વૃત્તિ પાપમય હોય ત્યારે તેનું પોષણ કરનાર વ્યક્તિ કે વસ્તુ ઉપસ્થિત થઈ જાય છે. તેની સહાયથી આ ભવમાં, પરભવમાં કે ભવોભવમાં જીવ જૂના કર્મ સાથે નવા કર્મનો બંધ પાડે છે. આ છે જીવની અનાદિકાળની દયનીય સ્થિતિ. તે

સ્થિતિનો પૂર્ણ ચિતાર આ અધ્યયનમાં જોવા મળે છે.

રાજા શ્રેણિક અનાથી મુનિવરના સમાગમે બોધ પામ્યા હતા. ત્યાર પછી તેને ભગવાન મહાવીર સ્વામી મળ્યા તેમના સમાગમે અવિહડ શ્રદ્ધા બળે, તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાના વીસ બોલની યથાયોગ્ય આરાધના કરતાં તેણે તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું. તે પહેલાં ક્યારેક એક તાપસને પારણાનું આમંત્રણ આપી અને ભૂલી ગયા હતા; બે થી ત્રણ વાર આવી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ ગઈ હતી. તાપસનો અભિગ્રહ ફળ્યો નહોતો તેથી તે કોધે ભરાણો અને સંધારો લઈ તેમાં રાજા શ્રેણિક પ્રત્યે નિયાણુ કરી મૃત્યુ પામ્યો. તે નિયાણાના પ્રભાવે તે ચેલણાની કુક્ષીએ કોણિક બની અવતાર પામી ગયો. નિદાન કરીને આવ્યો હતો તેથી તેની કલુષિત લોભવૃત્તિ પ્રગટ થઈ, પૂર્ણ આત્મા લોભ કષાયમાં ઘેરાણો.

વૃત્તિનું કોકડું આકાશ જેવડું લાંબુ અને પૃથ્વી જેવડું પહોળું હોય છે. અશુદ્ધ પારિણામિક ભાવમાં તે નાનું થઈને બેઠું છે. તે કોકડું ઉબળે છે ત્યારે સાગરના તોફાનની જેમ મોજા ઉછળે છે, અનેકની ઉથલ પાથલ કરી નાંખે છે. કોણિકે પેંતરો રચ્યો. નાના ભાઈઓને પાસે બોલાવી તેઓને લાલચમાં લપટાવ્યા. લલચાવેલા ભાઈઓને આ બધું ગમી ગયું.

પિતાજી કાળ પામી જાય તો જલદી ગાદી મળે તેવી દુષ્ટ વૃત્તિનો ચેતનના આંગણે સુકાલ થયો. પિતાજી વૃદ્ધ થયા છે, મૃત્યુ પામતા નથી તો હવે મહાકાળ બની તેનું છિદ્ર જોયા કરું તેવી મલિન-કાળી કૃષ્ણ લેશ્યાથી લેપાયો. અતિ સુકૃષ્ણ વર્ણના પુદ્ગલો ગ્રહણ કરીને મહાકૃષ્ણ લેશ્યાવાળો બની ગયો, તેનું હીર-નીર વીરકૃષ્ણ લેશ્યામય બની આર્તધ્યાનની ઘુણી ઘગાવતો કોણિકનો આતમ રામકૃષ્ણ લેશ્યા સહિત રૌદ્ર-ધ્યાનમાં લીન બની પિતૃ મરતા નથી તો તેમને કેદમાં પૂરવા, ગાદી ઉપરથી હટાવવા મહાકૃષ્ણ લેશ્યામય બુરખો ઓઢીને પરાક્રમ કરું, તેવી મલીન કૂર ભાવનાથી ઉપરોક્ત દસે ય ભાઈઓનો સાથ સાધી કાર્ય કરવા તત્પર બન્યો. આ રીતનો પાપમય સહિયારો સાથ મળતાં કાર્ય સિદ્ધ કર્યું. રાજા શ્રેણિકને નાનકડી ભૂલના પરિણામે પાછલી ઉંમરે કેદમાં પૂરાઈ, મૃત્યુ પામી, કાપોત લેશ્યાના ભાવમાં પહેલી નરકે જવું પડ્યું. આ છે ગહન ગતિ કર્મની.

રાજ્યગાદી ઉપર રાજા કોણિક આવ્યા અને રાજ્યના અગિયાર ભાગ પાડી ભાઈઓ રહેવા લાગ્યા પરંતુ લોભવૃત્તિનું મોજું વિશેષ ઉછળ્યું. ઉછળતાં ઉછળતાં વાવાઝોડું સર્જાયું. તેમાં પણ પદ્માવતી રાણીની ઈર્ષ્યાએ વડવાનળ સળગાવ્યો. નાના

સ્થિતિનો પૂર્ણ ચિતાર આ અધ્યયનમાં જોવા મળે છે.

રાજા શ્રેણિક અનાથી મુનિવરના સમાગમે બોધ પામ્યા હતા. ત્યાર પછી તેને ભગવાન મહાવીર સ્વામી મળ્યા તેમના સમાગમે અવિહડ શ્રદ્ધા બળે, તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાના વીસ બોલની યથાયોગ્ય આરાધના કરતાં તેણે તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું. તે પહેલાં ક્યારેક એક તાપસને પારણાનું આમંત્રણ આપી અને ભૂલી ગયા હતા; બે થી ત્રણ વાર આવી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ ગઈ હતી. તાપસનો અભિગ્રહ ફળ્યો નહોતો તેથી તે કોધે ભરાણો અને સંધારો લઈ તેમાં રાજા શ્રેણિક પ્રત્યે નિયાણુ કરી મૃત્યુ પામ્યો. તે નિયાણાના પ્રભાવે તે ચેલણાની કુક્ષીએ કોણિક બની અવતાર પામી ગયો. નિદાન કરીને આવ્યો હતો તેથી તેની કલુષિત લોભવૃત્તિ પ્રગટ થઈ, પૂર્ણ આત્મા લોભ કષાયમાં ઘેરાણો.

વૃત્તિનું કોકડું આકાશ જેવડું લાંબુ અને પૃથ્વી જેવડું પહોળું હોય છે. અશુદ્ધ પારિણામિક ભાવમાં તે નાનું થઈને બેઠું છે. તે કોકડું ઉબળે છે ત્યારે સાગરના તોફાનની જેમ મોજા ઉછળે છે, અનેકની ઉથલ પાથલ કરી નાંખે છે. કોણિકે પેંતરો રચ્યો. નાના ભાઈઓને પાસે બોલાવી તેઓને લાલચમાં લપટાવ્યા. લલચાવેલા ભાઈઓને આ બધું ગમી ગયું.

પિતાજી કાળ પામી જાય તો જલદી ગાદી મળે તેવી દુષ્ટ વૃત્તિનો ચેતનના આંગણે સુકાલ થયો. પિતાજી વૃદ્ધ થયા છે, મૃત્યુ પામતા નથી તો હવે મહાકાળ બની તેનું છિદ્ર જોયા કરું તેવી મલિન-કાળી કૃષ્ણ લેશ્યાથી લેપાયો. અતિ સુકૃષ્ણ વર્ણના પુદ્ગલો ગ્રહણ કરીને મહાકૃષ્ણ લેશ્યાવાળો બની ગયો, તેનું હીર-નીર વીરકૃષ્ણ લેશ્યામય બની આર્તધ્યાનની ઘુણી ઘગાવતો કોણિકનો આતમ રામકૃષ્ણ લેશ્યા સહિત રૌદ્ર-ધ્યાનમાં લીન બની પિતૃ મરતા નથી તો તેમને કેદમાં પૂરવા, ગાદી ઉપરથી હટાવવા મહાકૃષ્ણ લેશ્યામય બુરખો ઓઢીને પરાક્રમ કરું, તેવી મલીન કૂર ભાવનાથી ઉપરોક્ત દસે ય ભાઈઓનો સાથ સાધી કાર્ય કરવા તત્પર બન્યો. આ રીતનો પાપમય સહિયારો સાથ મળતાં કાર્ય સિદ્ધ કર્યું. રાજા શ્રેણિકને નાનકડી ભૂલના પરિણામે પાછલી ઉંમરે કેદમાં પૂરાઈ, મૃત્યુ પામી, કાપોત લેશ્યાના ભાવમાં પહેલી નરકે જવું પડ્યું. આ છે ગહન ગતિ કર્મની.

રાજ્યગાદી ઉપર રાજા કોણિક આવ્યા અને રાજ્યના અગિયાર ભાગ પાડી ભાઈઓ રહેવા લાગ્યા પરંતુ લોભવૃત્તિનું મોજું વિશેષ ઉછળ્યું. ઉછળતાં ઉછળતાં વાવાઝોડું સર્જ્યું. તેમાં પણ પદ્માવતી રાણીની ઈર્ષ્યાએ વડવાનળ સળગાવ્યો. નાના

પામી ગયા. તેનું વિશદ વર્ણન આ બીજા વર્ગના દસ અધ્યયનમાં છે. આ વર્ગમાંથી હિત શિક્ષા એ જ પ્રાપ્ત થાય છે કે શ્રેણિક રાજાના પૌત્ર દુર્દશાવાળી ઘટનાના ઘટક નહીં બનતાં માતાપિતાની આજ્ઞા લઈ ભગવાન મહાવીર પાસે જઈ ધર્મધ્યાનની આહલેક જગાડી દીધી, તેથી તરી ગયા. તેઓ સુખમાં સુખ ભોગવતાં દેવલોકનો ભવ પૂર્ણ કરી, મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરીને મોક્ષ પામશે.

ત્રીજો વર્ગ : પુષ્પિકા :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં ત્રીજો વર્ગ છે 'પુષ્પિકા'. તેના પણ દસ અધ્યયન છે. પુષ્પ માત્ર એક જ ન હોય, અલગ અલગ છોડના અલગ અલગ પુષ્પ હોય છે. તેમ આ વર્ગના દસે દસ અધ્યયનના નાયક જુદા-જુદા સ્થળે સાધના સાધી, સંયમ વિરાધી કોઈ ચંદ્ર કે સૂર્ય કે શુક્ર વગેરે બને છે. આ વર્ગના અધ્યયનોનો ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરતાં ખ્યાલ આવે છે કે સાધના શ્રાવકોની હોય અથવા સાધુ-સાધ્વીની હોય પણ તેના વિચારોનો પલટો કેમ થાય છે; ક્યારેક ઉલટા વિચાર કરનાર દેશ વિરતિ શ્રાવક સમકિત ભ્રષ્ટ બની, સંત સમાગમ નહીં મળવાથી સત્સંગ ભૂલી, કુસંગમાં રંગાઈ, ફળ-ફૂલ-કંદ ખાનાર તાપસ બની જાય છે. તેને પણ દેવ આવી, દુઃપ્રવ્રજ્યા કહી, વારંવાર સંબોધન કરી પાછા સુપ્રવ્રજિત કરે છે. આ છે ખૂબી પ્રભુ પારસનાથ દેવાધિદેવના શાસનની. બલિહારી હો જૈન શાસનની. દેવો પણ પ્રભુના શાસનની રક્ષા કરે છે અને ભૂલા પડેલા ઉન્માર્ગે જતાં શ્રાવક-સાધુ ભગવંતોને પ્રેરણા આપી પાછા સંયમ સ્થાનમાં સ્થિર કરે છે. ત્રીજા વર્ગના ત્રીજા અધ્યયનનું આ વર્ણન વિચારણીય, ચિંતનીય, મનનીય છે. ખુદ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સમીપે સોમિલ બ્રાહ્મણે છળપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યા પરંતુ જવાબ કેવળ જ્ઞાનીના સચોટ સાચા મળ્યા, તેથી બોધ પામી દેશવિરતિ શ્રમણોપાસક બની ગયા. તેઓ અવસરે પડિવાઈ થયા, દેવે સ્થિર કર્યા અને જ્યોતિષી દેવમાં શુક્ર નામના દેવ થયા.

આ વર્ગના ચોથા અધ્યયનમાં એક અતૃપ્ત વાસનાથી વાસિત આત્માનું વર્ણન છે. તે માતૃત્વના યોગે બાળકોની કીડા વગેરેમાં સાધક દશા ગુમાવી, સ્વાધ્યાય છોડી, સંયમ વિરાધી, બહુપુત્રિકા દેવી થઈ, મનુષ્યાણીમાં આવીને કેવી વિચિત્ર દશા પામે છે; તે હુબહુ ચરિત્રને ચરિતાર્થ કરનાર નાનકડું અધ્યયન દાદ માંગી લે છે;. વામનમાં વિરાટતા સમાયેલી છે. અહીં આ રીતે દસેદસ અધ્યયનો વિસ્તાર વાંચી વિચારી, બોધ પ્રાપ્ત કરી, જીવનને અર્હ ધૂનથી અંગે અંગમાં, હાડે હાડની મજજામાં વાસિત કરીએ તો 'ચંદ્ર' સમી શીતલતા 'સૂર્ય' સમી તપની તેજસ્વિતા પ્રગટ થાય અને પોતાના

'શુક' અર્થાત્ વીર્યનો પ્રયોગ 'બહુપુત્રિકા'રૂપ મોહ સંતતિ હાસ્ય, ક્રીડા કુતૂહલ ઉત્પન્ન કરનાર નોકધાય મોહનીય નાશ કરવામાં જો થાય તો પૂર્ણ શુદ્ધ, સહજ સુખવાળો હું આત્મા છું તેવું ભાન સહજમાં થાય. તે ભાન દ્વારા 'મણિ' તુલ્ય ભદ્ર પરિણામે મળેલા માનવભવની સાર્થકતા સાધવા ધર્મમાં 'દત્ત' ચિત્તવાળો થાય, તેમજ શિવ ગતિને વરવા ઘૈર્ય કેળવી સમ્યગ્ બળ પુરુષાર્થ ઉપાડી 'અનાદૃત' કાળજાને આદૃત કોમળ દયામય બનાવી વીતરાગ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે ત્યારે જ અનંત ગુણોની પુષ્પિકા ચેતનના આંગણમાં પાંગરી જાય.

ઉપરોક્ત દસે દસ અધ્યયનના નામ વાક્યમાં વણી લીધા છે; તે જુદા જુદા સ્થળના દેવ-દેવી છે. તે બધા પ્રભુ પાર્શ્વનાથના શાસનકાળમાં થયેલા છે. તેમની પૂર્વભવની કથા ભગવાન મહાવીરે વર્ણવી છે. તે કથા સાંભળી ગૌતમે પ્રશ્ન કર્યો છે કે પ્રભુ ! તેઓનો મોક્ષ ક્યારે થશે ? તેના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું છે— મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યભવ પામી, સંયમ આરાધના દ્વારા કર્મક્ષય કરી મોક્ષપ્રાપ્ત કરશે.

ચોથો વર્ગ : પુષ્પયૂલિકા :-

આ વર્ગના દસ અધ્યયનો છે. તે દસ અધ્યયનના જીવોએ મનુષ્ય જન્મમાં સ્ત્રી વેદ પ્રાપ્ત કર્યો છે. સુકોમળ અંગવાળી કાયાની માયા કેવી હોય છે. માયા માત્ર રાગમાંથી જન્મ ધારણ કરે છે. રાગ સંપૂર્ણ સંસારનું બીયારણ છે. રાગમાં જ દ્વેષની આગ ભારેલી છે. રાગની રાખ જરાક દૂર થાય કે દ્વેષની આગ પ્રગટ થાય છે. આ રીતે સંસાર વૃદ્ધિ પામતાં, નવા દેહ ધારણ કરતા હોવાથી તેના અધ્યાસ (લક્ષ્ય)વધતાં જીવ શરીર સૌંદર્યમાં જ સર્વ સુખ માને છે. તેવું કાયાની માયાનું વર્ણન આ અધ્યયનમાં જોવા મળશે. જેને શરીર બાકુશી નામથી નવાજવામાં આવેલ છે. પ્રભુ મહાવીરના દર્શન કરવા દસ દેવીઓ આવે છે. ત્યારે ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે અને પ્રભુ તેના પ્રત્યુત્તરમાં એમ કહે છે કે હે ગૌતમ ! દસ દેવીઓએ પૂર્વભવમાં પુરુષાદાનીય પ્રભુ પાર્શ્વનાથના શ્રી મુખે દીક્ષા ધારણ કરેલી અને પુષ્પયૂલિકા પ્રમુખ આર્યાજીના હાથમાં શિક્ષિત થયેલી તે દસ બા. બ્ર. સુશિષ્યા હતી.

દેવાધિદેવ જેવા જેને નાથ મળ્યા, ઉચ્ચ કોટિનું ચારિત્ર મળ્યું, છત્ર છાયા આપે તેવા પુષ્પયુદ્ધલાનું શરણ ચરણ પ્રાપ્ત થયું. અગિયાર અંગશાસ્ત્રના પાઠી થયાં. ઉપવાસ છઠ અષ્ટમ વગેરે તપ ઘણા કર્યા તેમ છતાં એક કાયાની માયાએ ભાન ભૂલાવ્યું. તે શરીરની સફાઈ કરવા લાગી, હાથ-પગ મુખ ધોવું, ગુહ્ય સ્થાનો સાફ કરવા, જે જગ્યા

પર બેસે ત્યાં પાણી છાંટવું વગેરેની ક્રિયા, તેની ગુપ્તિ ધારણ કરવામાં બાધક બની ગઈ. ગુરુણીની હિત શિક્ષા તેના હેયામાં ન વસી. તેથી એકલી રહેવા લાગી. સ્વછંદી બનતાં પાપની આલોચના ન કરતાં, ચારિત્ર વિરાધક બનવાના કારણે તે સર્વે પહેલા દેવલોકમાં એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળી દેવીઓ બની ગઈ છે. ગૌતમસ્વામીએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો— પ્રભુ ! તેમનો મોક્ષ થશે ? હા, ગૌતમ ! મનુષ્ય ભવ પામીને તે મોક્ષમાં અવશ્ય જશે.

આ અધ્યયનનો મર્મ એ જ છે કે શરીર બાકુશી નહીં બનતા મળેલી દીક્ષાને દિવ્ય બનાવવા ત્યાગ વૈરાગ્યપૂર્વક જીવન વીતાવવા અને કેવળજ્ઞાનરૂપ શ્રી પામવા હ્રી (લજ્જા)મય નેત્ર બનાવી, ધી(બુદ્ધિ)ને સ્થિર કરી, કીર્તિની કામના કર્યા વિના બુદ્ધિને સ્વ સ્વરૂપમાં જોડી, મનને લક્ષ્મીની લાલચથી મુક્ત રાખી, ઈલા સમાન ક્ષમા સહિષ્ણુતા કેળવી, બે સુરા શબ્દ રસ અને ગંધ ઉપર વિજય મેળવી દૈવિક ભાવથી આત્માને ભાવિત કરતાં સંયમને સાર્થક સુસફલ બનાવવો જોઈએ.

પહેલાંના બે વર્ગનાં કથા નાયકોના વાહક પ્રભુ મહાવીર છે તો પછીના બે વર્ગનાં કથા નાયકોના વાહક પ્રભુ પાર્શ્વનાથ છે. આ રીતે ચાર વર્ગ પૂરા થતાં વ્યુત્ક્રમથી પ્રાપ્ત બાવીસમાં તીર્થંકર અરહંત અરિષ્ટનેમિના શાસન દીક્ષિત તેઓના જ વૃષ્ટિકુળ ના મુક્તાત્માઓના વર્ણનનો પ્રારંભ પાંચમા વર્ગમાં થાય છે.

વર્ગ પાંચમો : વૃષ્ટિદશા :-

આ પાંચમો વર્ગ વૃષ્ટિદશા નામનો છે. તેમાં સર્વજીવો પ્રતિ વાત્સલ્યની ગંગા વરસાવતું, યથાર્થ આરાધકભાવથી વાસિત થતું, બાર અધ્યયનમય વર્ણન છે.

તે અધ્યયનોમાં ચારિત્ર નાયકના વાહક, શાસક, શાસનપતિ યદુકુલભૂષણ અરિષ્ટનેમી બાવીસમાં તીર્થંકર પરમાત્મા છે. તેમને પ્રશ્ન પૂછનાર મુનિપુંગવ ગણધર ભગવંત શ્રી વરદત્ત મુનિરાજ છે.

ભગવાન નેમનાથના દર્શન કરવા આવનાર પુણ્યશાળી આત્માઓ જ્યારે દેશવિરતિપણું ધારણ કરે છે ત્યારે તેમને માટે પ્રશ્ન થયા છે. પ્રભુએ તેના જવાબમાં પૂર્વભવની કથા સંભળાવી છે; કયા કારણે જીવ ક્યાં જાય તે વાત સમજાવી સમસ્યાનું સમાધાન કર્યું છે. ધાર્મિક, માર્મિક વાતો આ અધ્યયનમાં દર્શાવવામાં આવી છે. તે બાર આત્માને વાક્યમાં ઉપસાવી સંક્ષિપ્તસાર કહીશ. વધુ વિસ્તારનું આ આગમમાંથી વાયકવર્ગે વાંચન કરી લેવું. આ બધા આત્માઓ હળુકર્મી પુણ્યશાળી પુરુષો છે, જેથી તેઓએ સંસારવર્ધક ક્રિયાઓનો નિષેધ કરી, કષાયરૂપ માયનીને મારી, સુખા વહ

તથા વીર મુખે વહેતી જિનવાણીના માર્ગમાં 'પ્રગતા' થઈ જ્ઞાનની યુક્તિ મેળવીને, દસવિધ યતિ ધર્મના દશરથ માં બેસી, અસ્થિર મનરૂપ ઘોડાને યમ નિયમની લગામ દ્વારા દઢરથમાં જોડી, સંયમ યાત્રાનું પૂર્ણ પાલન કર્યું, કષાયો સામે દ્વંદ્વ ખેલવા મહાવ્રતરૂપ મહાધન્વા બની કેસરીયા કર્યા. પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયને જીતવા, આહાર સંજ્ઞાને નાથવા સપ્ત પિંડેષણારૂપ સપ્ત ધન્વા બની આસક્તિને વીંધી નાંખી. પ્રમાદને પતિત કરવા દસ સમાચારીના દશ ધન્વા બની આઠમદ, નિદ્રા અને વિકથાની કંચુકીને ભેદી નાંખી. જ્યારે મોહરાજાએ હુમલો કર્યો ત્યારે શતધન્વા બની ભવોભવના અશુભ કર્મના સુભટોને જમીન દોસ્ત કર્યા, અણારંભી શુભ પુણ્યના પુંજને એકઠા કરી, કાળના અવસરે સંલેખનાપૂર્વક કાળધર્મ પામી, જેના સર્વ અર્થ સિદ્ધ એવા સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરી, દીક્ષા ગ્રહણ કરી, પરમ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ જાગૃત કરી, અપ્રમત દશા પ્રાપ્ત કરી, ક્ષપક શ્રેણિ માંડી, ધૈર્યનું ધનુષ્ય ધારણ કરી, મોહરાજાના રાજ્યમાં પ્રલયકાળ સર્જ સંપૂર્ણ સંસારના જન્મ મરણની જંજાળને ટાળી નાંખશે.

આ પાંચ વર્ગાત્મક ઉપાંગ સૂત્રમાં પહેલાં નરકનું વર્ણન, ત્યાર પછી દેવલોકનું વર્ણન, ત્યાર પછી જ્યોતિષી દેવોનું વર્ણન, ત્યારપછી પ્રથમ વૈમાનિક દેવલોકમાં દેવીઓને ઉત્પન્ન થવાનું વર્ણન અને અંતે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થવાનું વર્ણન કર્યું છે. આ રીતે કર્મના ભારથી ભરેલો જીવ અધોગતિવાળો હોય તેથી અધોલોકથી લઈને ઉર્ધ્વલોક સુધીનું વર્ણન કરતાં સૂત્રકારે પાપની પંક્તિ પ્રથમ દર્શાવી ત્યાર પછી પુણ્યની પંક્તિ દર્શાવી છે.

પ્રસ્તુત સૂત્ર વાંચનમાં બહુ અલ્પ છે. પરંતુ તેમાં સાંયોગિક, આર્થિક, સામાજિક, કૌટુંબિક સમસ્યાને હલ કરવાનું સામર્થ્ય ભરચક ભર્યું છે. આ સૂત્ર વિવિધ આશ્વાસન આપવાની તાકાત ધરાવે છે. તેમજ આ શાસ્ત્ર શારીરિક બીમારીને તથા જન્મ, મરણ રૂપને આત્મ દુઃખોને નાશ કરવાનું ઔષધ અને આત્મશુદ્ધિ રૂપ સંજીવની જડીબુટ્ટી છે. આત્મબંધુ ! આ શાસ્ત્રનું જે પ્રમાણે તમે મનન કરશો અને ઉપયોગ કરશો તે પ્રમાણે ઉપયોગી બનશે. અસ્તુ શુભં ભવતુ.

આભાર : સાધુવાદ : ધન્યવાદ :-

પ્રસ્તુત આગમના અનુવાદિકા છે અમારા પ્રશિષ્યા દઢ મનોબળી દીર્ઘ અને ઉગ્ર તપસ્વિની શ્રમણી વિદ્યાપીઠની વિદ્યાર્થિની વિદુષી કિરણબાઈ મ. જેમણે અનુવાદ

સ્વાધ્યાય કરવાનો જે પુરુષાર્થ ઉપાડ્યો તે ઘણો ઘણો પ્રશંસનીય છે. હું તેઓની કદર કરું છું, ધન્યવાદ આપી ભૂરી ભૂરી પ્રશંસા કરું છું અને શુભ કામના કરતાં કહું છું કે તમે આગમનું ઊંડું અવલોકન કરી, અરિહંત બની જવા નિર્બાધ સંયમ યાત્રાનું નિર્વહન કરતા રહો, એ જ ભાવના.

આ આગમને સુશોભિત બનાવનાર, આગમના પાઠ પ્રમાણે વાસ્તવિક અર્થ કરી સુંદર હાર્ટના ભાવભરી અલંકૃત કરનાર સમયજ્ઞ આગમમનીષી પૂ. ત્રિલોકમુનિવર્યને શતકોટિ વંદના.

સહ સંપાદિકા ડૉ. વિદુષી સાધ્વી આરતીશ્રી એવં વિદુષી સાધ્વી સુબોધિકાશ્રીને અનેકશઃ ધન્યવાદ. અમારા આ આગમ અવગાહન કરાવનાર સહયોગી દરેક સાધ્વીવૃંદને સાધુવાદ.

શ્રમણોપાસક મુકુંદભાઈ, ઘીરુભાઈ વગેરેને ધન્યવાદ. પ્રકાશન સમિતિના માનદ સભ્ય શ્રી પરમાગમ પ્રત્યે અવિહલ ભક્તિભાવથી ભરેલા ભામાશા શ્રીયુત રમણિકભાઈ અને આગમ પ્રકાશન કરવાના અડગ ભેખધારી, દૃઢસંકલ્પી તપસ્વિની વિજયાબેન તથા ભક્તિસભર શ્રી માણેકચંદ ભાઈ શેઠના સુપુત્ર નરબંકા રોયલપાર્ક સ્થા. જૈન સંઘના યુવાપ્રમુખશ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ શેઠ તથા કાર્યાન્વિત સર્વ સભ્યગણો, કાર્યકર્તાઓ, મુદ્રણ કરનાર નેહલભાઈ, તેમના પિતાશ્રી હસમુખભાઈ તથા તેમના સહયોગી રામાનુજભાઈ, જીજ્ઞેશભાઈ, નીતાબેન અને સાબીરભાઈ અને આગમના દાનદાતાઓ વગેરેને અભિનંદન સાથે અનેકશઃ ધન્યવાદ.

આ આગમના અનુવાદ, સંશોધન, સંપાદનમાં ઉપયોગી થયેલા, પૂર્વ પ્રકાશિત આગમોના પ્રકાશક, સંપાદકોને આભારસહ અનેકશઃ સાધુવાદ.

આગમ અવગાહન કરવામાં ઉપયોગ શૂન્યતાના યોગે ત્રુટી રહી જવા પામી હોય, જિનવાણી વિરુદ્ધ લખાયું કે છપાયું હોય તો ત્રિવિધે ત્રિવિધે મિચ્છામિ દુક્કડમ્.....

**વીતરાગ વચન વિરુદ્ધ લખાયું હોય તો માંગુ પુનઃ પુનઃ ક્ષમાપના.
મંગલ મૈત્રી પ્રમોદ ભાવમાં વહો સહુ, એવી કરું છું વિજ્ઞાપના.**

પ. પૂ. સૌમ્યમૂર્તિ અંબાબાઈ મ.સ. ના
સુશિષ્યા – આર્યા
લીલમ.

સંપાદન અનુભવ

ડો. સાધ્વી આરતી તથા સાધ્વી સુબોધિકા

અનાદિકાળના અનંતાનંત જીવોના પરિભ્રમણમાં અનંતકાળે અનંતાનંત જીવોમાંથી કોઈ એકાદ જીવને જિનવાણી શ્રવણનો યોગ મળે છે. તેવા અનંત જીવોમાંથી કોઈ એકાદ જીવને જિનવાણી શ્રવણ પછી તેની શ્રદ્ધા પ્રગટ થાય છે. જિનવાણીનું શ્રવણ કર્યા પછી તે ભાવોને સમજીને આગમ સંપાદનના માધ્યમથી જન-જન સુધી પહોંચાડવા મળે તે ખરેખર અમારા માટે પરમ સૌભાગ્ય છે... આ એક સોનેરી તક છે. ગુરુકૃપાએ આ તક અમોને સાંપડી અને અમે અત્યંત પ્રસન્નભાવે શ્રદ્ધાપૂર્વક તકને વધાવી તે દિશામાં ગતિશીલ બન્યા.

ક્રમશઃ એક પછી એક આગમનું સંપાદન કરતાં શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્રનું સંપાદન કરવાનો સુઅવસર આવ્યો. કથાનુયોગ પ્રધાન શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્ર નામથી પ્રસિધ્ધ આ આગમમાં પાંચ ઉપાંગ સૂત્રોનો સમાવેશ થાય છે.

શાસ્ત્રપાઠ અનુસાર આ શાસ્ત્રનું નામ ‘ઉપાંગસૂત્ર’ છે અને નિરયાવલિકા, કલ્પવતંસિકા, પુષ્પિકા, પુષ્પચુલિકા અને વૃષ્ટિગદશા, આ પાંચ તેના વર્ગ છે. સમણેણં ભગવત્યા મહાવીરેણં... ઉવહગાણં પંચ વગ્ગા પણ્ણત્તા, તં જહા... ણિરયાવલિયાઓ...

સમય વ્યતીત થતાં આ પાંચ વર્ગ ભિન્ન ભિન્ન પાંચ આગમ રૂપે પ્રસિધ્ધ થઈ ગયા છે. બાર ઉપાંગ સૂત્રોની ગણનામાં આ પાંચે વર્ગની પાંચ આગમ રૂપે ગણના થઈ છે. સંપાદન દરમ્યાન પ્રશ્ન થયો કે આ શાસ્ત્રને આપણે કયુ નામ આપવું ? સંપાદક મંડળે સાથે મળીને વિચારણા કરીને નિર્ણય કર્યો કે શાસ્ત્રના પાઠ અનુસાર મૂળભૂત ‘ઉપાંગ સૂત્ર’ નામ જળવાઈ રહેવું જોઈએ તેથી શાસ્ત્રની ઉપર ‘ઉપાંગ સૂત્ર’ લખીને તેની નીચે પરંપરાથી પ્રચલિત ‘શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્ર’ લખ્યું છે. આ રીતે શાસ્ત્રોની મૌલિકતા અને પરંપરાનો સમન્વય કર્યો છે.

પ્રથમ વર્ગ - શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્રમાં માતા ચેલ્લાણાના દોહદનું વર્ણન છે તેમાં ઉચરવલિમંસેહિ - ઉદરાવલિમાંસ અર્થાત્ ‘પેટના અંદરના આંતરડા’ શબ્દનો પ્રયોગ છે.

પરંતુ અર્ધમાગધી કોષમાં આ શબ્દનો અર્થ 'કલેજાનું માંસ' કર્યો છે. ટીકાકારે આ શબ્દનો અર્થ કર્યો નથી. પરંપરામાં આ અર્થ જ પ્રચલિત છે. તેમ જ ચેલ્ડાણારાણીને રાજા શ્રેણિકના કલેજાનું માંસ ખાવાનો દોહદ થયો હતો તથા પ્રકારની કથા પ્રચલિત છે તેથી અમે પણ પ્રચલિત અર્થને સ્વીકાર્યો છે.

કલ્પવતંસિકા આદિ ચારે વર્ગમાં ક્રમશઃ દશ, દશ, દશ, બાર અધ્યયન છે. દરેક અધ્યયનોમાં એક-એક વ્યક્તિના પૂર્વ-પશ્ચાદ્ભવ સહિત ત્રણ-ત્રણ ભવનું વર્ણન છે. અમે પાઠકોની સરળતા માટે દરેક અધ્યયનોની કથા પ્રારંભમાં આપી છે.

પરિશિષ્ટમાં પાંચે વર્ગની સંપૂર્ણ વિગત કોષ્ટક રૂપે આપી છે જેનાથી વાચકો સંપૂર્ણ શાસ્ત્રને સરળતાથી સ્મૃતિપટ પર અંકિત કરી શકે છે.

પ્રથમ વર્ગ શ્રી નિરયાવલિકામાં પાઠકોને કથાનું સાતત્ય જળવાઈ રહે અને રસવૃદ્ધિ થાય, તે માટે શ્રેણિકરાજાને પ્રાપ્ત થયેલા દિવ્ય હારની ઘટના અન્ય ગ્રંથોના આધારે પ્રગટ કરી છે. રાજા કોણિક અને ચેડારાજાના હૃદયદ્રાવક યુધ્ધના વર્ણન પાછળ શાસ્ત્રકારનો આશય શું છે ? તે અધ્યયનના અંતે ઉપસંહાર રૂપે પ્રસ્તુત કર્યું છે. કથાના માધ્યમથી શાસ્ત્રકારે સંસારનું સ્વરૂપ, ભૌતિક પદાર્થોનું આકર્ષણ અને તેના દાણા પરિણામોની સાથે કર્મસિધ્ધાંતને સ્પષ્ટ કર્યો છે.

પુષ્પિકા વર્ગમાં અંગતિકુમારની મૃત્યુ પછીની ગતિના વર્ણન પ્રસંગે શાસ્ત્રકારે વિરાહિય સામણે શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે. પ્રાસંગિક રીતે વિવેચનમાં સંયમ વિરાધના એટલે શું ? તે વિષયને સ્પષ્ટ કર્યો છે. આ રીતે વિવેચનમાં પ્રસંગાનુસાર કથાનકોથી સંબંધિત તાત્ત્વિક વિષયોને પણ સમજાવ્યા છે.

કથાનકોના માધ્યમથી વૈરાગ્ય તરફ ગતિ કરાવે તેવું શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્ર સાધકોને અંતર્મુખ બનાવી વૈરાગ્યને દઢતમ બનાવે છે.

શાસ્ત્ર સંપાદનના નિમિત્તથી માત્ર શાસ્ત્રવાંચન જ નહીં પરંતુ શાસ્ત્રના ભાવોની અનુપ્રેક્ષા કરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત કરી અમે ધન્યાતિધન્ય બની ગયા છીએ.

તેના માટે અનંત ઉપકારી પૂ. ગુરુવર્યોના ઉપકારનો સ્વીકાર કરી તેઓશ્રીના પાવન ચરણોમાં સાદર વંદન કરી વિરામ પામીએ છીએ.

શાસ્ત્ર સંપાદનમાં જિનાજ્ઞાથી ઓછી, અધિક, વિપરીત પ્રરૂપણા થઈ હોય તો ત્રિવિધે ત્રિવિધે મિચ્છામિ દુઃકકડમ્.

સદા ઋણી માત-તાત ચંપાબેન-શામળજીભાઈ !
કર્તુ તમે સંસ્કારોનું સિંચન,
અનંત ઉપકારી ઓ તપસમ્રાટ ગુરુદેવ શ્રી !
આપ્યું અણમોલું સંયમ જીવન
શરણુ ગ્રહ્યું પૂ. મુક્ત - લીલમ ગુરુણીશ્રી !
ખોલ્યા આપે દિવ્ય જ્ઞાનરૂપ નયન
દેવગુરુ-ધર્મની મળે એવી કૃપા
શ્રુત આરતીએ પામું આત્મદર્શન.

સદા ઋણી માત-તાત લલિતાબેન-પોપટભાઈ !
કર્તુ તમે સંસ્કારોનું સિંચન,
અનંત ઉપકારી ઓ તપસમ્રાટ ગુરુદેવ શ્રી !
આપ્યું અણમોલું સંયમ જીવન
શરણુ ગ્રહ્યું પૂ. મુક્ત - લીલમ - વીર ગુરુણીશ્રી !
ખોલ્યા આપે દિવ્ય જ્ઞાનરૂપ નયન
દેવગુરુ-ધર્મની મળે એવી કૃપા
શ્રુત સુબોધે કરું કપાયોનું શમન.

અનુવાદિકાની કલમે

- સાધ્વી શ્રી કિરણબાઈ મ.

જૈન સાહિત્યનો પ્રાચીનતમ વિભાગ આગમ છે. આ + ગમ = આપ્ત પુરુષો-તીર્થંકરો દ્વારા આપેલું ગમ = જ્ઞાન આગમ કહેવાય છે. ચરમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરી, સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થયા પછી પ્રવચન દ્વારા જીવ અજીવ આદિનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરતાં કર્મબંધ, બંધહેતુ, મોક્ષ અને મોક્ષના હેતુનું રહસ્ય ઉદ્ઘાટિત કર્યું.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાવન પ્રવચનો અર્થાગમ કહેવાય અને ગણધરો દ્વારા કરેલી સૂત્રરચના સુત્તાગમ કહેવાય છે.

આ આગમસાહિત્ય આચાર્યો માટે નિધિ સમાન છે તેથી તેનું નામ ગણિપિટક રાખવામાં આવ્યું. તેના મૌલિક વિભાગ બાર છે, જેને દ્વાદશાંગી કહેવાય છે.

આગમ વિભાજનમાં પ્રસ્તુત આગમ :-

પ્રાચીનકાળથી આગમોનું વિભાજન અંગપ્રવિષ્ટ અને અંગબાહ્યના રૂપે છે. અંગસાહિત્યની રચના ગણધરોએ કરી છે અને અંગ બાહ્ય સાહિત્યના રચયિતા સ્થવિર ભગવંતો છે. ત્યાર પછી કાલાંતરે એટલે દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણના સેંકડો વર્ષો પછી અંગબાહ્ય આગમોના ઉપાંગ, મૂલ અને છેદ કે યૂલિકાશાસ્ત્ર એવા નામો પ્રચલિત થયા અને ત્યાર પછી આ ઉપાંગ આદિની સંખ્યાઓ નિશ્ચિત્ત થવા લાગી. જોકે તેની સંખ્યાનો કોઈ મૌલિક આધાર નથી. છતાં સ્થાનકવાસી પરંપરામાં ૧૨ ઉપાંગ, ૪ મૂલ અને ૪ છેદ શાસ્ત્રોની માન્યતા પ્રચલિત છે. પ્રસ્તુત આગમની ગણના ઉપાંગ વિભાગમાં થાય છે.

ઉપાંગ સૂત્ર : નામબોધ :-

નિરયાવલિકા નામથી પ્રસિદ્ધ આ શાસ્ત્રનું આગમિક નામ ઉપાંગ સૂત્ર છે. તે

કે પહેલાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. જ્ઞાતાધર્મકથામાં મેઘકુમારની માતા શ્રેણિકની (૨૪મી) રાણી ધારણી હતી તેવો ઉલ્લેખ છે. દશા—શ્રુતસ્કન્ધમાં (૨૫મી) મહારાણી ચેલણાનું વર્ણન છે. તે અત્યંત રૂપવાન હતી. તેના દિવ્ય રૂપને જોઈને ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સાધ્વીજીઓ સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને નિદાન કરવા માટે તત્પર થઈ ગયા. નિશીથયૂર્ષિમાં શ્રેણિકની એક રાણીનું નામ અક્તગંધા પણ મળે છે પરંતુ આ નામ બહુ પ્રસિદ્ધ નથી. બૌદ્ધ સાહિત્યમાં વિનયપિટક નામના ગ્રંથમાં રાજા શ્રેણિકની પાંચસો રાણીઓનો ઉલ્લેખ છે.

શ્રેણિકના પુત્ર :- આગમમાં શ્રેણિકરાજાના છત્રીસ પુત્રોનો ઉલ્લેખ મળે છે. તે છત્રીસ નામ આ પ્રમાણે છે— (૧) જાલી (૨) મયાલી (૩) ઉવયાલી (૪) પુરિષસેણ (૫) વારિસેણ (૬) દીહદંત (૭) લષ્ટદંત (૮) વેહલ્લ (૯) વેહાયસ (૧૦) અભયકુમાર (૧૧) દીર્ઘસેન (૧૨) મહાસેન (૧૩) લષ્ટદંત (૧૪) ગૂઢદંત (૧૫) શુદ્ધદંત (૧૬) હલ્લ (૧૭) દુમ (૧૮) દુમસેન (૧૯) મહાદુમસેન (૨૦) સીહ (૨૧) સિંહસેન (૨૨) મહાસિંહસેન (૨૩) પુણ્યસેન (૨૪) કાલકુમાર (૫) સુકાલકુમાર (૨૬) મહાકાલકુમાર (૨૭) કૃષ્ણકુમાર (૨૮) સુકૃષ્ણકુમાર (૨૯) મહાકૃષ્ણકુમાર (૩૦) વીરકૃષ્ણકુમાર (૩૧) રામકૃષ્ણકુમાર (૩૨) પિતૃસેનકૃષ્ણકુમાર (૩૩) મહાસેનકૃષ્ણકુમાર (૩૪) મેઘકુમાર (૩૫) નંદીસેણ (૩૬) કોણિક.

તેમાંથી અનુત્તરોપપાતિક સૂત્રાનુસાર જાલી આદિ ૨૩ રાજકુમારો દીક્ષા લઈ સંયમધર્મની આરાધના કરી અને અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. જ્ઞાતાસૂત્ર અનુસાર મેઘકુમાર પણ શ્રમણધર્મ સ્વીકારી અંતે અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. નંદીસૂત્રની ટીકા અનુસાર નંદીષેણ પણ સંયમી બની સાધનાના પંથે આગળ વધ્યા. આ પ્રમાણે ૨૫ રાજકુમારોએ દીક્ષા લીધી. શેષ અગિયાર(કોણિક અને કાલકુમાર આદિ ૧૦) રાજકુમારો સંયમગ્રહણ કર્યા વિના મૃત્યુ પામી નરકમાં ઉત્પન્ન થયા.

દ્વિતીય વર્ગ : કલ્પાવતાંસિકા :-

કલ્પ શબ્દનો પ્રયોગ સૌધર્મથી અચ્યુત સુધીના બાર દેવલોક માટે પ્રયુક્ત થયો છે. દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવોનું જેમાં વર્ણન છે તે વર્ગ કલ્પાવતાંસિકા છે. દેવલોક તે પુણ્ય ભોગવવાનું સ્થાન છે. વ્રત—નિયમ ધારણ કરનાર, શુભ ભાવથી પુણ્યના કાર્ય કરનાર દેવગતિ પામે છે. આ વર્ગમાં વર્ણિત (૧) પદ્મ (૨) મહાપદ્મ (૩) ભદ્ર

આ સૂત્રના મૂળપાઠથી સ્પષ્ટ છે. ઉપાંગ નામનું આ સૂત્ર એક શ્રુતસ્કંધ રૂપ છે. નિરયાવલિકા આદિ પાંચ તેના વર્ગ છે. પાંચ વર્ગોના નામ આ પ્રમાણે છે— (૧) નિરયાવલિકા (૨) કલ્પાવર્તસિકા (૩) પુષ્પિકા (૪) પુષ્પચૂલિકા અને (૫) વૃષ્ણદશા. પાંચ વર્ગના બાવન અધ્યયન છે. સંપૂર્ણ સૂત્રનું પરિમાણ ૧૧૦૯ શ્લોક પ્રમાણ માનવામાં આવ્યું છે.

પ્રથમવર્ગ નિરયાવલિકા :-

આ વર્ગ—વિભાગમાં નરકમાં જનારા જીવોનું(શ્રેણિક પુત્રનું) ક્રમશઃ વર્ણન છે. તેથી તેનું સાર્થક નામ નિરયાવલિકા છે. આ વર્ગમાં દસ અધ્યયન છે.

સમ્રાટ શ્રેણિક એક અધ્યયન :- પ્રાચીન મગધના ઈતિહાસને જાણવા માટે આ વર્ગ ઘણો જ ઉપયોગી છે. તેમાં સમ્રાટ શ્રેણિકના રાજ્યકાલનું વર્ણન કરેલું છે. સમ્રાટ શ્રેણિકનું જૈન અને બૌદ્ધ બંને પરંપરાઓમાં અનુક્રમે શ્રેણિક ભિંભિસાર અને શ્રેણિક ભિંભિસાર નામ મળે છે. જૈન દષ્ટિએ શ્રેણીઓની સ્થાપના કરવાના કારણે તેનું નામ શ્રેણિક પડ્યું. બૌદ્ધ દષ્ટિએ તેના પિતાએ તેને અઢાર શ્રેણીઓનો માલિક બનાવ્યો હતો તેથી તે શ્રેણિક નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. જૈન અને બૌદ્ધ બંને પરંપરાઓમાં શ્રેણીઓની સંખ્યા અઢાર જ છે. શ્રેણીઓના નામમાં પણ પરસ્પર ઘણી જ સમાનતા છે. જંબૂદ્વીપ પ્રજાપ્તિ સૂત્રમાં નવનારુ અને નવકારુ તે અઢાર શ્રેણીઓના ભેદોનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. પરંતુ બૌદ્ધ સાહિત્યમાં શ્રેણીઓના નામ આ પ્રમાણે વ્યવસ્થિત રૂપે મળતાં નથી. 'મહાવસ્તુ'માં શ્રેણીઓના ત્રીસ નામ મળે છે. તેમાંથી ઘણા નામો તો જંબૂદ્વીપ પ્રજાપ્તિમાં વર્ણવેલ નામોની સમાન છે. કેટલાયે વિદ્વજ્જનોનું મંતવ્ય છે કે રાજા શ્રેણિકની પાસે ઘણી મોટી સેના હતી અને તે સેનિય ગોત્રના હતા, તેથી તેનું નામ શ્રેણિક પડ્યું.

રાજા શ્રેણિકની મહારાણીઓ :- આગમ વર્ણન અનુસાર શ્રેણિક રાજાને પચ્ચીસ રાણીઓ હતી, તેના નામ આ પ્રમાણે છે— (૧) નંદા (૨) નંદમતી (૩) નંદોત્તરા (૪) નંદશ્રેણિકા (૫) મરુતા (૬) સુમરુતા (૭) મહામરુતા (૮) મરુદેવા (૯) ભદ્રા (૧૦) સુભદ્રા (૧૧) સુજાતા (૧૨) સુમના (૧૩) ભૂતદત્તા (૧૪) કાલી (૧૫) સુકાલી (૧૬) મહાકાલી (૧૭) કૃષ્ણા (૧૮) સુકૃષ્ણા (૧૯) મહાકૃષ્ણા (૨૦) વીરકૃષ્ણા (૨૧) રામકૃષ્ણા (૨૨) પિતૃસેનકૃષ્ણા (૨૩) મહાસેનકૃષ્ણા. આ રાણીઓએ સમ્રાટ શ્રેણિકના મૃત્યુ પછી

નવાંગી ટીકાકાર આચાર્ય અભયદેવ સૂરીએ દીર્ઘદશા શાસ્ત્ર અજ્ઞાત છે, તે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, તેમ છતાં દીર્ઘદશાના અધ્યયનો સંબંધી કેટલીક સંભાવનાઓ પ્રગટ કરી છે. નંદીસૂત્રની આગમ સૂચિમાં તે શાસ્ત્રનો ઉલ્લેખ નથી. દીર્ઘદશામાં આવેલા પાંચ અધ્યયનોનું નામ સામ્ય આ શાસ્ત્રની સાથે છે. યથા— ચંદ્ર, સૂર્ય, શુક અને શ્રીદેવી બહુપુત્રી મંદરા.

આચાર્ય અભયદેવસૂરિએ સ્થાનાંગવૃત્તિમાં નિરયાવલિકાના નામ સામ્યવાળા આ પાંચ અને બીજા બે અધ્યયનોનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ કર્યું છે અને શેષ ત્રણ અધ્યયનોને અપ્રતીત કહ્યા છે. આચાર્ય અભયદેવસૂરિના સ્થાનાંગ સૂત્રના વિવેચન અને પ્રસ્તુત આગમના કથાનકોમાં ઘણી સામ્યતા છે.

ચોથો વર્ગ : પુષ્પયૂલા :- આ વર્ગના પણ દશ અધ્યયન છે. આ દશ અધ્યયનોના નામ આ પ્રમાણે છે. (૧) શ્રીદેવી (૨) હ્રીદેવી (૩) ધૃતિદેવી (૪) કીર્તિદેવી (૫) બુદ્ધિદેવી (૬) લક્ષ્મીદેવી (૭) ઈલાદેવી (૮) સુરાદેવી (૯) રસદેવી (૧૦) ગંધદેવી. આ દશે દેવીઓ પૂર્વભવમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથના શાસનમાં પુષ્પયૂલા સાધ્વીજી પાસે પ્રવ્રજિત થઈ હતી. તેથી આ વર્ગનું નામ 'પુષ્પયૂલા' છે. સંયમનું પાલન કરતાં દેહાધ્યાસ જાગૃત થયો અને તે શરીર શુશ્રૂષામાં લીન બની, શરીર બાકુશિકા થઈ, વિરાઘકપણે કાલધર્મ પામી દેવીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ છે.

ઐતિહાસિક દષ્ટિએ આ વર્ણન અત્યધિક મહત્ત્વનું છે. વર્તમાન યુગમાં પણ સાધ્વીજીઓના ઈતિહાસ જાણવા—મેળવવા કઠિન છે, ત્યારે આ વર્ગમાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનના યુગની સાધ્વીજીઓનું વર્ણન છે. શ્રી, હ્રી, ધૃતિ, કીર્તિ, બુદ્ધિ, લક્ષ્મી આદિ લોકમાં જે વિશિષ્ટ શક્તિઓ પ્રસિદ્ધ છે તેની અધિષ્ઠાત્રી દેવીઓનું અસ્તિત્વ હોય છે.

પાંચમો વર્ગ : વૃષ્ટિદશા :- નંદી ચૂર્ણિ અનુસાર પ્રસ્તુત વર્ગનું નામ અંધકવૃષ્ટિદશા હતું. આજે આ વૃષ્ટિદશા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં વૃષ્ટિવંશીય બાર રાજકુમારોનું વર્ણન, બાર અધ્યયનોમાં છે. તે અધ્યયનોનાં નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે— (૧) નિષઘકુમાર (૨) માતલીકુમાર (૩) વહકુમાર (૪) વહેકુમાર (૫) પ્રગતિકુમાર (૬) જ્યોતિકુમાર (૭) દશરથકુમાર (૮) દંઢરથકુમાર (૯) મહાધનુકુમાર (૧૦) સપ્તધનુકુમાર (૧૧) દશધનુકુમાર (૧૨) શતધનુકુમાર. આ સર્વે પુણ્યાત્માઓ અરહંત અરિષ્ટનેમિ પાસે સંયમ ગ્રહણ કરી અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા છે. પ્રસ્તુતમાં

(૪) સુભદ્ર (૫) પદ્મભદ્ર (૬) પદ્મસેન (૭) પદ્મગુલ્મ (૮) નલિનીગુલ્મ (૯) આણંદ
(૧૦) નંદન આદિ દસે ય દેવગતિ પામ્યા હતા.

નિરયાવલિકા વર્ગમાં જે શ્રેણિકરાજાના પુત્ર કાલકુમાર, સુકાલકુમાર વગેરે દશ રાજપુત્રોનું વર્ણન છે, તેના જ દશ પુત્રોનું વર્ણન કલ્પાવત્સિકા વર્ગના દશ અધ્યયનમાં છે. દશે રાજકુમાર(શ્રેણિકના પૌત્ર) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની દેશના સાંભળીને શ્રમણ બન્યા, અંગ સાહિત્યનો ઊંડો અભ્યાસ કર્યો, ઉગ્રતપની સાધના કરી અને અંતે પંડિતમરણ પ્રાપ્ત કરીને વૈમાનિક જાતની દેવગતિને પામ્યા. આ પ્રમાણે બીજા વર્ગમાં વ્રતાચરણથી જીવનશુદ્ધિની પ્રક્રિયા પર પ્રકાશ પાઘર્યો છે. જ્યાં પિતા કષાયને વશ થઈને નરકમાં ગયા, ત્યાં તેના જ પુત્ર સુકૃત્યો કરીને દેવલોકમાં ગયા. ઉત્થાન અને પતન મનુષ્યના સ્વયંના કર્મો પર આધાર રાખે છે. મનુષ્ય સાધનાથી ભગવાન બની શકે છે, તે જ રીતે વિરાધનાથી નરકના દુઃખ પણ ભોગવી શકે છે.

ત્રીજો વર્ગ : પુષ્પિકા :-

ઉપાંગ સૂત્રનો તૃતીય વર્ગ પુષ્પિકા છે. આ વર્ગમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, શુક્ર, બહુપુત્રિક, પૂર્ણભદ્ર, મણિભદ્ર, દત્ત, શિવ, બલ અને અનાદત આ દસ અધ્યયન છે.

પ્રથમ બે અધ્યયનમાં કમશ: ચંદ્રદેવ અને સૂર્યદેવના પૂર્વભવનું નિરૂપણ છે. ત્રીજા અધ્યયનમાં શુક્ર મહાગ્રહના પૂર્વભવનું વર્ણન છે.

ચોથા અધ્યયનમાં બહુપુત્રિકા દેવીના પૂર્વ-પશ્ચાદ્ભવની વિટંબણાઓથી ભરેલી વિચિત્ર કથા છે. આ કથામાં સાંસારિક મોહ-મમતા કેવા પ્રકારની હોય તેનું સ્પષ્ટ ચિત્ર આલેખ્યું છે. કથાના માધ્યમથી પુનર્જન્મ અને કર્મ ફળના સિદ્ધાંતને પણ પ્રતિપાદિત કર્યા છે. શેષ છ અધ્યયનોમાં પૂર્ણભદ્રાદિનું પૂર્વભવ સહિત વર્ણન છે.

સ્થાનાંગમાં વર્ણિત દીર્ઘ દશાશાસ્ત્રના અધ્યયનો સાથે આ વર્ગની તુલના :-
સ્થાનાંગસૂત્રના ૧૦મા સ્થાનમાં દીર્ઘદશા નામક શાસ્ત્રના દશ અધ્યયન કહ્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છે- (૧) ચંદ્ર (૨) સૂર્ય (૩) શુક્ર (૪) શ્રીદેવી (૫) પ્રભાવતી (૬) દ્વીપ દ્વીપસમુદ્રોત્પત્તિ (૭) બહુપુત્રી મંદરા (૮) સ્થવિર સંભૂતવિજય (૯) સ્થવિર પક્ષમ (૧૦) ઉચ્ચવાસ- નિ:શ્વાસ.

મહારાજ દ્વારા સંસ્કૃત વ્યાખ્યા તેમજ તેના હિન્દી અને ગુજરાતી અનુવાદ.

(૭) શ્રમણસંઘીય યુવાચાર્ય શ્રી મધુકરમુનિજીના કુશળ નેતૃત્વમાં આગમ પ્રકાશન સમિતિ બ્યાવર દ્વારા ૩૨ આગમો વિવેચન સાથે પ્રકાશિત થયા, તેમાં પણ આ સૂત્રના હિન્દી અનુવાદનું વિવેચન સાથે પ્રકાશન થયું.

(૮) ઈ.સ. ૧૯૭૭માં આચાર્ય તુલસી દ્વારા સંપાદિત, વિશ્વભારતી લાડનૂંથી પ્રકાશિત ટિપ્પણ સહિત સંશોધિત મૂલપાઠ.

(૯) ઈ. સ. ૧૯૯૦માં આગમ મનીષી પૂ. ત્રિલોકમુનિ દ્વારા સંપાદિત, આગમ નવનીત પ્રકાશન સમિતિ, સિરોહીથી પ્રકાશિત સંક્ષિપ્ત સારાંશ .

આ જ કડીમાં ગુરુપ્રાણ ફાઉન્ડેશન રાજકોટ દ્વારા મૂળ, ભાવાર્થ, વિવેચન સહિત પ્રસ્તુત ઉપાંગ સૂત્રને પ્રકાશિત કરતાં અમો ધન્યતા અનુભવીએ છીએ.

પ્રસ્તુત સંસ્કરણ : બ્રહ્મસ્વીકાર :-

પૂર્વના પ્રકાશનોને આધારભૂત માનીને પ્રસ્તુત સંસ્કરણ તૈયાર કર્યું છે. મૂળ પાઠ, સરળ ભાવાર્થ, આવશ્યક વિવેચનથી આગમને સરળ અને રસપ્રદ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. અંતે પરિશિષ્ટમાં સંપૂર્ણ આગમને આવરી લેતા ચાર્ટ બનાવ્યા છે, જે વાંચકો માટે અત્યંત ઉપયોગી છે.

સંયમી જીવનમાં સ્વાધ્યાયની પ્રધાનતા હોય છે. જ્ઞાનના આભૂષણથી સંયમના સ્વાંગ સવિશેષ શોભી ઊઠે છે. આ સૂત્ર અમારી વૈરાગ્ય અવસ્થામાં જ દીક્ષાદાતા તપસમ્રાટ પૂ. ગુરુદેવે તેમજ ગુરુણીમૈયા પૂ. મુક્તલીલમ-ઉષાબાઈ મ. એ અમને સમજાવેલ હતું. તે સૂત્રને જીવનમાં વણવાનો પુરુષાર્થ અમારો ચાલુ હતો; સંયમી જીવનમાં સ્વાધ્યાયની સરગમ નિશ્ચિન મધુરા સૂરે વહાવતી હતી; તે સૂરને વધારે સુમધુર બનાવવાનો સુવર્ણ અવસર મને પરમ પુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થયો અને તે સુવર્ણક્ષણ એટલે દાદા ગુરુની જન્મ શતાબ્દીનો સુઅવસર...

જન્મશતાબ્દીને આગમ બત્રીસીનો ગુજરાતી અનુવાદ કરીને ઉજવીએ; જેનું વાંચન કરીને ગુજરાતી સમાજ પણ જ્ઞાનથી સભર બને અને ભાવીપેઢી આ શોર્ટ એન્ડ

નિષદકુમારનું પૂર્વભવ સાથે વિસ્તૃત વર્ણન છે. શેષ અગિયાર કુમારોના માત્ર નામ જ મળે છે.

ઉપરોક્ત પાંચ વર્ગાત્મક આ એક સૂત્ર છે પરંતુ કાલક્રમે આ એક જ સૂત્ર પાંચ સૂત્રના રૂપમાં ગણાવા લાગ્યું. તેમ છતાં આ સૂત્રને આજ સુધી વિભાજિત કર્યા વિના એકી સાથે એક શ્રુતસ્કંધ રૂપે જ રાખેલ છે. તેથી તેની મૌલિક એકસૂત્રતા આજે પણ સુરક્ષિત છે.

વ્યાખ્યા સાહિત્ય :-

પ્રસ્તુત સૂત્ર કથાપ્રધાન હોવાના કારણે તેના પર નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય કે ચૂર્ણિ લખાઈ નથી. શ્રી ચંદ્રસૂરિએ સંસ્કૃતભાષામાં આ સૂત્ર પર સંક્ષિપ્ત અને શબ્દાર્થ સ્પર્શી વૃત્તિ લખી છે. શ્રી ચંદ્રસૂરિનું જ બીજું નામ પાર્શ્વદેવગણિ હતું. તે શીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. વૃત્તિનું ગ્રંથમાન ૬૦૦ શ્લોક પ્રમાણ છે.

બીજી સંસ્કૃત ટીકાનું નિર્માણ સ્થાનકવાસી જૈન પરંપરાના આચાર્ય ઘાસીલાલજી મહારાજે કર્યું હતું. તેની ટીકા સરળ અને સુબોધ છે. તે ટીકામાં કોણિકરાજાના પૂર્વભવનું પણ વર્ણન છે. બીજા પણ ઘણા પ્રસંગો છે.

વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ આ સૂત્રના પ્રકાશિત સાહિત્ય આ પ્રમાણે છે—

- (૧) સન. ૧૯૨૨માં આગમોદય સમિતિ સુરત દ્વારા ચંદ્રસૂરિકૃત વૃત્તિ.
- (૨) સન. ૧૯૮૫માં બનારસથી ચંદ્રસૂરિકૃત વૃત્તિ અને ગુજરાતી વિવેચન.
- (૩) વિ.સં. ૧૯૯૦માં જૈનધર્મ પ્રસારક સભા, ભાવનગર દ્વારા મૂળ અને ટીકા તેમજ તેના ગુજરાતી અર્થ.
- (૪) સન. ૧૯૩૪માં ગુર્જરગ્રંથ કાર્યાલય અમદાવાદથી ભાવાનુવાદ.
- (૫) વીર સં. ૨૪૪૫માં હૈદરાબાદથી આચાર્ય અમોલખ ઋષિજી દ્વારા હિન્દી અનુવાદ.
- (૬) સન. ૧૯૬૦માં શાસ્ત્રોદ્ધારક સમિતિ રાજકોટથી આચાર્ય ઘાસીલાલજી

સ્વીટ વિવેચનનો લાભ લઈ જૈનદર્શનના હાઈને સમજે, તેવી અંતઃસ્ફૂરણા મમ ગુરુણીમૈયા પૂ. ઉષાબાઈ મ. ને થઈ. તે ભાવનાને પૂ. ગુરુવર્યોએ સાકાર સ્વરૂપ આપ્યું. મહત્ પુણ્ય યોગે મને શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્રનો અનુવાદ કરવાની આજ્ઞા થઈ. ગુર્વાજ્ઞાને સહર્ષ શિરોધાર્ય કરીને કાર્યનો પ્રારંભ કર્યો. શ્રુત અવગાહન કરતાં મને ખરેખર અનેરો આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે.

આ અનુવાદમાં પૂર્વ પ્રકાશિત આગમોનો આધાર લીધો છે. તેના રચયિતા પૂર્વાચાર્યોને ભાવવંદન કરીને તેઓનો આભાર વ્યક્ત કરું છું.

સહુ પ્રથમ મમ સફળતાના સુકાની અનંત ઉપકારી પૂ. તપસ્વી ગુરુદેવને સ્મૃતિ પટ પર લાવી ભાવવંદન કરું છું.

અપ્રમત યોગી, નિષ્કામ શ્રુતસેવક એવા પૂ. ત્રિલોકમુનિ. મ. ને કેમ ભૂલાય ? જેઓશ્રીએ ખંતથી અને પ્રેમથી પોતાના શાસ્ત્રજ્ઞાનનો અમોને લાભ આપી, આ અનુવાદનું શુદ્ધિકરણ કરી આપેલ છે. તેમની આ શ્રુતસેવાની પ્રતિપળ અનુમોદના કરું છું.

પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ પ્રેરણાસ્રોત વહાવતા એવા પૂ. જયંત-ગિરિ-જનક-જગ-હસુ-ગજ-નમ્ર મુનિ મ. સા. તેમજ અમારા સહુના શિરછત્ર પૂજ્યવરા પૂ. શ્રી મુક્તાબાઈ મ.; આ સહુને ભાવવંદન કરું છું.

મારા જ્ઞાનદાત્રી પરમ ઉપકારી એવા વડીલ ગુરુણીમૈયા પૂ. સાહેબજીની શ્રુતરચિ તો અવર્ણનીય છે. જેઓશ્રીએ સદા બાહ્ય જગતથી વિમુખ રહીને, પોતાની સાધનાના અમૂલ્ય સમયનું યોગદાન આપી, સતત પરિશ્રમ ઉઠાવીને, અનુવાદનું અક્ષરશઃ અવલોકન કરીને, લેખનને સરસ ઓપ આપ્યો છે, તેઓશ્રીના ચરણકમલમાં શત્ શત્ વંદન..

મારા સંયમી જીવનના શિલ્પકાર એવા અનંત ઉપકારી ગુરુણીમૈયા વિદુષી પૂ. ઉષાબાઈ મ. નો ઉપકાર માનવાની શક્તિ મારામાં નથી છતાં પણ તેઓએ મને અનુવાદ કરવાની પ્રેરણા આપી, યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું; તેઓની હું ખૂબ જ ઋણી છું.

સહસંપાદિકા ડો. શ્રી આરતીબાઈ મ.(પી.એચ.ડી.) અને વિદુષી સાધ્વીશ્રી સુબોધિકાબાઈ મ. એ અનુવાદને સરળ બનાવેલ છે. તેમના પુરુષાર્થને ધન્યવાદ.

સંયમીજીવનના સહયોગી મારા ગુરુબેનો તેમજ નાના સતીજીઓને પણ આ તકે યાદ કરું છું. જેઓએ આ કાર્યમાં મને સુંદર સહકાર આપ્યો છે.

ગુરુપ્રાણ ફાઉન્ડેશનના પ્રમુખ શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ શેઠ ઉત્સાહથી આ કાર્યને આગળ વધાર્યું છે. શ્રી મુકુંદભાઈ, શ્રી ધીરુભાઈએ પૂર્ણતયા સહકાર આપ્યો છે. ભાઈશ્રી નેહલભાઈએ પ્રિન્ટિંગ કાર્ય કર્યું છે. તે બદલ સહુનો આ સમયે આભાર વ્યક્ત કરું છું.

અનુવાદમાં છદ્મસ્થાવસ્થાને કારણે, પ્રમત્તયોગે જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ લખાયું હોય, કાંઈ પણ ક્ષતિ રહેલ હોય તો ત્રિવિધ ત્રિવિધ મિચ્છામિ દુક્કડમ્.....

મુમુક્ષુ ભવ્યાત્માઓ આ શ્રુતસાગરમાં ડૂબકી મારીને જ્ઞાનમોતી સહજ ભાવે મેળવી આત્માનંદ અનુભવે એ જ મંગલ ભાવના....

પૂ. મુક્ત-લીલમ ગુરુણીના પ્રશિષ્યા અને
વિદૂષી પૂ. ઉષાબાઈ સ્વામીના શિષ્યા-
સાધ્વી કિરણ

૩૨ અસ્વાધ્યાય

શાસ્ત્રના મૂળપાઠ સંબંધી

ક્રમ	વિષય	અસ્વાધ્યાય કાલ
	આકાશસંબંધી દસ અસ્વાધ્યાય	
૧	આકાશમાંથી મોટો તારો ખરતો દેખાય	એક પ્રહર
૨	દિગ્દાહ—કોઈ દિશામાં આગ જેવું દેખાય	જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
૩	અકાલમાં મેઘગર્જના થાય [વર્ષાઋતુ સિવાય]	બે પ્રહર
૪	અકાલમાં વીજળી ચમકે [વર્ષાઋતુ સિવાય]	એક પ્રહર
૫	આકાશમાં ઘોરગર્જના અને કડાકા થાય	આઠ પ્રહર
૬	શુકલપક્ષની ૧, ૨, ૩ની રાત્રિ	એક પ્રહર
૭	આકાશમાં વીજળી વગેરેથી યજ્ઞનું ચિહ્ન દેખાય	જ્યાં સુધી દેખાય ત્યાં સુધી
૮	કરા પડે	જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
૯	ધુમ્મસ	જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
૧૦	આકાશ ધૂળ—૨જથી આચ્છાદિત થાય	જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
	ઔદારિક શરીર સંબંધી દસ અસ્વાધ્યાય	
૧૧	તિર્યચ, મનુષ્યના હાડકાં બળ્યા, ધોવાયા વિના હોય,	૧૨ વર્ષ
૧૨-૧૩	તિર્યચના લોહી, માંસ ૬૦ હાથ, મનુષ્યના ૧૦૦ હાથ [ફૂટેલા ઈંડા હોય તો ત્રણ પ્રહર]	દેખાય ત્યાં સુધી
૧૪	મળ—મૂત્રની દુર્ગંધ આવે અથવા દેખાય	જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
૧૫	સ્મશાન ભૂમિ [૧૦૦ હાથની નજીક હોય]	—
૧૬	ચંદ્રગ્રહણ—ખંડ/પૂર્ણ	૮/૧૨ પ્રહર
૧૭	સૂર્યગ્રહણ—ખંડ/પૂર્ણ	૧૨/૧૬ પ્રહર
૧૮	રાજાનું અવસાન થાય તે નગરીમાં	નવા રાજા થાય ત્યાં સુધી
૧૯	યુદ્ધસ્થાનની નિકટ	યુદ્ધ ચાલે ત્યાં સુધી
૨૦	ઉપાશ્રયમાં પંચેન્દ્રિયનું કલેવર	જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી
	ચાર મહોત્સવ—ચાર પ્રતિપદા	
૨૧-૨૮	અષાઢ, આસો, કારતક અને ચૈત્રની પૂર્ણિમા અને ત્યાર પછીની એકમ	સંપૂર્ણ દિવસ—રાત્રિ
૨૯-૩૨	સવાર, સાંજ, મધ્યાહ્ન અને અર્ધરાત્રિ.	એક મુહૂર્ત

[નોંધ :- પરંપરા અનુસાર ભાદરવા સુદ પૂનમ અને વદ એકમના દિવસે પણ અસ્વાધ્યાય મનાય છે. તેની ગણના કરતાં ૩૪ અસ્વાધ્યાય થાય છે.]

શ્રી ઉપાંગ સૂત્ર

સ્થવિર રચિત ઉપાંગ

નિરયાવલિકા
કલ્પાવતંસિકા, પુષ્પિકા,
પુષ્પચૂલિકા, વૃષ્ટિદશા

મૂળપાઠ, ભાવાર્થ,
વિવેચન, પરિશિષ્ટ

શ્રી અનુવાદિકા :
કિરણબાઈ અ.

આ કાલિકસૂત્ર છે. તેના મૂળપાઠનો સ્વાધ્યાય દિવસ અને રાત્રિના પહેલા તથા ચોથા પ્રહરમાં થઈ શકે છે.

ત્રીજો વર્ગ

પુષ્પિકા

પરિચય :-

પ્રથમ બે વર્ગમાં કેવળ શ્રેણિક રાજાના પરિવારિકજનોનું જીવન વૃત્તાંત છે. જ્યારે ત્રીજા વર્ગમાં કોઈ પણ એક પરિવારના વ્યક્તિઓનું નિરૂપણ નથી. તેમજ દસે અધ્યયનના દસે વ્યક્તિઓનો પરસ્પર સાંસારિક કોઈ સંબંધ પણ નથી. તે સર્વે વિખરાયેલા ફૂલની જેમ જુદા-જુદા હોવાથી આ વર્ગનું નામ પુષ્પિકા છે. દસે અધ્યયનનો સાર સ્વતંત્ર રીતે અધ્યયનના પ્રારંભમાં આપ્યો છે.

દશ અધ્યયનમાં ક્રમશઃ (૧) જ્યોતિષી ચંદ્રદેવના ત્રણ ભવ (૨) સૂર્યદેવના ત્રણ ભવ (૩) મહાગ્રહ શુક્રદેવના ત્રણ ભવ (૪) બહુપુત્રિકા દેવીના પાંચ ભવનું વર્ણન છે. અંતે (૫-૧૦) પૂર્ણભદ્ર આદિ દરેકના ત્રણ-ત્રણ ભવનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન છે.

પ્રથમ અધ્યયન

પ્રસ્તુત અધ્યયન ચંદ્રદેવના પૂર્વભવનું જીવનદર્શન છે.

ચંદ્રદેવ :- એકદા ચંદ્રદેવ પ્રભુ મહાવીરના દર્શનાર્થે ભરતક્ષેત્રમાં આવ્યા. પ્રભુના દર્શન કરીને ૩૨ પ્રકારની નાટ્યવિધિ બતાવીને તથા પોતાની ઋદ્ધિનું પ્રદર્શન કરીને સ્વસ્થાને ગયા. ત્યારપછી ગૌતમ સ્વામીની જિજ્ઞાસાના સમાધાનાર્થે પ્રભુએ ચંદ્રદેવનો પૂર્વ ભવ કહ્યો.

પૂર્વભવ :- શ્રાવસ્તી નગરીમાં અંગતિ નામના ધનસંપન્ન શેઠ રહેતા હતા. તે અનેક લોકોને આલંબનભૂત, આધારભૂત અને માર્ગદર્શક હતા.

એકદા પાર્શ્વનાથ ભગવાન ત્યાં પધાર્યા. અંગતિ શેઠ ભગવાનના દર્શન કરવા ગયા. ધર્મદેશના સાંભળી, સંસારથી વિરક્ત થયા. પુત્રને કુટુંબનો ભાર સોંપી ભગવાન પાસે દીક્ષિત થયા. અગિયાર અંગનો અભ્યાસ કર્યો. વિવિધ તપશ્ચર્યાઓ કરી. તપસંયમની સાધનાના અંતે પંદર દિવસનો સંથારો કરી, આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ચંદ્ર વિમાનમાં ઈન્દ્રપણે ઉત્પન્ન થયા. સંયમની આરાધનામાં કંઈક ઉણપ રહેવાથી વિરાધક થયા.

વર્તમાનમાં આપણે જે ચંદ્રવિમાનને જોઈએ છીએ, તેમાં આ અંગતિનો જીવ ઈન્દ્ર રૂપે છે. ત્યાં તેની ચાર અગ્રમહિષી દેવી, ૪૦૦૦ સામાનિક દેવ, ૧૬૦૦૦ આત્મરક્ષક દેવ આદિ ઋદ્ધિ છે.

ચંદ્રદેવ પોતાની એક લાખ વર્ષ સાધિક એક પલ્યોપમની સ્થિતિ પૂર્ણ કરીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરીને, સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

ત્રીજો વર્ગ : પુષ્પિકા

પ્રથમ અધ્યયન : ચંદ્રદેવ

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જઈ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં ઉવજ્ઞાણં દોચ્ચસ્સ વગ્ગસ્સ કપ્પવડિંસિયાણં અયમદ્દે પણ્ણત્તે, તચ્ચસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસ્સ પુષ્પિયાણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ?

એવં યલ્લુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં ઉવજ્ઞાણં તચ્ચસ્સ વગ્ગસ્સ પુષ્પિયાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા । તં જહા-

ચંદે સૂરે સુક્કે, બહુપુત્તિય પુણ્ણ માણિભદ્દે ય ।

દત્તે સિવે બલે ય, અણાઢિદ્દે ચેવ બોદ્ધવ્વે ॥

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! જો મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ઉપાંગ સૂત્રના બીજા વર્ગ કલ્પાવર્તસિકાનો આ ભાવ પ્રતિપાદિત કર્યો છે, તો હે ભગવન્ ! તૃતીય વર્ગ પુષ્પિકામાં કયા ભાવ પ્રરૂપિત કર્યો છે ?

હે જંબૂ ! મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ઉપાંગ સૂત્રના તૃતીયવર્ગ પુષ્પિકાના દશ અધ્યયન કહ્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છે- (૧) ચંદ્ર (૨) સૂર્ય (૩) શુક્ર (૪) બહુ પુત્રિકા (૫) પૂર્ણભદ્ર (૬) મણિભદ્ર (૭) દત્ત (૮) શિવ (૯) બલ (૧૦) અનાદત.

વિવેચન :-

પહેલાં અને બીજા વર્ગમાં ૧૦-૧૦ અધ્યયનોમાં શ્રેણિકાના પુત્ર અને પૌત્રોનું વર્ણન છે. તે સર્વે કથાનક અંતિમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરના શાસનના છે.

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં ત્રીજા વર્ગના દશ અધ્યયનોનો નામ નિર્દેશ છે. આ દશે જીવો પૂર્વ ભવમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથના શાસનમાં ધર્મનો બોધ પામ્યા હતા. તેઓનો વર્તમાન ભવ દેવરૂપે વર્ણિત છે અને ભવિષ્યમાં તે દશે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાંથી મોક્ષે જશે.

૨ જઈ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં

દસ અજ્ઞયણા પળ્લતા, પઢમસ્સ ણં ધંતે ! અજ્ઞયણસ્સ સમણેણ ધગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પળ્લત્તે ?

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! જો મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા નામના ત્રીજા વર્ગના દશ અધ્યયનો કહ્યાં છે, તો હે ભગવન્ ! મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પ્રથમ અધ્યયનમાં કયા ભાવોનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

જ્યોતિષેન્દ્ર ચંદ્રનું રાજગૃહમાં આગમન :-

૩ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણયરે વળ્ણઓ । ગુણ-સીલે ચેણે । સેણિે રાયા । સામી સમોસઢે । પરિસા ણિગ્ગયા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંદે જોહ્સિંદે જોહ્સરાયા ચંદવહિંસે વિમાણે સભાે સુહમ્માે ચંદંસિ સીહાસણંસિ ચઢહિં સામાણીયસાહસ્સીહિં જાવ વિહરહ્ । ઇમં ચ ણં કેવલકપ્પં જંબુદ્દીવં દીવં વિઢલેણં ઓહિણા આભોેમાણે આભોેમાણે પાસહ્, પચ્છા સમણં ધગવં મહાવીરં । એવં જહા સૂરિયાધે તહા આધિઓગં દેવં સદ્ધાવેત્તા જાવ સુરિંદાધિગમણજોગ્ગં કરેત્તા તમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણંતિ । સુસ્સરા ઘંટા જાવ વિઢવ્વણા, ણવરં જાણવિમાણં જોયણસહસ્સવિત્થિણ્ણં અદ્ધતેવહિજોયણમૂસિયં, મહિંદજ્ઞઓ પળ્ણવીસં જોયણમૂસિઓ, સેસં જહા સૂરિયાધસ્સ જાવ આગઓ । ણટ્ટવિહી । તહેવ પહિગઓ ।

ધંતે ! ત્તિ ધગવં ગોયમે સમણં ધગવં પુચ્છા । કૂઢાગારસાલા દિહ્ણંતો । સરીરં અળ્ણપવિહ્ણા । પુવ્વધવ પુચ્છા ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! તે કાલે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ત્યાં ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન હતું. શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. ત્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. પરિષદ દર્શનાર્થે નીકળી.

તે કાળે તે સમયે જ્યોતિષીઓના રાજા, જ્યોતિષેન્દ્ર ચંદ્ર ચંદ્રાવતંસક વિમાનની સુધર્માસભામાં ચંદ્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેસીને ચાર હજાર સામાનિક દેવો સહિત યાવત્ સુખપૂર્વક રહેતા હતા. ત્યારે તેણે પોતાના વિપુલ અવધિ જ્ઞાનથી સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપને જોયો અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પણ જોયા. ત્યાર પછી તેણે સૂર્યાભદેવની જેમ પોતાના આભિયોગિક(સેવક) દેવોને બોલાવ્યા યાવત્ રાજગૃહી નગરીને દેવ-દેવેન્દ્રોના ગમનાગમનને યોગ્ય કરવાની આજ્ઞા આપી અને તે પ્રમાણે કાર્ય થઈ જવાની સૂચના આપવા કહ્યું. આભિયોગિક દેવોએ તે પ્રમાણે કર્યું.

ત્યારપછી પોતાના પદાતીસેના નાયકને આજ્ઞા આપી કે સુસ્વરા ઘંટાને વગાડીને સર્વ દેવ-દેવીઓને ભગવાનના દર્શન માટે આવવાની સૂચના કરો. તે સેના નાયકે પણ તે પ્રમાણે જ કર્યું **યાવત્** સૂર્યાભદ્રેવની જેમ યાન વિમાનની વિકુર્વણા કરી. પરંતુ વિશેષતા એ છે કે તે વિમાન એક હજાર યોજન વિસ્તારવાળું હતું અને ૨૨૧/૨ યોજન ઊંચું હતું. મહેન્દ્ર ધ્વજની ઊંચાઈ ૨૫ યોજનની હતી. તે સિવાય શેષ વર્ણન સૂર્યાભદ્રેવની જેમ જાણવું જોઈએ **યાવત્** તે ભગવાનની પાસે આવ્યા, નાટ્યવિધિ કરીને પાછા ગયા.

હે ભગવન્ ! આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને દેવની ઋદ્ધિ સંબંધમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો. ભગવાને કૂટાકાર શાળાના દષ્ટાંત દ્વારા સમજાવ્યું કે તે સર્વ દિવ્ય ઋદ્ધિ આદિ તેના શરીરમાં અંતર્હિત થઈ ગઈ. ત્યાર પછી ગૌતમ સ્વામીએ તે ચંદ્ર દેવના પૂર્વભવની પૃચ્છા કરી.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રના ભગવાન સમીપે થયેલા ચન્દ્ર દેવના આગમનનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન છે. દેવો પોતાની ઋદ્ધિ દેખાડવા સેંકડો રૂપોની વિકુર્વણા કરી વિવિધ નાટક દેખાડે છે. પછી તે બધા રૂપો શરીરમાં અંતર્હિત થઈ જાય છે.

કૂટાકાર શાળાનું દષ્ટાંત :- કોઈ અંદર-બહાર છાણથી લીંપેલી, બહારથી ચારે બાજુ કોટથી ઘેરાયેલી, ગુપ્ત દ્વારો વાળી, મજબૂત દ્વારવાળી, દરવાજામાંથી પવનનો પ્રવેશ થવો પણ અશક્ય હોય તેવી વિશાળ કૂટાકાર શાળા(શિખરના આકારવાળી શાળા) હોય અને તે કૂટાકાર શાળાની નજીક એક મોટો જનસમૂહ બેઠો હોય તે પોતાની તરફ આવતાં ખૂબ મોટા મેઘપટલને અથવા પાણી વરસાવે તેવા વાદળાને અથવા પ્રચંડ વાવાઝોડાંને આકાશમાં જોઈને તરત જ પોતાની સુરક્ષા માટે જનસમૂહ તે કૂટાકારશાળામાં પ્રવેશ કરી જાય છે. તે જ રીતે વિકુર્વણા કરેલી તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ આદિ શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઈ જાય છે.

પુવ્વભવ પુચ્છા :- ગૌતમ સ્વામી દ્વારા પૂર્વભવને જાણવાનો પાઠ અહીં **જાવ** શબ્દથી સંક્ષિપ્ત છે. તેનો વિસ્તૃત પ્રશ્ન આ પ્રમાણે જાણવો. હે ભગવન્ ! તે દેવને આ પ્રકારની દિવ્યઋદ્ધિ **યાવત્** દિવ્ય દેવપ્રભાવ તેને કેવી રીતે મળ્યા ? કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયા ? પૂર્વભવમાં તે કોણ હતા ? તેનું શું નામ અને કયું ગોત્ર હતું ? કયા ગામ, નગર, નિગમ(વ્યાપાર પ્રધાન નગર), રાજધાની, ખેડ, કર્બટ(નીચા નીચા ઘરવાળું ગામ), મડંબ(જેની આસપાસ ચારે બાજુ એક યોજન સુધી બીજું કોઈ ગામ ન હોય), પત્તન(સમુદ્રની નજીકનું ગામ-નગર), દ્રોણમુખ(જલ અને સ્થલ માર્ગ સાથે જોડાયેલું નગર), આકર, આશ્રમ, સંબાહ (યાત્રીઓ, પથિકોને વિશ્રામ યોગ્ય ગ્રામ અથવા નગર), સન્નિવેશ(સાધારણ મનુષ્યોની વસતી)નો નિવાસી હતો ? તેણે એવું કયું દાન દીધું, કયા પુણ્યના કાર્યો કર્યા કે જેથી તે દેવે તે દિવ્યઋદ્ધિ **યાવત્** દૈવિક પ્રભાવ પ્રાપ્ત કર્યા છે ?

ચંદ્રનો પૂર્વભવ : અંગતિ ગાથાપતિ :-

૪ **एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी णामं णयरी होत्था ।**

કોટ્ટુએ ચેડુએ । તત્થ ણં સાવત્થીએ ણયરીએ અઙ્ગઈ ણામં ગાહાવઈ હત્થા- અઙ્ગે દિત્તે વિત્તે વિત્થિણ્ણવિઝલભવણ-સયણાસણ-જાણવાહણે બહુધણબહુજાયરૂવરયએ આઓગ-પઓગસંપઝત્તે વિચ્છઙ્ગિયપઝરભત્તપાણે બહુદાસીદાસ-ગોમહિસગવેલગપ્પભૂએ બહુજણસ્સ અપરિભૂએ ।

તએ ણં સે અઙ્ગઈ ગાહાવઈ સાવત્થીએ ણયરીએ બહૂણં ણગરણિગમ સેટ્ઠિસેણાવઙ્ગ-સત્થવાહ-દૂય-સંધિવાલાણં બહુસુ કજ્જેસુ ય કારણેસુ ય કુઙ્કુંબેસુ મંતેસુ ય ય ગુજ્જેસુ ય રહસ્સેસુ ય ણિચ્છએસુ ય વવહારેસુ ય આપુચ્છણિજ્જે પઢિપુચ્છણિજ્જે, સયસ્સ વિ ય ણં કુઙ્કુંબસ્સ મેઢી, પમાણં, આહારે, આલંબણં, ચક્ખુ; મેઢીભૂએ જાવ ચક્ખુભૂએ સવ્વ- કજ્જવઙ્ગાવએ યાવિ હત્થા ।

ભાવાર્થ :- હે ગૌતમ ! તે કાલ અને તે સમયે શ્રાવસ્તી નામની નગરી હતી. ત્યાં કોષ્ઠક નામનું ઉદ્યાન હતું. તે શ્રાવસ્તી નગરીમાં અંગતિ નામના ગાથાપતિ(શેઠ) રહેતા હતા. તે ધનાઢ્ય, તેજસ્વી, સર્વ પ્રકારે સંપન્ન, વિશાળ અને ઘણા ઘર, શય્યા, આસન, રથ, ગાડી, ઘોડા, બહુ ધન, સોના-ચાંદી આદિના માલિક હતા અને વ્યાપાર દષ્ટિથી ધનનું આદાન-પ્રદાન કરતા હતા. જમ્યા પછી પણ તેના ઘરમાં પુષ્કળ ખાદ્ય પદાર્થ વધતા હતા. જે અનાથ-ગરીબ મનુષ્યો તથા પશુ-પક્ષીઓને આપી દેવાતા હતા. તેના ઘરમાં ઘણા દાસ-દાસી, ગાય-ભેંસ, બળદ, બકરાં આદિ હતાં. તે સમૃદ્ધિ આદિના કારણે અપરિભૂત-પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત હતા અર્થાત્ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વના કારણે તેનું કોઈ અપમાન, તિરસ્કાર કે અનાદર કરી શકતું ન હતું.

તે અંગતિ ગાથાપતિ(આનંદ શ્રાવકની જેમ) શ્રાવસ્તી નગરીના ઘણાં નગરજનો, વ્યાપારી, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ, સાર્થવાહ, દૂત, સંધિપાલક- સીમારક્ષક આદિના અનેક કાર્યોમાં, કારણોમાં, મંત્રણાઓમાં, પારિવારિક સમસ્યાઓમાં, ગુપ્તવાતોમાં, રહસ્યોમાં નિર્ણયો લેવામાં, સામાજિક વ્યવહારોમાં પૂછવા યોગ્ય અને વિચાર-વિમર્શ કરવા યોગ્ય હતા. તે સિવાય પોતાના કુટુંબ પરિવારના કેન્દ્ર સ્થાનભૂત- મેઢીભૂત, આધારભૂત, આલંબનરૂપ, ચક્ષુભૂત, માર્ગદર્શક તથા બધા પ્રકારના કાર્યોને આગળ વધારનાર હતા.

ભગવાન પાર્શ્વનાથનું પદાર્પણ :-

૫ તેણં કાલેણં તેણં સમણં પાસે ણં અરહા પુરિસાદાણીએ આઙ્ગરે એવં જહા ઉવવાઙ્ગે મહાવીરો, ણવરં ણવહત્થુસ્સેહે સોલસેહિં સમણસહસ્સેહિં અટ્ટતીસાએ અજ્જિયાસહસ્સેહિં જાવ સુહં સુહેણં વિહરમાણે સાવત્થીએ ણયરીએ કોટ્ટુએ ચેડુએ સમોસઢે । પરિસા ણિગ્ગયા ।

ભાવાર્થ :- તે કાલે અને તે સમયે પુરુષાદાનીય અરિહંત પાર્શ્વનાથ ભગવાન ધર્મની આદિ કરનારા

ઈત્યાદિ ઉવવાઈ સૂત્ર વર્ણિત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમાન વિશેષણોથી યુક્ત પરંતુ વિશેષતા એ છે કે તે નવ હાથની અવગાહનાવાળા અને સોળ હજાર શ્રમણો તથા આડત્રીસ હજાર સાધ્વીઓના સમુદાયની સાથે વિહાર કરતાં યાવત્ કોષ્ઠક નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. પરિષદ દર્શનાર્થે નીકળી.

૬ તए णं से अङ्गई गाहावई इमीसे कहाए लद्धट्टे समाणे हट्टे, जहा कत्तिओ सेट्टी तहा णिग्गच्छइ जाव पज्जुवासइ । धम्मं सोच्चा णिसम्म, जं णवरं देवाणुप्पिया! जेट्टपुत्तं कुडुंबे ठावेमि, तए णं अहं देवाणुप्पियाणं अंतिए जाव पव्वयामि । जहा गङ्गदत्ते तहा पव्वइए जाव गुत्तबंभयारी ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે અંગતિ ગાથાપતિ ભગવાન પાર્શ્વનાથના પદાર્પણના સમાચાર સાંભળી, હર્ષિત થયા. કાર્તિકશેઠની જેમ પોતાના ઘરેથી નીકળ્યા યાવત્ વંદન-નમસ્કાર કરી ભગવાનની પર્યુ-પાસના કરી, ધર્મને સાંભળીને, હૃદયમાં ધારીને તેણે ભગવાનને આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી- હે ભગવન! હું મારા મોટા પુત્રને કુટુંબનો ભાર સોંપીને આપની પાસે સંયમ ગ્રહણ કરવા ઈચ્છું છું. ત્યારપછી ભગવતી સૂત્રવર્ણિત ગંગદત્તની જેમ તેણે દીક્ષા લીધી યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારી અણગાર થઈ ગયા.

અંગતિ અણગારનો દેવ રૂપે જન્મ :-

૭ તए णं से अङ्गई अणगारे पासस्स अरहओ तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अङ्गाइं अहिज्जइ, अहिज्जिता बहूहिं चउत्थ जाव विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणइ, पाउणित्ता अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं अणसणाए छेइत्ता विराहियसामण्णे कालमासे कालं किच्चा चंदवडिंसए विमाणे उववाय सभाए देवसयणिज्जंसि देवदूसंतरिए चंदे जोइसिंदत्ताए उववण्णे ।

તए णं से चंदे जोइसिंदे जोइसियराया अहुणोववण्णे पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ, तं जहा- आहारपज्जत्तीए सरिरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए सासोसास- पज्जत्तीए भासमणपज्जत्तीए ।

ભાવાર્થ :- ત્યારપછી અંગતિ અણગારે અર્હત પાર્શ્વનાથના તથારૂપ સ્થવિરો પાસે સામાયિક આદિથી લઈને અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કર્યો. અભ્યાસ કરીને ચતુર્થભક્ત (ઉપવાસ) આદિ વિવિધ તપશ્ચર્યા દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતાં ઘણા વર્ષો સુધી શ્રમણપર્યાયનું પાલન કરીને, અર્ધમાસિક સંલેખના- પૂર્વક અનશનદ્વારા ત્રીસ ભક્ત(ભોજન)નો ત્યાગ કરીને, મૃત્યુ સમયે કાળ કરીને સંયમ વિરાધનાના કારણે ચંદ્રાવતંસક વિમાનની ઉપપાત સભામાં દેવદૂષ્યથી આચ્છાદિત દેવશય્યામાં જ્યોતિષેન્દ્ર ચંદ્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયા.

ત્યારપછી તે તુરંત ઉત્પન્ન થયેલા જ્યોતિષ્કેન્દ્ર જ્યોતિષ્કરાજ ચંદ્ર પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત થયા, યથા- આહારપર્યાપ્તિ, શરીરપર્યાપ્તિ, ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાપ્તિ અને ભાષા-મન:પર્યાપ્તિ.

૮ ચંદસ્સ ણં ભંતે ! જોઈસિંદસ્સ જોઈસરણ્ણો કેવઈયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! પલિઓવમં વાસસયસહસ્સભહિયં ।

એવં ખલુ ગોયમા ! ચંદસ્સ જોઈસિંદસ્સ જોઈસરણ્ણો સા દિવ્વા દેવિઙ્ઠી જાવ અભિસમણ્ણાગયા ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્કેન્દ્ર, જ્યોતિષ્કરાજ ચંદ્રની કેટલી સ્થિતિ છે ? હે ગૌતમ ! એક લાખ વર્ષ અધિક એક પલ્યોપમની સ્થિતિ કહી છે.

હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તે જ્યોતિષરાજ ચંદ્રે તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં અંગતિ અણગારની આદર્શ તપ-સંયમ સાધનાનું પ્રતિપાદન છે.

તેમણે તીર્થંકર પાસે દીક્ષિત થઈને, સ્થવિરો પાસે અગિયાર અંગનું અધ્યયન કર્યું; માસખમણ સુધીની વિવિધ અને વિચિત્ર તપસ્યાઓ કરી; અંતે ૧૫ દિવસનો સંથારો કર્યો અને કાલધર્મ પામી જ્યોતિષી દેવમાં ચંદ્રદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા.

ભગવતી સૂત્રાનુસાર સંયમીની ગતિ વૈમાનિક દેવની જ થાય છે. પરંતુ અંગતિ અણગાર જ્યોતિષી દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. શાસ્ત્રકારે તેના સમાધાન માટે **વિરાહિય સામણ્ણે** શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે.

વિરાહિય સામણ્ણે :- સંયમની વિરાધના કરીને. **સંયમની વિરાધના** આ શબ્દ ઘણો ગંભીર અને વિશાળ છે. તેમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ત્રણેની વિરાધના સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે.

ચારિત્રના મૂળગુણ કે ઉત્તરગુણમાં દોષ સેવન કરનાર બકુશ કે પ્રતિસેવના નિર્ગ્રંથો કાળધર્મ પામીને વૈમાનિકની ગતિ પામે છે. પરંતુ ચારિત્રની વિરાધના સાથે દર્શન વિરાધક જ ભવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. મિથ્યાત્વી મનુષ્યો જ ભવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવનું આયુષ્ય બાંધે છે.

આયુષ્ય બંધના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અંગતિ અણગારે પૂર્વે મિથ્યાત્વાવસ્થામાં જ્યોતિષી દેવનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય, તો જ તેની જ્યોતિષી દેવમાં ઉત્પત્તિ સંભવે છે.

સૂત્રમાં અંગતિ અણગારની ઉચ્ચ પ્રકારની તપ-સંયમ સાધનાના વર્ણન સાથે તેને માટે **વિરાહિય**

સામણ્ણે' શબ્દ પ્રયોગ છે. પરંતુ તેણે કયા નિમિત્તથી, કેવી રીતે દર્શનની, જ્ઞાનની કે ચારિત્રના મૂળગુણ અથવા ઉત્તરગુણની વિરાધના કરી, તે વાતની સૂત્રમાં કોઈ સ્પષ્ટતા જણાતી નથી. તેમ છતાં વિરાહિયં સામણ્ણે એક જ શબ્દ પ્રયોગના કારણે અને જ્યોતિષીમાં ઉત્પન્ન થયા તેથી નિશ્ચિત થાયછે કે તેઓએ સમકિતની અને ચારિત્રની કોઈ અક્ષમ્ય વિરાધના અવશ્ય કરી હતી.

ચંદ્રદેવનું ભવિષ્ય :-

૯ ચંદે નં ભંતે ! જોઈસિંદે જોઈસરાયા તાઓ દેવલોગાઓ આઝકખણં
જાવ ચઙ્ગા કહિં ગચ્છિહિઙ્ગ કહિં ઝવવજ્જિહિઙ્ગ ?

ગોયમા ! મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઙ્ગિહિઙ્ગ ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ ચંદ્ર તે દેવલોકનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, ત્યાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે, ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

હે ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધ થશે.

અધ્યયનનો ઉપસંહાર :-

૧૦ તં એવં ઝલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં
પઢમસ્સ અજ્ઙયણસ્સ અયમઢ્ઢે પણ્ણત્તે ।
-ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે.

 ॥ વર્ગ-૩ અધ્ય.-૧ સંપૂર્ણ ॥

વર્ગ-૩ અધ્ય. ૨

પરિચય :-

આ અધ્યયનમાં સૂર્યદેવના પૂર્વભવનું જીવન વૃત્તાંત છે.

એકદા જ્યોતિષેન્દ્ર સૂર્યદેવ પ્રભુના દર્શનાર્થે આવ્યા. પોતાની ઋદ્ધિ આદિનું પ્રદર્શન કરીને સ્વસ્થાને ગયા. ત્યાર પછી શ્રી ગૌતમ સ્વામીના પૂછવાથી પ્રભુએ તેનો પૂર્વભવ કહ્યો.

સૂર્યદેવનો પૂર્વભવ :- શ્રાવસ્તી નગરીમાં સુપ્રતિષ્ઠિત નામનો વણિક રહેતો હતો. તેનું સંપૂર્ણ વર્ણન અંગતિની સમાન જાણવું અર્થાત્ સાંસારિક ઋદ્ધિ, સંયમગ્રહણ, જ્ઞાન, તપ, સંલેખના, સંયમની વિરાધનાદિ અંગતિના પ્રથમ અધ્યયન સમાન જ છે. આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તે જ્યોતિષેન્દ્ર સૂર્યદેવ થયા. તેની ઋદ્ધિ પણ ચંદ્રદેવની સમાન છે.

સૂર્યદેવ પોતાની એક હજાર વર્ષ સાધિક એક પલ્યોપમની સ્થિતિ પૂર્ણ કરીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરી, તપ-સંયમનું પાલન કરી, સંપૂર્ણ કર્મક્ષય કરી શિવગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

વર્ગ-૩ અધ્ય.-૨

સૂર્યદેવ

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જઇ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં પદમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે, દોચ્ચસ્સ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે ?

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! જો મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા નામક ત્રીજા વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનના પૂર્વોક્ત ભાવોનું નિરૂપણ કર્યું છે, તો હે ભગવન્ ! તેઓએ બીજા અધ્યયનમાં કયા ભાવનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

સૂર્યદેવનું સમવસરણમાં આગમન :-

૨ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણામં ણયરે । ગુણસીલણે ચેણે । સેણિણે રાય્યા । સમોસરણં । જહા ચંદો તહા સૂરો વિ આગઓ જાવ ણટ્ટવિહિં ઉવદંસિત્તા પડિગઓ । પુવ્વભવપુચ્છા । સાવત્થી ણગરી । સુપઇટ્ટે ણામં ગાહાવઈ હત્યા- અટ્ટે જહેવ અઙ્ગઈ જાવ વિહરઈ । પાસો સમોસઠો । જહા અઙ્ગઈ તહેવ પવ્વણે, તહેવ વિરાહિયસામણે જાવ મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિઈ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! તે કાલે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ત્યાં ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન હતું. શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સ્વામી ત્યાં પધાર્યા. જેવી રીતે ચંદ્રદેવ દર્શનાર્થે આવ્યા હતા, તેમ સૂર્ય ઈન્દ્ર પણ આવ્યા. નૃત્યવિધિ બતાવીને ચાલ્યા ગયા.

ત્યાર પછી ગૌતમ સ્વામીએ સૂર્યના પૂર્વભવના વિષયમાં પૂછ્યું; ભગવાને ઉત્તર આપ્યો- શ્રાવસ્તી નામની નગરી હતી. તેમાં ધન-વૈભવ આદિથી સંપન્ન સુપ્રતિષ્ઠ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા. તે પણ અંગતિની જેવા જ ધનાઢ્ય અને પ્રભાવશાળી હતા. ત્યાં પાર્શ્વનાથ ભગવાન પધાર્યા. અંગતિની જેમ તે પણ પ્રવ્રજિત થયા અને તે જ પ્રમાણે સંયમની વિરાધના કરી, મૃત્યુના અવસરે મૃત્યુ પામીને સૂર્ય વિમાનમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંનું આયુષ્ય પૂર્ણ થશે ત્યારે ત્યાંથી ચ્યવીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે.

અધ્યયનનો ઉપસંહાર :-

૩ તં એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિકયાણં
દોચ્ચસ્સ અજ્ઙયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે ।
-તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના બીજા અધ્યયનના ભાવનું
નિરૂપણ કર્યું છે.

ઉપસંહાર :- વૈજ્ઞાનિકો જ્યોતિષેન્દ્ર સૂર્યદેવના વિમાનને અગ્નિનો ગોળો સમજે છે અને ચંદ્રને પૃથ્વીનો
ટુકડો માને છે. જ્યારે જૈન સિદ્ધાંતમાં તેને રત્નોના વિમાન કહ્યાં છે. આ વિમાનો જ્યોતિષેન્દ્ર ચંદ્રદેવ અને
સૂર્યદેવના સંપૂર્ણ પરિવારના નિવાસ સ્થાન અને જન્મ સ્થાન છે. તેમાં હજારો દેવ-દેવીઓ ઉત્પન્ન થાય
છે અને નિવાસ કરે છે. સૂર્યવિમાન સમભૂમિથી ૮૦૦ યોજન ઊંચે રહેતાં નિરંતર ભ્રમણ કરે છે અને
ચંદ્રવિમાન ૮૮૦ યોજન ઊંચે રહેતાં ભ્રમણ કરે છે.

॥ વર્ગ-૩ અધ્ય.-૨ સંપૂર્ણ ॥

વર્ગ-૩ અધ્ય. ૩

પરિચય :-

આ ઉદ્દેશકમાં શુક નામના મહાગ્રહ દેવના પૂર્વભવ સોમિલ બ્રાહ્મણનું જીવન વૃત્તાંત છે.

એકદા શુક દેવ પ્રભુ દર્શનાર્થે આવ્યા. પોતાની ઋદ્ધિ, નાટકનું પ્રદર્શન કરી પાછા ચાલ્યા ગયા. ત્યારપછી ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુએ તેનો પૂર્વભવ કહ્યો.

શુકદેવનો પૂર્વભવ :- વારાણસી નગરીમાં સોમિલ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે ચાર વેદ તથા અનેક વેદિક શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતો. એક વખત તે નગરીમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથ પધાર્યા. પ્રભુનું પદાર્પણ થયું છે એમ જાણીને સોમિલ બ્રાહ્મણ પણ પોતાના પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવા પ્રભુ સમીપે ગયા. પ્રભુએ તેની શંકાઓનું સમાધાન કર્યું. પ્રભુના સમાગમે તેણે જેન ધર્મ અને શ્રાવકના બાર વ્રતનો સ્વીકાર કર્યો.

સમય વ્યતીત થતાં સંત સમાગમના અભાવે તેની ધર્મશ્રદ્ધા ઘટી ગઈ. તેના આચાર વિચારમાં પરિવર્તન આવ્યું, તેણે અનેક આત્માદિ ફળોનાં ઉદ્યાન બનાવ્યા. કાલાન્તરે તેમણે દિશા પ્રોક્ષિક તાપસ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને દિક્ચક્રવાલ તપની આરાધના શરૂ કરી. તેમાં તે છઠના પારણે છઠની તપસ્યા અને પારણાના દિવસે ક્રમશઃ એક એક દિશાનું પૂજન કરી, તે દિશાના સ્વામી લોકપાલ દેવની આજ્ઞાપૂર્વક કંદ, મૂળ આદિ ગ્રહણ કરીને, આહાર કરતા હતા. તેણે વર્ષો સુધી તાપસ પ્રવ્રજ્યાનું પાલન કરીને મહામૃત્યુ માટે પ્રસ્થાન કરવાનો વિચાર કર્યો અને સંકલ્પ કર્યો કે "મારે ઉત્તર દિશામાં ચાલતાં ચાલતાં જવું અને રસ્તામાં જ્યાં પડી જાઉં ત્યાંથી ઊઠવું નહીં." આ પ્રમાણે અભિગ્રહ કરી તેણે ઉત્તર દિશામાં ચાલવાનું શરૂ કર્યું. આખો દિવસ ચાલીને સાંજે યોગ્ય સ્થાને વૃક્ષ નીચે નિયમાનુસાર વિધિ વિધાન કરી, કાષ્ઠ મુદ્રાથી મુખ બાંધી ધ્યાનસ્થ બની ગયા. રાત્રે એક દેવે પ્રગટ થઈને કહ્યું— હે સોમિલ ! તારી પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે.

સોમિલે દેવના વચનની અવગણના કરીને, બીજે, ત્રીજે, ચોથે દિવસે પણ ચાલવાનું ચાલુ રાખ્યું. ચોથી રાત્રે પુનઃ દેવ પ્રગટ થયા અને સોમિલને પૂર્વવત્ સૂચન કર્યું.

પાંચમી રાત્રે પણ પૂર્વવત્ ઘટના ઘટી. ત્યારે સોમિલે પૂછ્યું, હે દેવ ! મારી પ્રવ્રજ્યાને દુષ્પ્રવ્રજ્યા શા માટે કહો છો ? મારે તેમાં શું પરિવર્તન કરવું ?

તેના ઉત્તરમાં દેવે તેને ફરીવાર શ્રાવક ધર્મ સ્વીકારવાનું સૂચન કર્યું. દેવની સૂચનાનુસાર સોમિલે સ્વયં બાર વ્રત અંગીકાર કર્યા. ત્યારપછી ઉપવાસથી લઈને માસમાખણ સુધીની તપશ્ચર્યા કરી. અનેક

વર્ષો સુધી શ્રાવક વ્રતનું પાલન કરી, પંદર દિવસનું અનશન કરી, આલોચના આદિ કર્યા વિના મૃત્યુ પામી શુકાવતંસક વિમાનમાં શુકમહાગ્રહ દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

વ્રતભંગ અને તાપસી દીક્ષા સ્વીકાર કરવાની આલોચના-પ્રતિક્રમણ ન કરવાથી તે સોમિલ વિરાધક થઈ, જ્યોતિષીમાં ઉત્પન્ન થયા. દેવભવનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ, સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

વર્ગ-૩ અધ્ય.-૩

મહાશુક્ર

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જહ્નં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણ પુષ્પિયાણં દોચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે, તચ્ચસ્સ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ?

ભાવાર્થ :- જંબૂ સ્વામીએ આર્ય સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું- હે ભગવન્ ! જો નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા વર્ગના બીજા અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! તેઓએ ત્રીજા અધ્યયનમાં કયા ભાવનું નિરૂપણ કર્યું છે.

પ્રભુ દર્શને મહાશુક્ર દેવનું આગમન :-

૨ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણયરે । ગુણસીલણે ચેણે । સેણિણે રાયા । સામી સમોસઢે । પરિસા ણિગ્ગયા ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ત્યાં ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન હતું. ત્યાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. ભગવાન મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. પરિષદ ધર્મદેશના સાંભળવા નીકળી.

૩ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સુક્કે મહગ્ગહે સુક્કવડિંસણે વિમાણે સુક્કંસિ સીહાસણંસિ ચઢહિં સામાણિયસાહસ્સીહિં જાવ વિહરણે એવં જહેવ ચંદો તહેવ આગઓ, ણટ્ટવિહિં ઉવદંસિત્તા પડિગઓ । ભંતે ! ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં પુચ્છા । કૂડાગારસાલા દિટ્ટંતો । પુવ્વભવ પુચ્છા ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે અને તે સમયે શુક્ર મહાગ્રહ દેવ શુક્રાવતંસક વિમાનમાં, ચાર હજાર સામાનિક (ઈન્દ્રસમાન ઋદ્ધિવાળા)દેવોથી પરિવૃત્ત થઈને, શુક્ર સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા. તે મહાશુક્ર દેવ, ચંદ્રની જેમ ભગવાનના દર્શન કરવા સમવસરણમાં આવ્યા, નૃત્યવિધિ બતાવીને ચાલ્યા ગયા.

હે ભગવન્ ! આ પ્રમાણે સંબોધન કરી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને તે શુક મહાગ્રહની દૈવિક ઋદ્ધિ અંતર્લીન થયાના સંબંધમાં પૂછ્યું. ભગવાને કૂટાકારશાલાના દષ્ટાંતથી ગૌતમનું સમાધાન કર્યું. ગૌતમે પુનઃ તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું.

વિવેચન :-

આકાશમાં જે પ્રકાશમાન સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા દેખાય છે, તે પાંચ પ્રકારના જ્યોતિષી દેવોના વિમાન છે. સર્વ જ્યોતિષી દેવોના વિમાન-આવાસ આ સમભૂમિથી ૭૯૦ યોજન ઉપર છે. અઠીદ્વીપમાં આ વિમાનો ચાલતા જ રહે છે. તેમ છતાં દેવ તે વિમાનોમાં રહેલી શય્યામાં જન્મે છે, રહે છે. અઠીદ્વીપ બહાર જ્યોતિષીઓના વિમાનો સ્થિર છે. આ વિમાનોના આકાર, પ્રકાર આદિ વિસ્તૃત વર્ણન જૈનાગમોમાં છે. તેના વિસ્તૃત વિવેચન માટે જુઓ- **જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર**નો સાતમો વક્ષસ્કાર અને સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર. પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં શુકનામના મહાગ્રહદેવનું વર્ણન છે.

શુક મહાગ્રહનો પૂર્વભવ-સોમિલ બ્રાહ્મણ :-

૪ **एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी णामं णयरी होत्था। तत्थ णं वाणारसीए णयरीए सोमिले णामं माहणे परिवसइ । अड्ढे जाव अपरिभूए; रिउव्वेय-जउव्वेय-सामवेयाथव्वाणं इतिहासपंचमाणं णिघंटुछट्टाणं संगोवंगाणं सरहस्साणं सारए वारए धारए पारए सडङ्गवी सट्ठितंतविसारए संखाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छंदे णिरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य जाव बहुसु बंभण्णए सु सत्थेसु सुपरिणिट्टिए । पासे समोसढे । परिसा पज्जुवासइ ।**

ભાવાર્થ :- હે ગૌતમ ! તે કાળ તે સમયે વારાણસી નામની નગરી હતી. ત્યાં સોમિલ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે ધન-ધાન્ય આદિથી સંપન્ન-સમૃદ્ધ અપરાભૂત હતો. તે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ આ ચાર વેદ, પાંચમો ઈતિહાસ, છટ્ટો નિઘંટુ(કોશ)ને સાંગોપાંગ રહસ્ય સહિત જાણતો હતો તથા તે વેદ શાસ્ત્રોનો સારક(વેદ પાઠોને સ્મરણ કરાવનાર પાઠક), વારક(અશુદ્ધ પાઠ બોલતા રોકનાર), ધારક(વેદ આદિ ધારણ કરનાર, વેદાદિને નહીં ભૂલનાર) અને પારક(વેદાદિ શાસ્ત્રોનો પારગામી) હતો. આ રીતે તે ષષ્ટાંગવિદ્ હતો અને સાંખ્ય શાસ્ત્રમાં વિશારદ-પ્રવીણ હતો. ગણિતશાસ્ત્ર, શિક્ષા, કલ્પ(તથા પ્રકારના આચાર શાસ્ત્ર બતાવનાર), વ્યાકરણ, ઇંદ શાસ્ત્ર, નિરુક્ત શાસ્ત્ર, જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં નિપુણ હતો. તથા બીજા ઘણાં બ્રાહ્મણશાસ્ત્રો સંબંધી નીતિ અને દર્શનશાસ્ત્ર આદિમાં અત્યંત નિષ્ણાત હતો. તે નગરીમાં પુરુષાદાનીય અર્હત્ પાર્શ્વપ્રભુ પધાર્યા. પરિષદ નીકળી અને પર્યુપાસના કરવા લાગી.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં સોમિલ બ્રાહ્મણનો સંક્ષિપ્ત પરિચય છે. સોમિલ બ્રાહ્મણ વેદ વેદાંગનો જ્ઞાતા હતો.

રિઝવ્વેય :- બ્રાહ્મણ મતમાં છ અંગ કહ્યા છે જેમાં ઋગ્વેદ આદિ ચાર વેદ, પાંચમું અંગ ઈતિહાસ ગ્રંથ અને છઠ્ઠો ગ્રંથ નિર્ઘંટુ નામનો કોશ છે. આ છ અંગોના જાણનાર માટે સડંગવી = ષષ્ટાંગવિદ્ શબ્દ પ્રયોગ થાય છે.

વાણારસી :- શાસ્ત્રમાં વાણારસી અને વારાણસી બે શબ્દપ્રયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રસ્તુત સૂત્રમાં વાણારસી પાઠ સ્પષ્ટ છે. ગુજરાતી ભગવદ્ ગોમંડલ કોશમાં વારાણસી શબ્દ છે અને અભિધાન રાજેન્દ્ર કોશ અને અર્ધમાગધી કોશમાં વાણારસી શબ્દ છે. નગરીના નામ કરણ માટે કોશોમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે વારણ અને અસી નામની બે નદીઓની વચ્ચે વસેલી હોવાથી તે નગરીનું નામ વારણ+અસી = વારાણસી પડ્યું છે. વર્તમાનમાં આ નગરીનું નામ બનારસરૂપે પ્રસિદ્ધ છે. તે ઉત્તર પ્રદેશમાં છે.

સોમિલ બ્રાહ્મણ દ્વારા શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર :-

૫ તદ્દં પં તસ્સ સોમિલસ્સ માહણસ્સ ઇમીસે કહાએ લદ્ધદ્ધસ્સ સમાણસ્સ ઇમે યારૂવે અજ્ઞત્થિએ જાવ સમુપ્પજ્જિત્થા- એવં ખલુ પાસે અરહા પુરિસાદાણીએ પુવ્વાણુપુવ્વિં ચરમાણે જાવ અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ । તં ગચ્છામિ પં પાસસ્સ અરહઓ અંતિએ પાઠ્ઠભવામિ, ઇમાઈં ચ પં યારૂવાઈં અટ્ઠાઈં હેઠ્ઠાઈં પસિણાઈં કારણાઈં વાગરણાઈં પુચ્છિસ્સામિ એવં જહા પણ્ણત્તીએ સોમિલો તહા ણિગ્ગઓ જાવ સંબુદ્ધે, સાવગધમ્મં પઢિવજ્જિત્તા પઢિગાએ । તદ્દં પં પાસે અરહા અણ્ણયા કયાઈ વાણારસીઓ ણયરીઓ અંબસાલવણાઓ ચેઈયાઓ પઢિણિક્ખમઈ, પઢિણિક્ખમિત્તા બહિયા જણવયવિહારં વિહરઈ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ભગવાન પધાર્યા છે, તે સમાચાર જાણીને સોમિલ બ્રાહ્મણના મનમાં આ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો- "પુરુષાદાનીય અરિહંત પાર્શ્વનાથ ભગવાન પૂર્વાનુપૂર્વી અનુક્રમથી વિહાર કરતાં યાવત્ આમ્રશાલવનમાં બિરાજી રહ્યા છે, તેથી હું જાઉં અને પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સાનિધ્યમાં પહોંચીને મારા મનમાં મુંઝવતા શબ્દોના અર્થ, હેતુ, પ્રશ્ન, કારણ અને વ્યાખ્યા પૂછું." આ રીતે ભગવતી સૂત્ર વર્ણિત સોમિલની જેમ પ્રશ્નો પૂછ્યા અને પ્રભુના યથોચિત ઉત્તર સાંભળી, બોધ પામી, શ્રાવકધર્મ સ્વીકારીને પાછો ફર્યો. ત્યાર પછી કોઈ સમયે ભગવાન પાર્શ્વનાથ વારાણસી નગરીના આમ્રશાલ ઉદ્યાનમાંથી બહાર નીકળ્યા, નીકળીને બહારના દેશમાં વિચરવા લાગ્યા.

દષ્ટિ પરિવર્તન-મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ :-

૬ તદ્દં પં સે સોમિલે માહણે અણ્ણયા કયાઈ અસાહુદંસણેણ ય અપજ્જુવાસણયાએ ય મિચ્છત્તપજ્જવેહિં પરિવહ્હમાણેહિં પરિવહ્હમાણેહિં સમ્મત્તપજ્જવેહિં પરિહાયમાણેહિં

પરિહાયમાણેહિં મિચ્છત્તં પડિવણ્ણે ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમિલ બ્રાહ્મણ ક્યારેક અસાધુદર્શન- મહાવ્રતધારી સાધુઓના દર્શન અને તેમની પર્યુપાસના ન કરવાથી તથા મિથ્યાત્વ પર્યાય વધવાથી અને સમ્યક્ત્વ પર્યાય ઘટવાથી મિથ્યાત્વ (વિપરીત શ્રદ્ધા)ને પ્રાપ્ત થયો.

વિવેચન :-

સોમિલ, બ્રાહ્મણ સમાજમાં અગ્રણીય વિદ્વાન હોવા છતાં તે નગરીમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથ પધાર્યા ત્યારે પ્રસન્ન ભાવે દર્શન અને પ્રશ્નોના સમાધાન માટે ગયો. ધર્મદેશના સાંભળીને બાર વ્રતધારણ કરવા રૂપ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પરંતુ પૂર્વ સંસ્કારોની પ્રગાઢતા અને નૂતન સ્વીકૃત વીતરાગ ધર્મના સંસ્કારોની પુષ્ટીનું નિમિત્ત ન મળતાં તે શ્રાવકધર્મ વિસરીને શ્રદ્ધાવિહીન બની ગયો.

ઉત્તરા. અ. ૨૮માં ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ૨૮માં શ્રદ્ધાની સુરક્ષા માટે શ્રદ્ધાના ચાર અંગ કહ્યા છે, યથા-

પરમત્થ સંથવો વા, સુદિટ્ઠ પરમત્થ સેવણા વાવિ ।

વાવણ્ણ કુદંસણ વજ્જણા, ઇય સમ્મત્ત સદ્દહણા ॥

આ ગાથાનું તાત્પર્ય એ છે કે સમ્યક્ત્વ-શ્રદ્ધાને સુરક્ષિત રાખવા માટે (૧) પરમાર્થ પરિચય- જિનભાષિત તત્ત્વનો, પરમાર્થને પામેલી વ્યક્તિનો પરિચય કરવો. (૨) પરમાર્થ સેવા- પરમાર્થને પામેલા જ્ઞાની શ્રમણોનું સત્સંગ, ધર્મદેશના વગેરેનો લાભ લેવો; સેવા, પર્યુપાસના કરવી. (૩) વાવણ- જેની શ્રદ્ધા પ્રરૂપણા વિકૃત થઈ ગઈ હોય તે વ્યક્તિઓના સંગનો ત્યાગ કરવો. (૪) કુદર્શન વર્જના- કુદર્શની- જિન માર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરનાર મિથ્યાત્વીઓના સંગનો ત્યાગ કરવો. આ ચારે અંગના સેવનથી શ્રદ્ધાની સંપૂર્ણ સુરક્ષા અને સ્થિરતા જળવાઈ રહે છે.

સોમિલ બ્રાહ્મણ સાક્ષાત્ ભગવાન પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પાસે પ્રતિબોધિત થયો હતો છતાં સત્સંગના અભાવે શ્રાવકધર્મથી ચ્યુત થઈ ગયો.

સોમિલ દ્વારા ઉદાન નિર્માણ :-

૭ તए णं तस्स सोमिलस्स माहणस्स अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था- एवं खलु अहं वाणारसीए णयरीए सोमिले णामं माहणे अच्चंतमाहणकुलप्पसूए । तएणं मए वयाइं चिण्णाइं, वेया य अहीया, दारा आहुया, पुत्ता जणिया, इड्डीओ समाणीयाओ, पसुबंधा कया, जण्णा जट्ठा, दक्खिणा दिण्णा, अतिही पूइया, अग्गी हूया, जूवा णिक्खित्ता । तं सेयं खलु ममं इयाणिं कल्लं जाव जलंते

વાણારસીએ જયરીએ બહિયા બહવે અંબારામા રોવાવિત્તએ; એવં માડલિજ્ઞા બિલ્લા કવિટ્ટા ચિંચા પુપ્ફારામા રોવાવિત્તએ; એવં સંપેહેઇ, સંપેહિત્તા કલ્લં જાવ જલંતે વાણારસીએ જયરીએ બહિયા અંબારામે જાવ પુપ્ફારામે ય રોવાવેઇ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી એક વખત મધ્યરાત્રિમાં કુટુંબ જાગરણ કરતાં તે સોમિલ બ્રાહ્મણને આ પ્રકારનો આંતરિક સંકલ્પ થયો. કે "હું વારાણસી નગરીમાં રહેનારો અને અત્યંત શુદ્ધ બ્રાહ્મણકુળમાં જન્મેલો છું. મેં વ્રત ગ્રહણ કર્યા છે, વેદનો અભ્યાસ કર્યો, લગ્ન કર્યા, વંશ પરંપરાની વૃદ્ધિ માટે પુત્રવાન બન્યો, સમૃદ્ધિ ભેગી કરી—અર્થોપાર્જન કર્યું, પશુબંધ કર્યા— ગાય, ભેંસોનું પાલન કર્યું, યજ્ઞ કર્યા, દક્ષિણા આપી, અતિથિ પૂજા—સત્કાર કર્યા, અગ્નિમાં આહુતિ આપી, યજ્ઞ સ્થંભ નાંખ્યા વગેરે ગૃહસ્થ સંબંધી સર્વ કાર્ય કરી લીધા છે. હવે મારે માટે યોગ્ય છે કે કાલે સૂર્યોદય થતાં વારાણસી નગરીની બહાર આંબાનાં વૃક્ષોનો બગીચો બનાવું તથા માતુલિંગ—બિજોરા, બિલા, કોઠા, ચિંચા—આમલી તથા ફૂલોની વાડી બનાવું." આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, વિચાર કરીને, રાત્રિ પૂર્ણ થતાં, સૂર્યોદય થતાં જ તેણે વારાણસી નગરીની બહાર આંબાના ઘણાં બગીચાથી લઈને ફૂલની વાડી સુધીનાં પૂર્વોક્ત સર્વ સ્થળો બનાવરાવ્યા.

૮ તએ જં બહવે અંબારામા ય જાવ પુપ્ફારામા ય અણુપુલ્વેણં સારવિલ્લજ્જમાણા સંગોવિલ્લજ્જમાણા સંવલ્લિલ્લજ્જમાણા આરામા જાયા કિણ્હા કિણ્હોભાસા જાવ રમ્મા મહામેહ ણિકુરંબભૂયા પત્તિયા પુપ્ફિયા ફલિયા હરિયગરેરિલ્લજ્જમાણા સિરીએ અર્ઘ્વ-અર્ઘ્વ ઉવસોભેમાણા ઉવસોભેમાણા ચિલ્લંતિ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે આમ્રવન યાવત્ પુષ્પવાડી વગેરે ધીમે ધીમે અનુક્રમથી સંરક્ષિત—જીવાદિકના ભયથી રક્ષણ કરાતાં, સંગોપિત—વાયુ આદિથી ગુપ્ત કરાતાં, સંવર્ધિત—પાણી સિંચન દ્વારા વિકાસ કરાતાં વૃદ્ધિ પમાડાતાં, દર્શનીય બની ગયા. તે લીલાછમ, લીલીછમ કાન્તિવાળા, પાણીથી ભરેલાં વાદળા હોય તેવા ઘનીભૂત રંગવાળા, પત્ર તથા પુષ્પોવાળા અને ફળોવાળા, હરિયાળા અને અત્યંત સુશોભિત થઈ ગયા.

સોમિલનો ગૃહત્યાગ વિચાર :-

૯ તએ જં તસ્સ સોમિલસ્સ માહણસ્સ અણ્ણયા કયાઇ પુલ્લરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુલ્લંબજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારૂવે અલ્લજ્જિત્થિએ જાવ સમુપ્પલ્લિજ્જિત્થા- એવં ખલુ અહં વાણારસીએ જયરીએ સોમિલે ણામં માહણે અલ્લંતમાહણકુલપ્પસૂએ । તએ જં મએ વયાઇં ચિણ્ણાઇં જાવ જૂવા ણિક્લિલ્લજ્જા । તએ જં મએ વાણારસીએ જયરીએ બહિયા બહવે અંબારામા જાવ પુપ્ફારામા ય રોવાવિયા । તં સેયં ખલુ મએ ઇયાણિં કલ્લં જાવ જલંતે સુબહું લોહકડાહકડુલ્લુચ્ચયં તંબિયં તાવસભણ્ણં ઘડાવેત્તા વિલ્લં અસણં પાણં ખાઇમં સાઇમં ઉવલ્લજ્જાવેત્તા મિત્તણાઇ્ણિયગસંબંધિપરિજ્જણં આમંતેત્તા

તં મિત્તણાઈ ણિયગસંબંધિપરિજનં વિઝલેનં અસણપાણખાઈમસાઈમેનં વત્થગંધ મલ્લાલંકારેણ ય સવ્કારેત્તા સમ્માણેત્તા તસ્સેવ મિત્તણાઈણિયગસંબંધિપરિજણસ્સ પુરઓ જેટ્ટપુત્તં કુટુંબે ઠવિત્તા તં મિત્તણાઈણિયગસંબંધિપરિજનં જેટ્ટપુત્તં ચ આપુચ્છિત્તા સુબહું લોહકડાહકડુચ્છયં તંબિયં તાવસખખ્ખડગં ગહાય જે ઇમે ગઙ્ગાકૂલા વાણપત્થા તાવસા ભવંતિ, તં જહા- હોત્તિયા પોત્તિયા કોત્તિયા જણ્ણઈ સઙ્ગઈ થાલઈ હુંબડટ્ટા દંતુકલિયા ઉમ્મજ્જગા સંમજ્જગા ણિમજ્જગા સંપક્કાલગા દક્ખિણકૂલા ઉત્તરકૂલા સંખધમા કૂલધમા મિયલુદ્ધયા હત્થિતાવસા ઉદ્દંડા દિસાપોક્ખિણો વક્કલવાસિણો બિલવાસિણો જલવાસિણો રુક્ખમૂલિયા અંબુખક્ખિણો વાઝખક્ખિણો સેવાલ ભક્ખિણો મૂલાહારા કંદાહારા તયાહારા પત્તાહારા પુપ્પાહારા ફલાહારા બીયાહારા પરિસડિય-કંદમૂલતય-પત્તપુપ્પફલાહારા જલાભિસેયકઠિણગાયભૂયા આયાવણાહિં પંચગિતાવેહિં ઙ્ગાલસોલ્લિયં કંદુસોલ્લિયં પિવ અપ્પાણં કરેમાણા વિહરંતિ । તત્થ ણં જે તે દિસાપોક્ખિયા તાવસા તેસિં અંતિણ દિસાપોક્ખિયત્તાણ પવ્વહિત્તાણ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી કોઈ સમયે કુટુંબ જાગરણ કરતાં તે સોમિલ બ્રાહ્મણને આ પ્રકારનો અધ્યવસાય-આત્મવિચાર ઉત્પન્ન થયો કે- વારાણસી નગરીનો વાસી હું સોમિલ અત્યંત શુદ્ધ-પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણકુળમાં જન્મેલો છું. મેં પ્રતોનું પાલન કર્યું, વેદોનો અભ્યાસ કર્યો, યજ્ઞસ્થંભ રોપાવ્યા અને ત્યાર પછી વારાણસી નગરીની બહાર આંબાના ઘણાં બગીચા અને ફૂલવાડી બનાવ્યા. હવે મારે માટે યોગ્ય છે કે કાલે પ્રાતઃકાલ થતાં જ લોઢાની કડાઈ, કડાઈ, તામ્રપાત્ર આદિ તાપસો માટેના અનેક ઉપકરણ બનાવીને તથા અશન, પાન, ખાદિમ, સાદિમ આદિ પદાર્થો વિપુલ માત્રામાં તૈયાર કરાવીને; મિત્રો, જ્ઞાતિબંધુઓ, સ્વજનો, સંબંધીઓ અને પરિચિતોને આમંત્રિત કરી; વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, ગંધ, માળા અને અલંકારોથી સત્કાર-સન્માન કરીને; તે જ મિત્રો જ્ઞાતિબંધુઓ, સ્વજનો, સંબંધીઓ અને પરિચિતોની સામે જ્યેષ્ઠ પુત્રને કુટુંબનો ભાર સોંપીને તથા મિત્રો, જ્ઞાતિબંધુઓ, સ્વજનો, પરિચિતોને અને જ્યેષ્ઠ પુત્રને પૂછીને તે લોઢાની કડાઈ, કડાઈ આદિ તાપસોના ઉપકરણો લઈને, જે ગંગાતટ વાસી વાનપ્રસ્થ તાપસ છે, જેમ કે- (૧) હોત્રિક-અગ્નિહોત્રી (૨) પોતિક-વસ્ત્રધારી (૩) કૌત્રિક-ભૂમિશાયી (૪) યાજ્ઞિક-યજ્ઞ કરનારા (૫) શ્રાદ્ધકી-શ્રાદ્ધ કરનારા (૬) સ્થાલકી-પાત્ર ધારણ કરનારા (૭) હુંડિકા-એક કમંડળને જ ધારણ કરનારા (૮) દંતોદ્બલિક-દાંતથી ધાન્યને ફોતરા રહિત કરીને માત્ર ચાવીને ખાનારા (૯) ઉન્મજ્જક-શરીર પર એક વાર પાણી નાંખી સ્નાન કરનાર (૧૦) સંમજ્જક - વારંવાર પાણી નાંખી સ્નાન કરનાર (૧૧) નિમજ્જક-પાણીમાં ડૂબકી મારી સ્નાન કરનાર (૧૨) સંપ્રક્ષાલક- માટીથી શરીરને યોળીને સ્નાન કરનારા (૧૩) દક્ષિણકૂલવાસી-ગંગા નદીના દક્ષિણ કિનારે રહેનારા (૧૪) ઉત્તરકૂલવાસી (૧૫) શંખધૂમા-શંખ વગાડીને ભોજન કરનારા અર્થાત્ શંખનો અવાજ સાંભળીને કોઈ અતિથિ આવે તો તેને જમાડીને પછી જમનારા (૧૬) કૂલધ્મા-કિનારા ઉપર ઊભા રહીને અવાજ કર્યા

પછી ભોજન કરનારા (૧૭) મૃગ લુબ્ધક-હરણનું માંસ ખાઈ જીવન વ્યતીત કરનારા (૧૮) હસ્તીતાપસ-હાથીનું માંસ ખાઈ જીવન વ્યતીત કરનારા (૧૯) ઉદંડક-દંડને ઊંચો ઉપાડી ચાલનારા (૨૦) દિશાપ્રોક્ષિક-પાણી છાંટીને દિશાઓની પૂજા કરનારા (૨૧) વલ્કલવાસી-વૃક્ષની છાલને પહેરનારા (૨૨) બિલવાસી-ભૂમિની નીચેની ગુફામાં-ભોયરામાં રહેનારાં (૨૩) જલવાસી-જલમાં રહેનારા (૨૪) વૃક્ષમૂલિક-વૃક્ષના થડ પાસે જ રહેનારા (૨૫) જલભક્ષી-માત્ર જલનો જ આહાર કરનારા (૨૬) વાયુભક્ષી-વાયુ માત્રથી જ જીવનારા (૨૭) સેવાળભક્ષી (૨૮) મૂલાહારી (૨૯) કંદાહારી (૩૦) ત્વચાહારી (૩૧) પત્રાહારી-બિલીપત્ર આદિ પાંદડાં ખાનારા (૩૨) પુષ્પાહારી (૩૩) ફલહારી (૩૪) બીજાહારી (૩૫) સરી ગયેલાં કંદમૂળ, છાલ, પાન, ફૂલ તથા ફલને ખાનારા (૩૬) જલના અભિષેકથી કઠણ શરીરવાળા (૩૭) સૂર્યની આતાપના અને પંચાગ્નિ તાપથી પોતાના દેહને અંગારપકવ(અંગારામાં પકાવેલ) અને કંદુપકવ(કડાઈમાં શેકેલ)ની જેમ તપાવનાર અર્થાત્ પોતાના શરીરને ઉપરોક્ત કષ્ટ આપનારા; આમ અનેક વાનપ્રસ્થ તાપસો વિચરે છે, તેમાંથી જે દિશાપ્રોક્ષિક તાપસ છે, તેની પાસે હું દિશાપ્રોક્ષિક રૂપે પ્રવ્રજિત બનવાની ઈચ્છા રાખું છું.

૧૦ પવ્વઙ્ગે વિ ય ણં સમાણે ઇમં ણ્યારૂવં અભિગ્ગહં અભિગિણિહસ્સામિ- કપ્પઙ્ગે મે જાવજ્જીવાણે છટ્ટંછટ્ટેણં અણિક્ખિત્તેણં દિસાચક્કવાલેણં તવોકમ્મેણં ઉઢ્ઢં બાહાઓ પગિજ્ઞિય પગિજ્ઞિય સૂરાભિમુહસ્સ આયાવણભૂમીણે આયાવેમાણસ્સ વિહરિત્તેણં તિ કટ્ટુ એવં સંપેહેઙ્ગે, સંપેહિત્તા કલ્લં જાવ જલતે સુબહું લોહકડાહ જાવ દિસા- પોક્ખિયતાવસત્તાણે પવ્વઙ્ગે । પવ્વઙ્ગે વિ ય ણં સમાણે અભિગ્ગહં અભિગિણિહત્તા પઢમં છટ્ટુક્ખમણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરઙ્ગે ।

ભાવાર્થ :- પ્રવ્રજિત થયા પછી પણ હું આ પ્રકારનો અભિગ્રહ ધારણ કરીશ કે- "જ્યાં સુધી જીવું ત્યાં સુધી નિરંતર છઠ-છઠ કરતો દિશા ચક્રવાલ તપસ્યા કરીને, સૂર્યની સામે બે હાથ ઊંચા રાખીને આતાપના ભૂમિમાં આતાપના લઈશ," તેણે આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, વિચાર કરીને સૂર્યોદય થતાં લોઢાની કડાઈ, કડાઈ આદિ તાપસોચિત વિવિધ ઉપકરણો સાથે દિશા પ્રોક્ષિક તાપસ રૂપે પ્રવ્રજિત થયો. તાપસ થઈને, પૂર્વોક્ત અભિગ્રહ ધારણ કરીને પ્રથમ છઠ તપ સ્વીકારી વિચરવા લાગ્યો.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં શ્રાવક વ્રતથી ભ્રષ્ટ થયેલા સોમિલ બ્રાહ્મણની લૌકિક રુચિનું અને ત્યાર પછી તાપસી પ્રવ્રજ્યા માટે ગૃહત્યાગની ઉત્કટ ભાવનાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

નવમા સૂત્રમાં વિવિધ પ્રકારની તાપસ પ્રવ્રજ્યાનો નિર્દેશ કર્યો છે જેની સંખ્યા સાડત્રીસ થાય છે. તેમાંથી સોમિલ દિશાપ્રોક્ષિક તાપસો પાસે પ્રવ્રજિત થયો અને તેમાં પણ આજીવન છઠ-છઠના તપનો સ્વીકાર કર્યો. આ વર્ણનથી તેની ધર્મ પ્રત્યેની અને તપ સાધના પ્રત્યેની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના પ્રગટ થાય છે.

सोमिलनी दिशाप्रोक्षिक साधना :-

११ तए णं सोमिले माहणरिसी पढमछट्टुक्खमणपारणंसि आयावणभूमीए पच्चोरुहइ, पच्चोरुहत्ता वागलवत्थणियत्थे जेणेव सए उडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता किट्ठिणसंकाइयं गेण्हइ, गेण्हत्ता पुरत्थिमं दिसिं पोक्खेइ पोक्खेत्ता एवं वयासी- अहो णं पुरत्थिमाए दिसाए सोमे महाराया! पत्थाणे पत्थियं अभिरक्खउ सोमिल- माहणरिसिं, अभिरक्खउ सोमिलमाहणरिसिं । जाणि य तत्थ कंदाणि य मूलाणि य तयाणि य पत्ताणि य पुप्फाणि य फलाणि य बीयाणि य हरियाणि य ताणि अणुजाणउ त्ति कट्टु पुरत्थिमं दिसं पसरइ, पसरित्ता जाणि य तत्थ कंदाणि य जाव हरियाणि य ताइं गेण्हइ, गेण्हत्ता किट्ठिणसंकाइयगं भरेइ, भरित्ता दब्भे य कुसे य पत्तामोडं च समिहाओ कट्टाणि य गेण्हइ, गेण्हत्ता जेणेव सए उडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता किट्ठिणसंकाइयगं ठवेइ, ठवेत्ता वेइं वड्डेइ, वड्डेत्ता उवलेवणसम्मज्जणं करेइ, करेत्ता दब्भकलस-हत्थगए जेणेव गंगा महाणइ तेणेव उवागच्छइ उवागच्छत्ता गंगं महाणइ ओगाहइ ओगाहत्ता जलमज्जणं करेइ, करेत्ता जलकिड्डं करेइ, करेत्ता जलाभिसेयं करेइ, करेत्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए देवपिककयकज्जे दब्भकलसहत्थगए गंगाओ महाणइओ पच्चुत्तरइ, पच्चुत्तरित्ता जेणेव सए उडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता दब्भे य कुसे य वालुयाए य वेइं रएइ, रएत्ता सरयं करेइ, करेत्ता अरणिं करेइ, करेत्ता सरए णं अरणिं महेइ, महेत्ता, अग्गिं पाडेइ, पाडेत्ता अग्गिं संधुक्केइ, संधुक्कित्ता समिहा कट्टाणि पक्खिवइ, पक्खिवित्ता अग्गिं उज्जालेइ, उज्जालेत्ता अग्गिस्स दाहिणे पासे सत्तंगाइं समादहे, तं जहा-

सकथं वक्कलं ठाणं, सेज्जभंडं कमंडलुं ।

दण्डदारुं तहप्पाणं, अह ताइं समादहे ॥ १ ॥

महुणा य घएण य तंदुलेहि य अग्गिं हुणइ । चरुं साहेइ, साहित्ता बलिं वइस्सदेवं करेइ, करेत्ता अतिहिपूयं करेइ, करेत्ता तओ पच्छा अप्पणा आहारं आहारेइ ।

भावार्थ :- त्यार पछी ते सोमिल ब्राह्मणे प्रथम छटना पारणाना दिवसे आतापना भूमिथी नीये

ઊતરીને વલ્કલ(છાલ)નાં વસ્ત્ર પહેર્યા અને જ્યાં પોતાની કુટિર હતી, ત્યાં આવ્યો, આવીને કાવડ લીધી અને પૂર્વ દિશાનું જલથી સિંચન કર્યું અને કહ્યું— હે પૂર્વ દિશાના લોકપાલ સોમ મહારાજ ! સાધનામાર્ગમાં પ્રસ્થિત(પ્રવૃત્ત) એવા આ સોમિલ બ્રાહ્મણ ઋષિની રક્ષા કરો અને અહીં(પૂર્વ દિશામાં) જે કાંઈ કંદ, મૂળ, છાલ, પાંદડા, પુષ્પ, ફલ, બીજ અને લીલોતરી આદિ છે તે લેવાની આજ્ઞા આપો" એમ કહીને પૂર્વ દિશામાં ગયો. ત્યાં જઈને જે કાંઈ કંદ, મૂળ, આદિ હતાં તે ગ્રહણ કર્યા અને પોતાની કાવડમાં રાખ્યાં; પછી ડાભ, કુશ, તોડેલાં પાંદડા અને સમિધ(હોમનાં કાષ્ઠ) લઈને, જ્યાં પોતાની કુટિર હતી ત્યાં આવ્યો અને કાવડ નીચે રાખી. પછી તેણે વેદિકા(દેવને પૂજવાનું સ્થાન)ને સાફ કરી, લીપીને શુદ્ધ બનાવી, દર્ભ તથા કલશને હાથમાં લઈને ગંગા નદી હતી ત્યાં આવ્યો અને તેમાં પ્રવેશ કરીને સ્નાન કર્યું, જલક્રીડા કરી અને શરીર પર પાણીનું સિંચન કર્યું, પછી આયમન કરીને સ્વચ્છ અને અત્યંત શુદ્ધ થઈને દેવતા, પિતૃ સંબંધી કાર્ય(તર્પણ વગેરે) કરીને, દર્ભ તથા કલશને હાથમાં લઈ, ગંગા નદીમાંથી બહાર નીકળ્યો અને પોતાની કુટીરમાં આવ્યો, આવીને ડાભ(મૂળ સહિત હોય તે દર્ભ), કુશ(મૂળ રહિત હોય તે) અને રેતીથી વેદી બનાવી, શરક—જે અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવા માટે ઘસવામાં આવતું કાષ્ઠ અને અરણિ—જેના ઉપર શરક કાષ્ઠ ઘસાય તે; આ બંને કાષ્ઠને તૈયાર કર્યા પછી અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરવા માટે શરકથી અરણિ કાષ્ઠને ઘસ્યું, ઘસીને તેમાંથી અગ્નિ પ્રગટ કર્યો, ફૂંક મારી તેને પ્રગટાવ્યો. તેમાં સમિધનાં કાષ્ઠ નાંખીને વધારે પ્રજ્વલિત કર્યો. પછી અગ્નિની જમણી બાજુ સાત વસ્તુઓ રાખી (૧) સકત્ય(તાપસોનું ઉપકરણ વિશેષ) (૨) વલ્કલ (૩) સ્થાન(આસન) (૪) શય્યાભાંડ (૫) કમંડળ (૬) લાકડીનો દંડ (૭) પોતાનું શરીર. પછી મધ, ઘી અને ચોખાથી અગ્નિમાં હવન કર્યો. ઘી ચોપડીને હાંડલીમાં ચોખા રાંધ્યા, અગ્નિ દેવતાને બલિ—તર્પણ કરીને, અતિથિને જમાડીને પછી પોતે ભોજન ગ્રહણ કર્યું.

૧૨ તદ્દાં પુનઃ સોમિલે માહ્નરિસી દોચ્ચં છટુક્ખમણપારણગંસિ, તં ચેવ સઘ્વં ભાણિયઘ્વં જાવ આહારં આહારેઙ્ । ણવરં ઇમં ણાણત્તં દાહિણં દિસિં પોક્ષ્વેઙ્ પોક્ષ્વેત્તા એવં વયાસી— અહો ણં દાહિણાએ દિસાએ જમે મહારાયા ! પત્થાણે પત્થિયં અભિરક્ષઙ્ સોમિલં માહ્નરિસિં, અભિરક્ષઙ્ સોમિલં માહ્નરિસિં । જાણિ ય તત્થ કંદાણિ ય જાવ હરિયાણિ ય, તાણિ અણુજાણઙ્ ત્તિ કટ્ટુ દાહિણં દિસિં પસરઙ્ । એવં પચ્ચત્થિમેણં વરુણે મહારાયા જાવ પચ્ચત્થિમં દિસિં પસરઙ્ । ઉત્તરેણં વેસમણે મહારાયા જાવ ઉત્તરં દિસિં પસરઙ્ । પુઘ્વદિસાગમેણં ચત્તારિ વિ દિસાઓ ભાણિયઘ્વાઓ જાવ આહારં આહારેઙ્ ।

ભાવાર્થ :- ત્યારપછી સોમિલ બ્રાહ્મણે બીજો છટ કર્યો. બીજા છટના પારણાના દિવસે પણ આતાપના ભૂમિથી નીચે ઊતર્યો. વલ્કલના વસ્ત્ર પહેર્યા વગેરે પ્રથમ પારણામાં જે વિધિ કરી હતી તે જ પ્રમાણે બીજા પારણામાં પણ સર્વ વિધિ કરીને પછી આહાર કર્યો. તેમાં વિશેષતા એ છે કે તેણે દક્ષિણ દિશામાં જઈને કહ્યું— હે દક્ષિણ દિશાના લોકપાલ યમ મહારાજ ! સાધના માટે પ્રવૃત્ત સોમિલ બ્રહ્મર્ષિની રક્ષા કરો અને તે દિશામાં જે કંદમૂળ આદિ છે તે લેવાની આજ્ઞા આપો. આ પ્રમાણે કહીને દક્ષિણ દિશામાં ગયો.

તે જ રીતે ત્રીજા છટના પારણે પશ્ચિમના લોકપાલ વરુણ મહારાજની આજ્ઞા લઈ પશ્ચિમ દિશામાં

ગયો અને ચોથા છઠના પારણે ઉત્તરદિશાના લોકપાલ વૈશ્રમણ મહારાજની આજ્ઞા લઈ ઉત્તર દિશામાં કંદમૂલ આદિ સામગ્રી લેવા માટે ગયો. આ રીતે પૂર્વ દિશાના વિસ્તૃત વર્ણન પ્રમાણે ચારે ય દિશા સંબંધી વિધિનું કથન કરવું જોઈએ **યાવત્** અંતે તે બ્રહ્મર્ષિએ અતિથિને જમાડી સ્વયં ભોજન કર્યું.

વિવેચન :-

દિસાપોક્ષિય :- દિશાપ્રોક્ષિક તાપસી પ્રવ્રજ્યામાં દિશાની પ્રમુખતાથી તેના અધિપતિ દેવોની પૂજા ભક્તિ કરવામાં આવે છે અને તેઓની આજ્ઞાથી તે દિશામાંથી યજ્ઞ સામગ્રી અને ખાદ્ય સામગ્રી ગ્રહણ કરવામાં આવે છે. ચારે ય દિશાઓના અધિપતિ દેવ શકુંદ્રના લોકપાલ સોમ, યમ, વરુણ અને વૈશ્રમણ છે.

કિઠિણ સંકાઈયં = કાવડ, ચરું = હાંડલી, મટકી, ચરું સાહેઈ = હાંડલીમાં ચોખા પકાવ્યા. વઙ્ગ્સ દેવં = વૈશ્વદેવ, અગ્નિદેવતા. બર્લિ વઙ્ગ્સદેવં કરેઈ = અગ્નિદેવતાને ભોજન સામગ્રી તર્પણ કરી.

સોમિલનું મહાપ્રયાણ માટે પ્રસ્થાન :-

૧૩ તए णं तस्स सोमिलमाहणरिसिस्स अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि अणिच्चजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था- एवं खलु अहं वाणारसीए णयरीए सोमिले णामं माहणरिसी अच्चंतमाहणकुलप्पसूए । तए णं मए वयाइं चिण्णाइं जाव जूवा णिक्खित्ता । तए णं मए वाणारसीए णयरीए बहिया जाव पुप्फारामा य रोविया । तए णं अहं जाव दिसापोकखिय तावसत्ताएपव्वइए । पव्वइए वि य णं समाणे छट्ठं छट्ठेणं जाव विहरिए ।

તં સેયં ખલુ મમં ઇયાણિં કલ્લં જાવ જલંતે બહવે તાવસે દિટ્ઠાભટ્ટે ય પુવ્વ-સંગઇએ ય પરિયાયસંગઇએ ય આપુચ્છિત્તા આસમ-સંસિયાણિ ય બહૂં સત્તસયાઇં અણુમાણઇત્તા વાગલવત્થણિયત્થસ્સ કિઠિણસંકાઈયગહિયસભણ્ડોવગરણસ્સ કટ્ટમુદ્દાએ મુહં બંધિત્તા ઉત્તરદિસાએ ઉત્તરાભિમુહસ્સ મહાપત્થાણં પત્થાવેત્તએ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી એક વખત મધ્યરાત્રિએ અનિત્ય જાગરણ કરતાં સોમિલ બ્રહ્મર્ષિને આ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો કે- હું વારાણસી નગરીનો રહેવાસી, અત્યંત ઊંચા કુળમાં જન્મેલો, સોમિલ નામનો બ્રહ્મર્ષિ છું. મેં ગૃહસ્થાશ્રમમાં વ્રત પાલન કર્યાં છે, યજ્ઞ આદિથી લઈ યજ્ઞસ્થંભ રોપાવ્યા સુધીના કાર્ય કર્યાં છે. ત્યાર પછી મેં વારાણસી નગરીની બહાર આગ્રવનથી ફૂલોના બાગ બનાવવા સુધીના કાર્ય કર્યાં છે. ત્યાર પછી હું દિક્ષાપ્રોક્ષિક તાપસરૂપે પ્રવ્રજિત થયો અને તે દિવસથી જ નિરંતર છઠ છઠ તપશ્ચર્યા સ્વીકારીને વિચરું છું.

પરંતુ હવે મારા માટે એ યોગ્ય છે કે કાલે સૂર્યોદય થતાં જ અનેક દષ્ટ-ભ્રાષિત(પૂર્વે જોયેલા કે

વાતચીતના પ્રસંગમાં આવેલા), પૂર્વ સંગતિક—ગૃહસ્થ જીવનના સાથી અને પર્યાય સંગતિક—તાપસ પર્યાયના સાથીઓને પૂછીને, આશ્રમમાં રહેનારા અનેક સેંકડો પ્રાણીઓને વચન આદિથી સન્માન આપી, વલ્કલ વસ્ત્ર પહેરીને, કાવડમાં પોતાના ભંડોપકરણ લઈને તથા કાષ્ઠમુદ્રાથી મોઢાને બાંધીને, ઉત્તરાભિમુખ થઈ ઉત્તર દિશામાં મૃત્યુ માટે મહા પ્રસ્થાન કરું.

૧૪ एवं संपेहेइ, संपेहिता कल्लं पाउप्पभाए रयणीए जाव कट्टमुद्दाए मुहं बंधइ, बंधिता अयमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ- जत्थेव णं अहं जलंसि वा थलंसि वा दुग्गंसि वा णिणंसि वा पव्वयंसि वा विसमंसि वा गङ्गाए वा दरीए वा पक्खलिज्ज वा पवडिज्ज वा, णो खलु मे कप्पइ पच्चुट्ठित्तए त्ति अयमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ, अभिगिण्हिता उत्तराए दिसाए उत्तराभिमुहं महापत्थाणं पत्थिए ।

ભાવાર્થ :- આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સોમિલે બીજા દિવસે સૂર્યોદય થતાં રાત્રિએ વિચાર્યા પ્રમાણે સર્વ વિધિ કરી, કાષ્ઠમુદ્રા વડે પોતાનું મોઢું બાંધ્યું અને એવો અભિગ્રહ લીધો કે હું ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં જળ, સ્થળ, દુર્ગ(વિકટ સ્થાન), નીચો પ્રદેશ, પર્વત, વિષમભૂમિ, ખાડો કે ગુફા; ગમે તે સ્થાનમાં હું સ્ખલના પામું કે પડી જાઉં, તો મારે ત્યાંથી ઊઠવું કલ્પે નહીં અર્થાત્ ત્યાંથી ઊઠીશ નહીં, આ પ્રમાણે અભિગ્રહ કર્યો. ત્યાર પછી ઉત્તરાભિમુખ થઈ મહાપ્રસ્થાન માટે સોમિલબ્રહ્મર્ષિએ ઉત્તરદિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું.

૧૫ तए णं से सोमिले माहणरिसी पच्छावरणहकालसमयंसि जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागए, असोगवरपायवस्स अहे किढिणसंकाइयं ठवेइ, ठवित्ता वेइं वड्ढेइ, वेड्ढित्ता उवलेवणसंमज्जणं करेइ, करित्ता दब्भकलसहत्थगए जेणव गङ्गा महाणई, जहा सिवो जाव गङ्गाओ महाणईओ पच्चुत्तरइ, पच्चुत्तरित्ता जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता दब्भेहि य कुसेहि य वालुयाए य वेइं रएइ, रएत्ता सरगं करेइ करित्ता जाव बलिं वइस्सदेवं करेइ, करित्ता कट्टमुद्दाए मुहं बंधइ, बंधिता तुसिणीए संचिट्ठइ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ચાલતાં ચાલતાં તે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ દિવસના ત્રીજા પ્રહરમાં જ્યાં સુંદર અશોકવૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો. તે અશોકવૃક્ષની નીચે પોતાની કાવડ રાખી; ત્યારપછી વેદિકા (બેસવાની જગ્યા) સાફ કરી, તે લીંપી(પોતી)ને સ્વચ્છ બનાવી; પછી ડાભ સહિત કલશને હાથમાં લઈને જ્યાં ગંગા મહાનદી હતી ત્યાં આવ્યો અને શિવરાજર્ષિની જેમ તે ગંગામહાનદીમાં સ્નાન આદિ ક્રિયા કરી ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો; જ્યાં અશોકવૃક્ષ હતું ત્યાં આવીને ડાભ કુશ અને રેતીથી વેદી બનાવી; શરક તથા અરણીથી અગ્નિ પ્રજ્વલિત કર્યો વગેરે પૂર્વોક્ત વિધિ અનુસાર કાર્ય કરી, વૈશ્વદેવને તર્પણ કરી, કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધી, મૌન ધારણ કરીને બેસી ગયો.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં દિશાપ્રોક્ષિક તાપસ પ્રવ્રજ્યાધારી સોમિલ બ્રહ્મર્ષિના સંલેખના-સંથારા સંબંધી વર્ણન છે. ૯૪-૯૪ના પારણા યુક્ત ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરતાં તે બ્રહ્મર્ષિને સંથારો-અંતિમ પ્રસ્થાન (મહા-પ્રસ્થાન) કરવાનો સંકલ્પ થયો. આ પ્રમાણે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિના પરિણામોમાં તપ અને ત્યાગના ભાવો ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિગત થતા જોઈ શકાય છે.

દિટ્ટામ્હે :- દષ્ટ + આભૃષ્ટ = જોયેલા અને વાતચીત કરેલા.

બ્રહ્મર્ષિના ચલ સંથારાની વિશેષતાઓ :- કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધીને વિહાર કરવો. પ્રતિદિન ઉત્તર દિશામાં ચાલવું. ત્રીજા પ્રહરમાં રોકાઈને સ્નાન, હવન વગેરે સર્વ યજ્ઞવિધિ કરવી. પછી અગ્નિદેવતાને બલિ તર્પણ કરી કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધી મૌનધારણ કરી ધ્યાનમાં બેસી જવું. બીજે દિવસે ફરી એ જ ક્રમથી દિનચર્યા કરવી.

દેવ દ્વારા સોમિલને પ્રતિબોધ :-

૧૬ તए णं तस्स सोमिलमाहणरिसिस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे अंतियं पाउब्भूए । तए णं से देवे अंतलिक्खपडिवण्णे सोमिलमाहणं एवं वयासी-हं भो सोमिलमाहणा ! पव्वइया दुप्पव्वइयं ते । तए णं से सोमिले तस्स देवस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणइ, अणाढायमाणे अपरिजाणमाणे तुसिणीए संचिट्ठइ ।

તएણં સે દેવે સોમિલં માહણં દોચ્ચંપિ તચ્ચંપિ એવં વયાસી- હં ભો સોમિલ માહણા ! પવ્વઇયા દુપ્પવ્વઇયં તે । તए णं से सोमिले तस्स देवस्स दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ते समणे णो आढाइ जाव तुसीणीए संचिट्ठइ । તए णं સે દેવે સોમિલેણં માહણરિસિણા અણાઢાઇજ્જમાણે જામેવ દિસિં પાઝબ્હૂએ તામેવ દિસિં પડિગए ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિના સમયે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિની સમક્ષ એક દેવ પ્રગટ થયો. તે દેવે આકાશમાં રહીને સોમિલ બ્રહ્મર્ષિને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે સોમિલ બ્રાહ્મણ ! તમારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે. સોમિલ બ્રહ્મર્ષિએ તે દેવની વાતનો આદર કર્યો નહીં, તેના કહેવા પર ધ્યાન આપ્યું નહીં, દેવના કથન પર આદર અને ધ્યાન ન આપતાં તે મૌન જ રહ્યો.

ત્યાર પછી દેવે બીજી અને ત્રીજી વાર પણ આ પ્રમાણે કહ્યું- હે સોમિલ બ્રાહ્મણ ! તમારી પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે. ત્યારે સોમિલે બીજી ત્રીજીવાર પણ દેવની આ વાત પર ધ્યાન આપ્યું નહીં, મૌન

રહ્યો. ત્યાર પછી સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ દ્વારા અનાદર પામેલો તે દેવ જે દિશામાંથી આવ્યો હતો તે દિશામાં પાછો ચાલ્યો ગયો.

૧૭ તદ્દનં સોમિલે કલ્લં જાવ જલંતે વાગલવત્થણિયત્થે કિઠ્ઠિણસંકાઇયં ગહાય ગહિયભણ્ડોવગરણે કટ્ટમુદ્દાએ મુહં બંધઇ, બંધિત્તા ઉત્તરાએ દિસાએ ઉત્તરાભિમુહે સંપત્થિએ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી બીજે દિવસે સૂર્યોદય થતાં વલ્કલ વસ્ત્રધારી સોમિલે કાવડ, ભંડોપકરણ આદિ લઈને, કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધીને, ઉત્તરાભિમુખ થઈ, ઉત્તરદિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું.

૧૮ તદ્દનં સોમિલે વિઙ્ગદિવસમ્મિ પચ્છાવરણ્હકાલસમયંસિ જેણેવ સત્તિવણ્ણે તેણેવ ઉવાગાએ । સત્તિવણ્ણસ્સ અહે કિઠ્ઠિણસંકાઇયં ઠવેઇ, ઠવિત્તા વેઇં વઢ્ઢેઇ, એવં જહા અસોગવરપાયવે જાવ અગિંંગ હુણઇ, કટ્ટમુદ્દાએ મુહં બંધઇ, તુસિણીએ સંચિટ્ટુઇ ।

તદ્દનં તસ્સ સોમિલસ્સ પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ એગે દેવે અંતિયં પાઠ્ઠભૂએ । તદ્દનં સોમિલે અંતલિક્ખપડિવણ્ણે જહા અસોગવરપાયવે જાવ પડિગાએ । તદ્દનં સોમિલે કલ્લં જાવ જલંતે વાગલવત્થણિયત્થે કિઠ્ઠિણસંકાઇયં ગેણ્હઇ, ગિણ્હિત્તા કટ્ટમુદ્દાએ મુહં બંધઇ, બંધિત્તા ઉત્તરાએ દિસાએ ઉત્તરાભિમુહે સંપત્થિએ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી બીજા દિવસના અપરાહ્નકાલના અંતિમ પ્રહરમાં (સાંજે) સોમિલબ્રહ્મર્ષિ જ્યાં સપ્તપર્ણ વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો. તે સપ્તપર્ણ વૃક્ષની નીચે કાવડ રાખીને વેદિકા-બેસવાના સ્થાનને સાફ કર્યું ઈત્યાદિ જેવી રીતે અશોકવૃક્ષની નીચે પહેલાં જે વિધિ કરી હતી તે સર્વ વિધિ અહીં પણ કરી યાવત્ અગ્નિમાં આહુતિ આપી અને કાષ્ઠમુદ્રાથી પોતાનું મુખ બાંધી બેસી ગયો.

ત્યારે મધ્યરાત્રિમાં સોમિલ બ્રહ્મર્ષિની સમક્ષ ફરીથી દેવ પ્રગટ થયો અને આકાશમાં રહીને અશોકવૃક્ષની નીચે જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે ફરીથી કહ્યું. પરંતુ તે દેવની વાત પર સોમિલે કાંઈ ધ્યાન ન આપ્યું અને મૌન જ રહ્યો યાવત્ તે દેવ ફરીથી પાછો ગયો.

ત્યાર પછી ત્રીજે દિવસે વલ્કલ વસ્ત્રધારી સોમિલે સૂર્યના પ્રકાશિત થવા પર પોતાનાં કાવડ આદિ ઉપકરણ લીધાં અને કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખને બાંધીને, ઉત્તર તરફ મુખ રાખીને ઉત્તર દિશામાં પ્રસ્થાન કર્યું.

૧૯ તદ્દનં સોમિલે તઙ્ગદિવસમ્મિ પચ્છાવરણ્હકાલસમયંસિ જેણેવ અસોગ-વરપાયવે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ, ઉવાગચ્છિત્તા અસોગવરપાયવસ્સ અહે કિઠ્ઠિણસંકાઇયં ઠવેઇ, ઠવિત્તા જાવ કટ્ટમુદ્દાએ મુહં બંધઇ, બંધિત્તા તુસિણીએ સંચિટ્ટુઇ ।

તે જ તસ્સ સોમિલસ્સ પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલે એગે દેવે અંતિયં પાઠ્ઠભવિત્થા, તં ચેવ ભણ્ણ જાવ પઢિગણ્ણ ।

તે જ સે સોમિલે કલ્લં જાવ જલંતે વાગલવત્થણિયત્થે કિઢ્ઠિણસંકાઈયં ગહાય ગહિયભંડોવગરણે કઢ્ઢમુદ્દાણે મુહં બંધ્ણ, બંધિત્તા ઉત્તરાણે દિસાણે ઉત્તરાભિમુહે સંપત્થિણે ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ ત્રીજા દિવસે ત્રીજા પ્રહરમાં જ્યાં ઉત્તમ અશોકવૃક્ષ હતું. ત્યાં આવ્યો, આવીને તે અશોકવૃક્ષની નીચે કાવડ રાખી વગેરે પૂર્વવત્ સર્વ વિધિ કરી, કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધીને મૌન બેસી ગયો.

ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિમાં સોમિલની સમક્ષ પુનઃ એક દેવ પ્રગટ થયો. તેણે તે જ પ્રમાણે કહ્યું **યાવત્** તે દેવ પાછો ગયો.

ત્યાર પછી સૂર્યોદય થયો ત્યારે તે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિએ વલ્કલ વસ્ત્ર ધારણ કર્યા, કાવડ અને ભંડોપ-કરણ લઈને તથા કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખને બાંધીને ઉત્તરાભિમુખ થઈને ઉત્તર દિશા તરફ ચાલવા લાગ્યો.

૨૦ તે જ સે સોમિલે ચઠ્ઠથે દિવસે પચ્છાવરણ્ણકાલસમયંસિ જેણેવ વડપાયવે તેણેવ ઉવાગણ્ણ । વડપાયવસ્સ અહે કિઢ્ઠિણસંકાઈયં ઠવેઈ જાવ કઢ્ઢમુદ્દાણે મુહં બંધ્ણ, બંધિત્તા તુસિણીણે સંચિઢ્ઠઈ ।

તે જ તસ્સ સોમિલસ્સ પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલે એગે દેવે અંતિયં પાઠ્ઠભવિત્થા, તં ચેવ ભણ્ણ જાવ પઢિગણ્ણ । તે જ સે સોમિલે માહણે કલ્લં જાવ ઉત્તરાણે દિસાણે ઉત્તરાભિમુહે સંપત્થિણે ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ચાલતાં ચાલતાં સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ ચોથા દિવસના ત્રીજા પ્રહરમાં જ્યાં વડનું વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો, આવીને વડના વૃક્ષની નીચે કાવડ રાખી **યાવત્** પૂર્વવત્ સંપૂર્ણ વિધિ કરીને કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધ્યું અને મૌન થઈને બેઠો.

ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિના સમયે સોમિલની સમક્ષ તે દેવ પુનઃ પ્રગટ થયો અને તેને પહેલાંની જેમ કહીને **યાવત્** અંતર્યાન થઈ ગયો. રાત્રિ વ્યતીત થયા પછી બીજા દિવસે તે સૂર્યોદય થયા પછી તે સોમિલ પૂર્વવત્ ઉત્તરાભિમુખ થઈને ઉત્તરદિશામાં ચાલવા લાગ્યો.

૨૧ તે જ સે સોમિલે પંચમે દિવસે પચ્છાવરણ્ણકાલસમયંસિ જેણેવ ડંબરપાયવે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ । ડંબરપાયવસ્સ અહે કિઢ્ઠિણસંકાઈયં ઠવેઈ જાવ કઢ્ઢમુદ્દાણે મુહં

બંધઈ, બંધિતા તુસીની સંચિટ્ટઈ ।

તણ ણં તસ્સ સોમિલમાણહસ્સ પુવ્વરત્તાવરત્તકાલે ંતિયં પાઝબ્ભૂણે । તણ ણં સે દેવે અંતલિક્ખપડિવણ્ણે સોમિલમાહણં ંવં વયાસી- હંભો સોમિલા ! પવ્વહયા દુપ્પવ્વહયં તે । તણ ણં સે સોમિલે જાવ તુસિની સંચિટ્ટઈ । તણ ણં સે દેવે સોમિલં માહણં દોચ્ચં પિ તચ્ચં પિ ંવં વયઈ- હંભો સોમિલા ! પવ્વહયા દુપ્પવ્વહયં તે । તણ ણં સે સોમિલે તેણં દેવેણં દોચ્ચં પિ તચ્ચં પિ ંવં વુત્તે સમાણે તં દેવં ંવં વયાસી- કહં ણં દેવાણુપ્પિયા ! મમ દુપ્પવ્વહયં ?

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ પાંચમા દિવસના ત્રીજા પ્રહરમાં જ્યાં ઉંબરાનું વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો. તે ઉંબરાના વૃક્ષની નીચે કાવડ રાખી યાવત્ કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધ્યું અને મૌન થઈને બેસી ગયો.

ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિમાં પુનઃ સોમિલ બ્રાહ્મણની સમક્ષ એક દેવ પ્રગટ થયો અને તેણે આકાશમાં રહીને જ સોમિલ બ્રાહ્મણને આ પ્રમાણે કહ્યું- સોમિલ ! તમારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે. તે દેવની વાણી સાંભળીને સોમિલ મૌન રહ્યો. ત્યાર પછી દેવે બીજી અને ત્રીજીવાર પણ આ પ્રમાણે કહ્યું- હે સોમિલ ! તમારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે. દેવે બીજી, ત્રીજીવાર પણ આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે સોમિલે દેવને પૂછ્યું- હે દેવાનુપ્રિય ! મારી પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા કેમ છે ?

૨૨ તણ ણં સે દેવે સોમિલં માહણં ંવં વયાસી- ંવં ઁલુ દેવાણુપ્પિયા ! તુમં પાસસ્સ અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ અંતિયં પંચાણુવ્વણે સત્તસિક્ખાવણે દુવાલસવિહે સાવગધમ્મે પડિવણ્ણે । તણ ણં તવ અણ્ણયા કયાઈ અસાહુદંસણેણં જાવ પુવ્વરત્તા- વરત્તકાલસમયંસિ કુહુંબજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારૂવે અજ્ઝત્થિણે ંવં પુવ્વ- ચિંતિયં દેવો ઁચ્ચારેઈ જાવ જેણેવ અસોગવરપાયવે તેણેવ ઁવાગચ્છસિ, ઁવાગચ્છિતા કિઠિણસંકાઈયં ઠવેઈ જાવ તુસિની સંચિટ્ટસિ । તણ ણં અહં પુવ્વરત્તાવરત્તકાલે તવ અંતિયં પાઝબ્ભવામિ, હંભો સોમિલા ! પવ્વહયા દુપ્પવ્વહયં તે, તહ ચેવ દેવો ણિયવયણં ભણઈ જાવ પંચમદિવસમ્મિ પચ્છાવરણહકાલસમયંસિ જેણેવ ઁંબરપાયવે, તેણેવ ઁવાગણે કિઠિણસંકાઈયં ઠવેસિ વેઈ વઢ્ઢેસિ, ઁવલેવણં સમ્મજ્જણં કરેસિ, કરેત્તા કટ્ટમુદ્દાણે મુહં બંધેસિ, બંધિતા તુસિની સંચિટ્ટસિ । તં ંવં ઁલુ દેવાણુપ્પિયા ! તવ દુપ્પવ્વહયં ।

ભાવાર્થ :- ત્યારે તે દેવે સોમિલને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિય ! તમે પહેલાં પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથ અરિહંત પાસે પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રતરૂપ બાર પ્રકારનો શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો

હતો પરંતુ ત્યાર પછી સુસાધુઓના દર્શન તથા ઉપદેશ આદિનો સંયોગ નહીં મળવાથી અને અસાધુઓના દર્શન તથા ઉપદેશનો સંયોગ મળવાથી, તેમજ મિથ્યાત્વ પર્યાય વધવાથી, સ્વીકારેલા શ્રાવકધર્મને છોડી દીધો. ત્યાર પછી એકદા રાત્રિમાં કુટુંબ સંબંધી વિચાર કરતાં તમારા મનમાં વિચાર આવ્યો, વગેરે સર્વ હકીકત દેવે કહી **યાવત્** જ્યાં અશોકવૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યા અને કાવડ રાખી **યાવત્** મૌન બેસી ગયા. ત્યાર પછી તે પ્રથમ દિવસે જ મધ્યરાત્રિના સમયમાં હું તમારી પાસે આવ્યો અને તમને પ્રતિબોધિત કર્યા— હે સોમિલ ! તમારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે પરંતુ તમે તેના પર ધ્યાન ન આપ્યું અને મૌન જ રહ્યા. આ પ્રમાણે મેં તમને ચાર દિવસ સુધી સમજાવ્યા. પરંતુ તમે વિચાર ન કર્યો. આજે પાંચમા દિવસે ત્રીજા પ્રહરમાં તમે આ ઉંબરાના વૃક્ષની નીચે આવ્યા અને કાવડ રાખી, બેસવાના સ્થાનને સાફ કર્યું લીંપી પોતીને સ્વચ્છ કર્યું, અગ્નિમાં હવન કર્યો અને કાષ્ઠમુદ્રાથી મુખ બાંધીને, તમે મૌન થઈને બેસી ગયા. આ પ્રમાણે હે દેવાનુપ્રિય ! તમારી પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સોમિલની મહાપ્રયાણ વિહાર યાત્રાના પાંચ દિવસોનું વર્ણન છે. વિહાર સમયે અને હવન પછીના મૌન ધ્યાનના સમયે તે સોમિલ કાષ્ઠમુદ્રા મુખ પર બાંધતો હતો. તે સિવાય સ્નાન, દિશા પૂજન, હવન અને અગ્નિદેવતાને તર્પણ આપતો હતો. પરંતુ આ પાંચ દિવસોના વર્ણનમાં અતિથિ ભોજન અને સ્વયંના ભોજનનું વર્ણન નથી. તેથી અને મહાપ્રયાણ પ્રસ્થાન શબ્દથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ તેની ચલ સંચારાની એક પ્રકારની વિધિ હતી.

દેવે પાઠ્ઠભૂષ :— સોમિલની મહાપ્રયાણ યાત્રાથી આકૃષ્ટ થઈ કોઈ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ દેવ તેના રાત્રિધ્યાનના સમયે આવી આકાશવાણી કરતો હતો. પાંચ દિવસના પ્રયત્ન પછી તે દેવ સોમિલના ભાવને ચલિત કરી શક્યો. પ્રસ્તુત પ્રસંગ સોમિલની દૃઢતા અને સાધનાની મસ્તીને સૂચિત કરે છે. જે દેવલોકના દેવના સૂચનથી પણ ચંચળ બન્યો નહીં. પરંતુ પાંચ પાંચ દિવસના પ્રયત્ન પછી સોમિલનું ચિત્ત ક્ષુભિત બન્યું અને પોતાની ભૂલને જાણવા માટે તેણે દેવને પ્રતિપ્રશ્ન કર્યો. અહીં સોમિલની સત્યને પામવાની યોગ્યતા જણાય છે. પ્રભુ પાર્શ્વનાથ અને તેની પાસે સ્વીકારેલા વ્રત ગ્રહણના સ્મરણથી તેના પરિણામોમાં પરિવર્તન થયેલું જણાય છે.

પાઠ્ઠપ્પભાઈરયણીઈ જાવ જલંતે :- આ સૂત્રથી જણાય છે કે તે જમાનામાં તાપસ પણ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્તની વચ્ચે અર્થાત્ દિવસે જ વિહાર કરતા હતા અને રાત્રિએ શાંત, મૌન, ધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા.

સોમિલ દ્વારા પુનઃ શ્રાવકધર્મ ગ્રહણ :-

૨૩ તઈ ણં સે સોમિલે તં દેવં ઈવં વયાસી- કહં ણં દેવાણુપ્પિયા ! મમ સુપ્પવ્વઈયં ?

તઈ ણં સે દેવે સોમિલં ઈવં વયાસી- જઈ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા !

इयार्णिं पुव्वपडिवण्णाइं पंच अणुव्वयाइं सयमेव उवसंपज्जित्ताणं विहरसि,
तो णं तुज्झ इयार्णिं सुपव्वइयं भवेज्जा । तएणं से देवे सोमिलं वंदइ णमंसइ,
वंदित्ता णमंसित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ।

तए णं से सोमिले माहणरिसी तेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे
पुव्वपडिवण्णाइं पंच अणुव्वयाइं सयमेव उवसंपज्जित्ताणं विहरइ ।

ભાવાર્થ :- આ પ્રમાણે બધુ સાંભળીને સોમિલે દેવને કહ્યું— હે દેવાનુપ્રિય ! હવે આપ જ બતાવો કે હું કેવી રીતે સુપ્રવ્રજિત બનું ? અર્થાત્ મારી પ્રવ્રજ્યા સુપ્રવ્રજ્યા કેવી રીતે થાય ?

તેના જવાબમાં દેવે સોમિલ બ્રાહ્મણને આ પ્રમાણે કહ્યું— હે દેવાનુપ્રિય ! જો તમે પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા પાંચ અણુવ્રતને સ્વયમેવ સ્વીકારીને વિચરો તો તમારી આ પ્રવ્રજ્યા સુપ્રવ્રજ્યા થશે.

ત્યાર પછી દેવે સોમિલ બ્રાહ્મણને વંદન—નમસ્કાર કર્યા અને જે દિશામાંથી તે આવ્યો હતો તે જ દિશામાં અંતર્ધાન થઈ ગયો.

તે દેવના અંતર્ધાન થયા પછી તેના કહેવા પ્રમાણે સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ પૂર્વે સ્વીકારેલાં પાંચ અણુવ્રતોનો સ્વીકાર કરીને વિચરણ કરવા લાગ્યો.

વિષેયન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં દેવનું સન્માર્ગદર્શન અને તેનો સોમિલે કરેલો સ્વીકાર, તે વિષયનું પ્રતિપાદન છે.

સોમિલને સત્ય તત્ત્વને પામવાની તમન્ના હતી, તેથી દેવના સૂચનને તરત જ સ્વીકારીને, પુનઃ અણુવ્રત રૂપે શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો.

મૂળપાઠમાં દેવના ઉત્તરમાં પાંચ અણુવ્રત ધારણ કરવાનો સંદેશ છે અને સોમિલ દ્વારા સ્વીકાર કરવાના પાઠમાં પણ પાંચ અણુવ્રતનો ઉલ્લેખ છે. પૂર્વ સૂત્રમાં સોમિલે ભૂતકાળમાં પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથ ભગવાન પાસે પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રત રૂપે બારવ્રત ગ્રહણ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે, તેના આધારે અહીં ઉપલક્ષણથી બાર વ્રત ગ્રહણ કરી શકાય.

મધ્યમના બાવીસ તીર્થકરોના શાસનમાં સાધુઓ માટે ચાતુર્યામ ધર્મ હોય છે. શ્રાવકો માટે તો દરેક શાસનમાં પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રત રૂપે બાર વ્રતો જ હોય છે. ચાતુર્યામ ધર્મ શ્રમણના ચાર મહાવ્રતની અપેક્ષાએ જ કહેવાય છે. તેથી સોમિલે પાંચ અણુવ્રત સહિત બાર વ્રત ધારણ કર્યા હતા.

સોમિલની શુક્ર મહાગ્રહમાં ઉત્પત્તિ :-

૨૪ તए णं से सोमिले बहूहिं चउत्थच्छट्टट्टमं जाव मासद्धमासखमणेहिं

વિચિત્તેહિં તવોવહાણેહિં અપ્પાણં ભાવેમાણે બહૂં વાસાં સમણોવાસગપરિયાગં
પાઝણં, પાઝણિત્તા અદ્ધમાસિયાએ સંલેહણાએ અત્તાણં ઝૂસેહ, ઝૂસિત્તા તીસં
ભત્તાં અણસણાએ છેદેહ, છેદિત્તા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહ્ય અપહિક્કંતે
વિરાહિયસમ્મત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સુક્કવહિંસાએ વિમાણે ઉવવાયસમાએ
દેવસયણિજ્જંસિ દેવદૂસંતરિએ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહ ભાગમિત્તાએ ઓગાહણાએ
સુક્કમહગ્ગહત્તાએ ઉવવણે ।

તએ ણં સે સુક્કે મહગ્ગહે અહુણોવવણે સમાણે પંચવિહાએ પજ્જત્તીએ
પજ્જત્તિ- ભાવમુવગએ જાવ ભાસામણપજ્જત્તીએ ।

એવં ખલુ ગોયમા ! સુક્કેણં મહગ્ગહેણં સા દિવ્વા દેવિહી જાવ
અભિસમણ્ણા- ગએ । એગં પલિઓવમં ઠિહી ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી સોમિલે ઘણા ઉપવાસ, છઠ, અક્રમ યાવત્ અર્ધમાસખમણ, માસખમણ રૂપ
વિવિધ તપશ્ચર્યાથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાં ઘણાં વર્ષો સુધી શ્રાવક પર્યાયનું પાલન કર્યું. અંતે
અર્ધમાસિક સંલેખના દ્વારા આત્માની આરાધના કરી અને ત્રીસ ભક્ત(ભોજન)નો અનશન દ્વારા ત્યાગ
કરી, તે પૂર્વકૃત પાપસ્થાન(દુષ્પ્રવ્રજ્યારૂપ કરેલા પ્રમાદ)ની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના
સમ્યક્ત્વની વિરાધનાના કારણે કાળના સમયે કાળ કરીને, શુકાવતંસક વિમાનની ઉપપાત સભામાં
દેવદૂષ્યથી આચ્છાદિત દેવશય્યા પર દેવદૂષ્યની અંદર અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અવગાહનાથી
શુક મહાગ્રહ દેવરૂપે રૂપ ઉત્પન્ન થયા.

તત્કાલ ઉત્પન્ન થઈને તે શુક મહાગ્રહ દેવ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત ભાવને પામ્યા.
યથા- આહાર પર્યાપ્તિ યાવત્ ભાષા-મન પર્યાપ્તિ.

અંતે પોતાના કથનનો ઉપસંહાર કરતાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું- હે ગૌતમ ! આ શુક-
મહાગ્રહ દેવે આ તથાપ્રકારની દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ, દ્યુતિ યાવત્ દિવ્ય પ્રભાવ પ્રાપ્ત કર્યા છે. ત્યાં તેની એક
પલ્યોપમની સ્થિતિ છે.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં સોમિલના જીવનનો અંત અને તેના પરિણામ સ્વરૂપે થયેલી તેની ગતિનું દિગ્દર્શન છે.

શ્રાવક ધર્મનું પાલન કરનારની ગતિ વૈમાનિક દેવની થાય છે. સોમિલે દેવની પ્રેરણાથી અંતે વ્રત
ધારણ કર્યા પરંતુ સમ્યગ્દર્શનની શુદ્ધિ કરી નહીં. મૂળપાઠમાં 'વિરાહિય સમ્મત્તે' શબ્દ પ્રયોગ છે,
સમ્યક્ત્વની વિરાધના કરીને, પૂર્વકૃત પાપની આલોચનાદિ કર્યા વિના જ કાલધર્મ પામ્યા. તેથી તે જ્યોતિષી
દેવોમાં શુક મહાગ્રહ દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. અહીં સમ્યગ્દર્શન-શ્રદ્ધાની મહત્તા પ્રતીત થાય છે. સમ્યગ્દર્શન
વિનાનું ચારિત્રપાલન સફળ થતું નથી.

ગ્રહ અઠ્યાસી હોય છે. તેમાં નવ ગ્રહોની ગણતરી મહાગ્રહમાં થાય છે. સોમિલ બ્રહ્મર્ષિ તપના પ્રભાવે ઋદ્ધિશાળી મહાગ્રહ દેવ થયા છે.

શુક્રમહાગ્રહ દેવનું ભવિષ્ય :-

૨૫ સુક્રકે ણં ભંતે ! મહગ્ગહે તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્રવણં ભવક્રવણં ઠિઙ્ક્રવણં કહિં ગચ્છિહિઙ્ કહિં ઝવવજ્જિહિઙ્ ?

ગોયમા ! મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ઙિહિઙ્ જાવ સવ્વદુક્રવાણં અંતં કાહિઙ્ ।

ભાવાર્થ :- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! તે શુક્રમહાગ્રહ દેવ આયુક્ષય, ભવ ક્ષય અને સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

ઉત્તર- હે ગૌતમ ! તે શુક્રમહાગ્રહ દેવ આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય થયા પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણા કરીને સિદ્ધ થશે **યાવત્** સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

અધ્યયન ઉપસંહાર :-

૨૬ તં ંવં ઝલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં તચ્ચસ્સ અઙ્ઙયણસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે ।
-ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે મુક્તિપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા વર્ગના ત્રીજા અધ્યયનમાં આ ભાવનું નિરૂપણ કર્યું છે.

વર્ગ-૩ અધ્ય. ૪

પરિચય :-

આ ઉદ્દેશકમાં બહુપુત્રિકા દેવીના પૂર્વ-પશ્ચાદ્ પાંચ ભવનું નિરૂપણ કરીને, આસક્તિભાવની પરંપરા અને તેના ફળનું પ્રતિપાદન કર્યું છે.

એકદા પ્રથમ દેવલોકની બહુપુત્રિકા નામની દેવી પ્રભુ મહાવીરના સમવસરણમાં આવી. તેણે પોતાની બંને ભુજાઓમાંથી ૧૦૮ બાળક અને ૧૦૮ બાલિકાઓ કાઢ્યા. તે સિવાય અન્ય અનેક બાળકોની વિકુર્વણા કરી, નાટ્યવિધિ બતાવી, વૈક્રિય લબ્ધિનું સંહરણ કરીને, સ્વસ્થાને ગઈ. ત્યાર પછી શ્રી ગૌતમ સ્વામીના સંશયના સમાધાન રૂપે પ્રભુએ તેનો પૂર્વભવ કહ્યો.

(૧) પૂર્વભવ : સુભદ્રા :- વારાણસી નગરીમાં ભદ્ર નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો. તેની પત્નીનું નામ સુભદ્રા હતું. પૂર્વના કર્મયોગે તે વંધ્યા હતી. પુત્ર ન થવાથી તે અત્યંત દુઃખી રહેતી હતી. સંતાન ઉત્પત્તિ માટે અનેક પ્રયત્નો કરવા છતાં તેને સફળતા મળી નહીં. તેને સંતાન પ્રાપ્તિની તીવ્રતમ ઝંખના હતી.

એકદા સુવ્રતા આર્યાની શિષ્યાઓ તેના ઘરે ગોચરી અર્થે પધાર્યા. સુભદ્રાએ તેમને આહાર-પાણી વહોરાવી; વિદ્યા, મંત્ર, ઔષધ વગેરેથી સંતાનોત્પત્તિનો ઉપાય પૂછ્યો. સાધ્વીજીઓએ પોતાના સાધ્વા-ચારના નિયમ અનુસાર મંત્ર-તંત્ર ઔષધ ઉપચાર દ્વારા પુત્ર પ્રાપ્તિનો ઉપાય ન બતાવતાં ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ શ્રવણ કરી તે શ્રમણોપાસિકા બની.

કેટલોક સમય પસાર થયા પછી તેણે સંયમ અંગીકાર કર્યો પરંતુ સંતાન પ્રાપ્તિની અતૃપ્ત ઈચ્છાથી બાળક-બાલિકાઓ ઉપર તેનો સ્નેહ વધવા લાગ્યો. સંયમ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી બાળક-બાલિકાઓની સાથે સ્નેહ, ક્રીડા, શ્રૃંગાર, શુશ્રૂષા આદિ પ્રવૃત્તિઓ કરવા લાગી.

ગુરુણી દ્વારા અને અન્ય આર્યાઓ દ્વારા તે પ્રવૃત્તિનો નિષેધ કરવા છતાં અને સમજાવવા છતાં, તેની ઉપેક્ષા કરી તે અન્ય સ્થાન(ઉપાશ્રય)માં જઈ રહેવા લાગી. સંયમ તપનું પાલન કરતાં, અંતે પંદર દિવસનો સંથારો કરી ઉક્ત દૂષિત પ્રવૃત્તિઓની આલોચના કર્યા વિના વિરાધક બનીને, કાળધર્મ પામી, પ્રથમ દેવલોકમાં બહુપુત્રિકા દેવીપણે ઉત્પન્ન થઈ.

(૨) વર્તમાન ભવ : બહુપુત્રિકા દેવી :- સુભદ્રા સાર્થવાહી ચારિત્ર પાલનના અભાવે સૌધર્મ દેવલોકના બહુપુત્રિક વિમાનમાં, બહુપુત્રિકા દેવીપણે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાં તે બહુપુત્રિકા નામના સિંહાસન ઉપર ૪૦૦૦ સામાનિક દેવો વગેરે સહિત સૂર્યાભદેવની સમાન દિવ્ય ઋદ્ધિનો અનુભવ કરે છે. ત્યાં તેની ચાર પલ્યોપમની

સ્થિતિ છે.

તે પૂર્વભવની સંતાન પ્રાપ્તિની અતૃપ્ત કામનાને વિવિધ પ્રકારની વિક્રિયા દ્વારા પૂર્ણ કરે છે, અનેક બાલક—બાલિકાના રૂપોની વિકુવર્ણા કરતી, દેવસભામાં આમોદ—પ્રમોદ કરતી બહુપુત્રિકા નામને સાર્થક કરે છે. વાસ્તવમાં દેવોને સંતાનોત્પત્તિ હોતી નથી.

(૩) આગામી ભવ : સોમા :- બહુપુત્રિકા દેવી દેવલોકનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, બ્રાહ્મણના ઘરે સોમા નામની પુત્રી તરીકે જન્મ ધારણ કરશે. યુવાવસ્થામાં પ્રવેશતાં માતા—પિતા પોતાના ભાણેજ રાષ્ટ્રકૂટ સાથે તેના લગ્ન કરશે. પૂર્વભવમાં સંતાન પ્રાપ્તિની તીવ્ર તમન્ના સાથે સંયમ તપનું પાલન કરવાના કારણે લગ્ન થયાં પછી પ્રતિવર્ષ સોમા બે—બે બાળકોને તેમ સોળ વર્ષમાં કુલ બત્રીસ બાળકોને જન્મ આપશે.

એક સાથે આટલા બાળકોનો ઉછેર કરતાં તે હેરાન થઈ જશે. તેમાંથી કેટલાંક નાચશે, કૂદશે, રડશે, હસશે, એક બીજાનું ભોજન છીનવી લેશે અને કેટલાંક સોમાના શરીર ઉપર વમન કરશે, તો કોઈ મળમૂત્ર કરશે અને તે દુઃખી—દુઃખી થઈ જશે.

ત્યારપછી ગોચરીએ પધારેલા કોઈ સાધ્વીજી પાસે સોમા પોતાના દુઃખનું વર્ણન કરશે અને પ્રત્યુત્તરમાં તે સાધ્વીઓ પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરી દીક્ષા અંગીકાર કરવા ઈચ્છશે પરંતુ પતિનો અધિક આગ્રહ થવાથી તે શ્રમણોપાસિકા બનશે. કાલાંતરે સંયમ ગ્રહણ કરી શુદ્ધ આરાધના કરશે. અંતે એક માસનો સંથારો કરી, આલોચનાદિ કરીને સમાધિભાવે કાલધર્મને પ્રાપ્ત કરશે.

(૪) દેવ ભવ : સોમા :- સોમા સાધ્વી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને પ્રથમ દેવલોકમાં ઈન્દ્રના સામાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંની બે સાગરોપમની સ્થિતિ પૂર્ણ કરશે.

(૫) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય ભવ :- દેવલોકનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય રૂપે જન્મ ધારણ કરી, સંયમ—તપની સાધના દ્વારા સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

આ રીતે બહુપુત્રિકા દેવીની ભવ પરંપરાથી કર્મનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ થાય છે તેમજ આસક્તિની પરંપરા તૂટે, ત્યાર પછી જ મોક્ષ સુધીનો આત્મવિકાસ થઈ શકે છે, તેમ સમજાય છે.

વર્ગ-૩ અધ્ય.-૪

બહુપુત્રિકાદેવી

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જહ્ પં ભંતે ! સમણેણ ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં તચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે, ચડત્થસ્સ પં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ પુષ્પિયાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે ?

ભાવાર્થ :- જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું- હે ભગવન્ ! જો નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના ત્રીજા અધ્યયનના ભાવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે તો હે ભગવન્ ! તે મુક્તિપ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના ચોથા અધ્યયનમાં કયા ભાવનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

ભગવાન મહાવીરનું પદાર્પણ :-

૨ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણામં ણયરે । ગુણસીલણે ચેણે । સેણિણે રાયા । સામી સમોસઢે । પરિસા ણિગ્ગયા ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! તે કાલે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન હતું. તે નગરમાં રાજા શ્રેણિક નિવાસ કરતા હતા. એકદા ત્યાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. પરિષદ ધર્મદેશના સાંભળવા નીકળી.

બહુપુત્રિકાદેવીનું દર્શનાર્થે આગમન :-

૩ તેણં કાલેણં તેણં સમણં બહુપુત્તિયા દેવી સોહમ્મે કપ્પે, બહુપુત્તિણે વિમાણે, સભાણે સુહમ્માણે, બહુપુત્તિયંસિ સીહાસણંસિ, ચડહિં સામાણિયસાહસ્સીહિં ચડહિં મહત્તરિયાહિં એવં જહા સૂરિયાભે જાવ વિહરહ્; ઇમં ચ પં કેવલકપ્પં જંબુદ્દિવં વિડલેણં ઓહિણા આભોણમાણી આભોણમાણી પાસહ્, પાસિત્તા ય સમણં ભગવં મહાવીરં, જહા સૂરિયાભો જાવ ણમંસિત્તા સીહાસણવરંસિ પુરત્થાભિમુહા સણ્ણિસણ્ણા ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે અને તે સમયે સૌધર્મકલ્પના બહુપુત્રિક વિમાનની સુધર્માસભામાં બહુપુત્રિકા દેવી

હતી. તે બહુપુત્રિકા સિંહાસન ઉપર, ચાર હજાર સામાનિક દેવીઓ અને ચાર હજાર મહત્તરિકા—મુખ્ય દેવીઓની સાથે યાવત્ સૂર્યાભદ્રેવની જેમ સુખ ભોગવતી રહેતી હતી. તે સમયે તેણે પોતાના વિપુલ અવધિજ્ઞાનથી આ સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપને જોયો અને સાથે રાજગૃહનગરમાં પધારેલા ભગવાન મહાવીર સ્વામીને જોયા, જોઈને સૂર્યાભદ્રેવની જેમ સિંહાસન ઉપરથી ઊભી થઈ અને તે દિશામાં સાત આઠ પગલાં જઈને, પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને, પોતાના શ્રેષ્ઠ સિંહાસન ઉપર પૂર્વ દિશા તરફ મોઢું રાખીને બેઠી.

૪ તદ્દાં તીસે બહુપુત્તિયાદેવીએ ઇમેયારૂવે અજ્ઞાતિથિએ જાવ મણોગયસંકલ્પે સમુપ્પણ્ણે જાવ આભિઓગે દેવે સદ્દાવેહ, એવં જહા સૂરિયાભે ણવરં જોયણસહસ્સ-વિત્થિણ્ણં જાણવિમાણં વિઝવ્વહિં જાવ ઉત્તરિલ્લેણં ણિજ્જાણમગ્ગેણ જોયણસાહસ્સિએ હિં વિગ્ગહેહિં આગયા જાવ વિણેણં પંજલિઝડા પજ્જુવાસહિં । ધમ્મકહા સમત્તા ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે બહુપુત્રિકા દેવીને પ્રભુ દર્શનના ભાવ જાગૃત થયા તેમજ મનોગત સંકલ્પ વગેરે ઉત્પન્ન થયા. તેણે આભિઓગિક(સેવક) દેવોને બોલાવ્યા. આ રીતે સૂર્યાભદ્રેવની જેમ પ્રભુ દર્શન માટે જવાનું સંપૂર્ણ કથન કરવું. વિશેષતા એ છે કે તેની આજ્ઞા પ્રમાણે આભિઓગિક દેવોએ હજાર યોજનના વિમાનની વિકુવણાં કરી અને દેવલોકથી નીકળવાના ઉત્તરદિશાના માર્ગેથી નીકળીને હજારો યોજનની વિગ્રહ-અંતરાલ ગતિએ ચાલતાં યાન-વિમાન દ્વારા તે દેવી ભગવાનના સમવસરણમાં આવી યાવત્ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા લાગી. ભગવાને ધર્મદેશના આપી; ધર્મદેશના પૂર્ણ થઈ.

૫ તદ્દાં સાં બહુપુત્તિયા દેવી જહા સૂરિયાભે જાવ "અણુજાણઝ મે ભગવં" ત્તિ કટ્ટુ જાવ દાહિણં ભુયં પસારેહ, પસારિત્તા દેવકુમારાણં અટ્ઠસયં, દેવકુમારિયાણ ય વામાઓ ભુયાઓ અટ્ઠસયં ણિગ્ગચ્છહિં । તયાણંતરં ચ ણં બહવે દારગા ય દારિયાઓ ય ડિમ્મિએ ય ડિમ્મિયાઓ ય વિઝવ્વહિં । ણટ્ટવિહિં જહા સૂરિયાભો તહા ઉવદંસેહ જાવ જામેવ દિસિં પાઝભૂયા તામેવ દિસિં પહિગયા ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે બહુપુત્રિકા દેવીએ સૂર્યાભ દેવની સમાન પ્રભુની સમક્ષ પોતાની નાટ્ય પ્રદર્શનની ઈચ્છા પ્રગટ કરી. પ્રભુ તરફથી કોઈ ઉત્તર ન મળતાં "હે ભગવન્ ! આપની આજ્ઞા છે," એમ કહીને યાવત્ પોતાની જમણી ભુજા(હાથ)ને ફેલાવીને તેમાંથી એકસો આઠ દેવકુમારોને કાઢ્યા અને ડાબી ભુજાને ફેલાવી એકસો આઠ દેવકુમારીઓને કાઢી, ત્યાર પછી તે દેવીએ ઘણાં દારક અને દારિકાઓ-મોટી ઉંમરના છોકરા, છોકરીઓ અને ડિમ્મક, ડિમ્મિકાઓ-નાની ઉંમરના બાલક બાલિકાઓને વૈક્રિય-શક્તિથી બનાવ્યા. ત્યાર પછી સૂર્યાભદ્રેવની જેમ નાટ્યવિધિ બતાવીને, ભગવાનને વંદના નમસ્કાર કરીને પોતાના યાન-વિમાનમાં બેસીને જે દિશામાંથી આવી હતી તે દિશામાં અર્થાત્ સ્વસ્થાને પાછી ગઈ.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં બહુ પુત્રિકા દેવીની જિન ધર્મ પ્રતિ શ્રદ્ધા અને ભક્તિનું દિગ્દર્શન છે. દેવલોકના

દિવ્ય ભોગની વચ્ચે પણ અવધિજ્ઞાન દ્વારા પ્રભુના દર્શન થતાં જ, સિંહાસન ઉપરથી નીચે ઉતરવું, સાત આઠ કદમ પ્રભુની દિશામાં જવું, દેવલોકમાંથી જ પ્રભુને ભાવ વંદન કરવા, ત્યાર પછી તુરંત જ સાક્ષાત્ પ્રભુના દર્શનાર્થે આવવાની તૈયારી વગેરે પ્રત્યેક ક્રિયા તેની જિન ભક્તિનું સૂચન કરે છે.

બહુપુત્રિકા દેવીએ સંયમની વિરાધના કરી હતી. તેથી તે સ્ત્રીરૂપે-બહુપુત્રિકા દેવીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ હતી. તેમ છતાં તપ-સંયમના પ્રભાવે તેણીએ સૂર્યાભ દેવની સમાન દિવ્ય ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. તેમાં વિશેષતા એ છે કે સંયમ વિરાધનામાં પણ તેની ધર્મની શ્રદ્ધા ભક્તિ અને નિષ્ઠા સુરક્ષિત હતી; તેથી તે વૈમાનિક દેવી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ અને ત્યાં પણ તેની ધર્મભાવના યથાવત્ રહી હતી. તેથી જ તે પ્રભુના દર્શન કરવા આવી.

બહુપુત્રિકાદેવી-પૂર્વભવ સુભદ્રા :-

૬ ભંતે ! ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ ણમંસઈ જાવ પુચ્છા । કૂડાગારસાલા દિટ્ટંતો ।

ભાવાર્થ :- દેવીના ગયા પછી ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાન મહાવીરને વંદન-નમસ્કાર કર્યા અને હે ભગવન્ ! આ પ્રમાણે સંબોધન કરી તે બહુપુત્રિકાદેવીની ઋદ્ધિના વિલીન થવાના સંબંધમાં પ્રશ્ન કર્યો. ભગવાને કૂટાકારશાળાના દષ્ટાંતથી સમજાવ્યું. તે સર્વ વર્ણન પૂર્વવત્ જાણવું.

૭ બહુપુત્તિયાએ ણં ભંતે ! દેવીએ સા દિવ્વા દેવિઢ્ઠી કિણ્ણા લઢ્ઢા પત્તા અભિ- સમણ્ણાગયા ?

ભાવાર્થ :- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! બહુપુત્રિકા દેવીને આ પ્રકારની દિવ્ય-દેવઋદ્ધિ આદિ કેવી રીતે મળી, કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ અને કેવી રીતે તેના ઉપભોગમાં આવી છે ?

૮ એવં ખલુ ગોયમા ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં વાણારસી ણામં ણયરી હોત્થા । અંબસાલવણે ચેઈએ । તત્થ તં વાણારસીએ ણયરીએ ભદ્દે ણામં સત્થવાહે હોત્થા- અઢ્ઢે જાવ અપરિભૂએ । તસ્સ ણં ભદ્દસ્સ સત્થવાહસ્સ સુભદ્દા ણામં મારિયા સુઝમાલા વંઙ્ગા અવિયાઝરી જાણુકોપ્પરમાયા યાવિ હોત્થા ।

ભાવાર્થ :- ઉત્તર- હે ગૌતમ ! તે કાળે અને તે સમયે વારાણસી નામની નગરી હતી. તે નગરીમાં આશ્રમશાલવન નામનું ઉદ્યાન હતું. તે વારાણસી નગરીમાં ભદ્ર નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો. તે ધન-ધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ યાવત્ બીજાઓથી અપરિભૂત હતો. તે ભદ્ર સાર્થવાહને સુભદ્રા નામની પત્ની હતી. તે અત્યંત સુકુમાર અંગોપાંગવાળી હતી પરંતુ વંધ્યા હોવાથી તેણીએ એક પણ સંતાનને જન્મ આપ્યો ન હતો. તે માત્ર જાનુકુર્પરમાતા હતી અર્થાત્ તેના સ્તનોને કેવળ ગોઠણ અને કોણીઓ જ સ્પર્શ કરતી હતી,

સંતાન નહીં.

સુભદ્રાને સંતાનપ્રાપ્તિની ઝંખના :-

૯ તદ્દા પ્તે સુભદ્રા સત્થવાહીએ અણ્ણયા કયાઈં પુવ્વરત્તાવરત્તકાલે કુડુંબજાગરિયં જાગરમાળીએ ઇમેયારૂવે અજ્ઞત્થિએ પત્થિએ ચિંતિએ મણોગયસંકપ્પે સમુપ્પજિત્થા- એવંં ઁલુ અહંં ભદ્દેણં સત્થવાહેણં સદ્ધિં વિઁલાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાળી વિહરામિ, ણો ચેવ ણં અહંં દારગં વા દારિયં વા પયાયા । તં ધણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ, સપુણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ, કયત્થાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ, સુલદ્ધે ણં તાસિ અમ્મયાણં મણુયજમ્મજીવિયફલે, જાસિં મણ્ણે ણિયકુચ્છિસંભૂયગાઈં થણદુદ્ધલુદ્ધગાઈં મહુરસમુલ્લાવગાણિ મમ્મણપ્પજંપિયાણિ થણમૂલકક્કલ્લદેસભાગં અભિ- સરમાણગાણિ પ્પહયંતિ, પુણો ય કોમલકમલોવમેહિંં હત્થેહિંં ગિણ્ણિહરુણં ઉચ્છઙ્ગ- ણિવેસિયાણિ દેતિ, સમુલ્લાવએ સુમહુરે પુણો પુણો મમ્મણપ્પભણિએ । અહંં ણં અધણ્ણા અપુણ્ણા એત્તો એગમવિ ણ પત્તા । ઓહય મણસંકપ્પા જાવ ઝિયાઈ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ક્યારેક પૂર્વ કે અપરરાત્રિના સમયે સાંસારિક વિચારણા કરતા સુભદ્રાને આ પ્રકારનો અધ્યવસાય-આત્મભાવ, ઈચ્છા-અભિલાષા, ચિંતન-વિચારણા અને મનોગત સંકલ્પ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે હું ભદ્ર સાર્થવાહની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતી સમય વ્યતીત કરું છું પરંતુ આજ સુધીમાં મેં એક પણ સંતાનને જન્મ આપ્યો નથી. તે માતાને ધન્ય છે, તે માતા પુણ્યશીલ છે, તે માતા કૃતાર્થ છે, તે માતાઓને પોતાના મનુષ્ય જન્મ અને જીવનનું ફળ સુંદર રીતે પ્રાપ્ત થયું છે કે જે માતાઓ પોતાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા અને સ્તનના દૂધમાં લુબ્ધ બનેલાં, કર્ણપ્રિય વાણી બોલતાં, તોતડું બોલતાં, સ્તનમૂળ અને કાંખના વચલા ભાગમાં અભિસરણ કરતાં(સરકતાં)સંતાનને દૂધ પીવડાવે છે. પછી કમળ જેવા કોમળ હાથથી લઈને તેને ખોળામાં બેસાડે છે. કર્ણપ્રિય મધુર મધુર શબ્દોથી મનોરંજન કરે છે. પરંતુ હું ભાગ્યહીન, પુણ્યહીન છું કે સંતાન સંબંધી એક પણ સુખ મને મળ્યું નથી. આ પ્રકારના વિચારોથી નિરુત્સાહ થઈને આર્તધ્યાન કરવા લાગી.

સુપ્રતા આર્યાનું વારાણસીમાં આગમન :-

૧૦ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સુવ્વયાઓ ણં અજ્જાઓ ઇરિયાસમિયાઓ ભાસા- સમિયાઓ એસણાસમિયાઓ આયાણભંડમત્તણિક્કલ્લેવણાસમિયાઓ ઉચ્ચાર પાસવણ ઁલેલજલ્લસિંઘાણપારિટ્ઠાવણા સમિયાઓ મણગુત્તીઓ વયગુત્તીઓ કાયગુત્તીઓ ગુત્તિંદિયાઓ ગુત્તબંભયારિણીઓ બહુસ્સુયાઓ

બહુપરિવારાઓ પુઠ્ઠાણપુર્વિ ચરમાણીઓ ગામાણુગામં દૂઝજ્જમાણીઓ જેણેવ વાણારસી ણયરી તેણેવ ડવાગયાઓ, ડવાગચ્છિત્તા અહાપડિરૂવં ડગ્ગહં ઓગિણિહત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણીઓ વિહરંતિ ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે અને તે સમયે ઈર્યાસમિતિ, ભાષાસમિતિ, એષણાસમિતિ, આદાન-ભાંડમાત્ર નિક્ષેપણા સમિતિ, ઉચ્ચાર-પ્રસવણ-શ્લેષ્મ-જલ્લ-સિંઘાણ પરિષ્ઠાપના સમિતિ તે પાંચ સમિતિ અને મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ તે ત્રણ ગુપ્તિથી યુક્ત, ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનારા, ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી, બહુશ્રુતા(ઘણાં શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત) અને વિશાળ પરિવારના ધારક સુવ્રતા નામના આર્યા અનુક્રમે ગ્રામાનુ-ગ્રામ વિહાર કરતાં જ્યાં વારાણસી નગરી હતી ત્યાં આવ્યા, આવીને સંયમ કલ્પાનુસાર યથાયોગ્ય સ્થાન-ઉપાશ્રયની આજ્ઞા લઈને ત્યાં સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતાં રહેવા લાગ્યા.

સુભદ્રાની જિજ્ઞાસા : આર્યાઓનો ઉત્તર :-

૧૧ તદ્દ ણં તાસિં સુવ્વયાણં અજ્જાણં દ્દગે સંઘાડદ્દ વાણારસી ણયરીદ્દ ડચ્ચણીય મજ્જિમાદ્દ કુલાદ્દ ઘરસમુદાણસ્સ ધિક્ખાયરિયાદ્દ અડમાણે ધદ્દસ્સ સત્થવાહસ્સ ગિહં અણુપ્પવિટ્ઠે । તદ્દ ણં સુભદ્દા સત્થવાહી તાઓ અજ્જાઓ દ્દ જ્જમાણીઓ પાસદ્દ, પાસિત્તા હદ્દુતુટ્ઠા ડિપ્પામેવ આસણાઓ અબ્ધુટ્ઠેદ્દ, અબ્ધુટ્ઠિત્તા સત્તદ્દ પયાદ્દ અણુગચ્છદ્દ, અણુગચ્છિત્તા વંદદ્દ ણમંસદ્દ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા વિડલેણં અસણપાણઢાદ્દમસાદ્દમેણં પડિલાભેત્તા દ્દવં વયાસી-

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યાનો એક સંઘાડો-બે સાધવીજીઓ વારાણસી નગરીના સામાન્ય, મધ્યમ અને ઉચ્ચકુળોમાં સામૂહિક ભિક્ષા માટે ફરતાં ફરતાં ભદ્ર સાર્થવાહના ઘેર ગયા. ત્યારે તે સુભદ્રા સાર્થવાહીએ તે આર્યાઓને આવતાં જોયા, જોઈને તે ખુશ થઈ, સંતુષ્ટ થઈ અને તુરત જ પોતાના આસનેથી ઊઠી, ઊઠીને સાત-આઠ પગલાં સામે ગઈ અને વંદન-નમસ્કાર કર્યા. ત્યાર પછી વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ રૂપ આહારને વહોરાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું-

૧૨ દ્દવં ઢલુ અહં અજ્જાઓ ! ધદ્દેણં સત્થવાહેણં સદ્ધિં વિડલાદ્દ ધોગધોગાદ્દ ધુંજમાણી વિહરામિ, ણો ચેવ ણં અહં દારગં વા દારિયં વા પયાયામિ । તં ધણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ દ્દત્તો દ્દગમવિ ણ પત્તા ।

તં તુભ્ભેણં અજ્જાઓ ! બહુણાયાઓ બહુપઢિયાઓ બહૂણિ ગામાગરણગર જાવ સણિવેસાદ્દ આહિંહહ, બહૂણં રાઈસરતલવર જાવ સત્થવાહપ્પધિર્ણં ગિહાદ્દ અણુપવિસહ, અત્થિ સે કેદ્દ કહિંચિ વિજ્જાપઓદ્દ વા મંતપ્પઓદ્દ વા વમણં વા વિરેયણં વા વત્થિકમ્મે વા ઓસહે વા ધેસજ્જે વા ડવલદ્દે, જેણં અહં દારગં વા

દારિયં વા પયાણ્જા ?

ભાવાર્થ :- હે સાધ્વીજીઓ ! હું ભદ્ર સાર્થવાહની સાથે અનેક પ્રકારના વિપુલ ભોગ ભોગવી રહી છું, પરંતુ આજ સુધી મેં એક પણ સંતાનને જન્મ આપ્યો નથી. તે માતાઓને ધન્ય છે, તે પુણ્યશીલ છે જે સંતાનનું સુખ ભોગવે છે **યાવત્** હું અધન્યા, પુણ્યહીના છું જેથી મેં સંતાનના એક પણ સુખને પ્રાપ્ત કર્યું નથી.

હે દેવાનુપ્રિયો ! આપ ઘણા જ્ઞાની છો, ઘણા શિક્ષિત છો અને ઘણા ગામ, નગર **યાવત્** દેશોમાં વિચરો છો. અનેક રાજા, ઈશ્વર, તલવર સાર્થવાહ આદિના ઘરોમાં ભિક્ષા લેવા માટે પ્રવેશ કરો છો, તો શું કોઈ વિદ્યાપ્રયોગ, મંત્ર પ્રયોગ, વમન, વિરેચન, બસ્તિકર્મ, ઔષધ અથવા ભેષજ એવું કંઈ જાણો છો કે જેથી હું પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપું ?

૧૩ તए णं ताओ अज्जाओ सुभदं सत्थवाहिं एवं वयासी- अम्हे णं देवाणुप्पिए ! समणीओ णिगंथीओ इरियासमियाओ जाव गुत्तबंभयारिणीओ । णो खलु कप्पइ अम्हं एयमट्ठं कण्णेहि वि णिसामेत्तए किमङ्ग पुण उद्दिसित्तए वा समायरित्तए वा ? अम्हे णं देवाणुप्पिए ! णवरं तव विचित्तं केवलिपण्णत्तं धम्मं परिकहेमो ।

ભાવાર્થ :- ત્યારે સાધ્વીજીઓએ સુભદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહ્યું— હે દેવાનુપ્રિયે ! અમે નિર્ગ્રંથી શ્રમણીઓ—સાધ્વીજીઓ છીએ. ઈર્યાસમિતિ આદિ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિથી યુક્ત, ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનારા, ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી છીએ. અમોને આવી વાતો કાનથી સાંભળવી પણ કલ્પતી નથી તો પછી તેનો ઉપદેશ અથવા આચરણ કેવી રીતે કરીએ ? પણ હે દેવાનુપ્રિયે ! અમે તમને કેવળી પ્રરૂપિત દાન—શીલ આદિ અનેક પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ સંભળાવી શકીએ.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સુભદ્રા સાર્થવાહીની સાંસારિક મનોવૃત્તિનું અને સાધ્વીજીઓની સંયમભાવની પરિપક્વતાનું દિગ્દર્શન છે.

ગૃહસ્થો સાધુ—સાધ્વીઓ પ્રતિ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ ભાવ રાખે છે, તેમની યથા યોગ્ય સેવા પણ કરે છે, પરંતુ ક્યારેક તેઓ ભાવાવેગમાં વિવેકને ભૂલી જાય છે અને સંસાર ત્યાગી, આત્મભાવમાં રમણ કરતા સંત સતીજીઓને ગૃહસ્થ જીવન સંબંધિત અનેક પ્રશ્નો પૂછે છે. પોતાની સમસ્યાનું સમાધાન ઈચ્છે છે. આ પરિસ્થિતિમાં સાધુ—સાધ્વીઓએ કેવી રીતે સાવધાન રહેવું જોઈએ તે સુભદ્રા સાર્થવાહી અને સુવ્રતા આર્યા વચ્ચેના વાર્તાલાપથી સમજી શકાય છે.

સુભદ્રાને સંતાન પ્રાપ્તિની તીવ્રતમ ઝંખના હતી. સાધ્વીજીને આહાર દાન આપીને, ત્યાં જ સંતાન પ્રાપ્તિ માટેના મંત્ર, તંત્ર, ઔષધ, ભેષજ આદિ ઉપાય પૂછી લીધા, ત્યારે સંયમમાં સાવધાન સાધ્વીજીએ

વિવેકપૂર્વક સાધવાચારને ઉચિત ઉત્તર આપ્યો અને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું.

વિચિત્તં કેવલી પળ્લત્તં ધમ્મં :- વિચિત્રનો અર્થ છે વિશિષ્ટ, અદ્ભુત, વિવિધ, આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરાવનાર. કેવલી ભાષિત અહિંસા પ્રધાન, દયા પ્રધાન અને અનેક વિશેષતાઓથી યુક્ત હોય છે. તેમાં ગતાનુગતિક સંસારી લોકોને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવા તત્ત્વો અને આચરણના સિદ્ધાંતો હોવાથી તેને અહીં વિચિત્ર વિશેષણથી સૂચિત કર્યો છે. કેવલી પ્રરૂપિત ધર્મના બે પ્રકાર છે- સાધવાચાર અને શ્રાવકાચાર.

શ્રાવકાચારની વિચિત્રતાઓ-વિશેષતાઓ :- કેવલીપ્રજ્ઞપ્ત શ્રાવકાચારનું પાલન કરનાર ગૃહસ્થના વિચાર વર્તન ખાનપાન, જીવન વ્યવહારમાં ક્રમશઃ અનેક પ્રકારની વિશેષતા આવી જાય છે. તેઓની ભાષા પણ વિવેકપૂર્ણ થઈ જાય છે. જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્રમાં વર્ણિત સુબુદ્ધિ પ્રધાનના દષ્ટાંતથી સમજાય છે કે શ્રાવકો ક્યારેય સારી ચીજની પ્રશંસા અનુમોદના અને ખરાબ ચીજની નિંદા ઘૃણાપણ કરે નહીં પરંતુ તટસ્થ રહે છે. શ્રાવક પ્રતોમાં ઊંડે ઉતરેલ વ્યક્તિની સાંસારિક વૃત્તિ વિલીન થઈ જાય છે અર્થાત્ સાંસારિક રુચિ ઓછી થઈ જાય છે. તેઓનું જીવન વ્યવહાર વૈરાગ્યયુક્ત થઈ જાય છે. તેથી હરવા-ફરવા, સેલ સપાટા, મોજ-શોખ, દર્શનીય સ્થળો જોવા વગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં તે ઉદાસીન થઈ જાય છે. કર્મબંધનાં ઘણાં કાર્યોથી તે સાવધાન બની જાય છે. ક્રમિક વિકાસ કરતાં ઉપર ઉઠતાં તે શ્રાવક સ્નાન ત્યાગી, કુશીલ ત્યાગી અને ભિક્ષા જીવી પડિમાધારી શ્રાવક થઈ જાય છે. તેમાં એક અવસ્થા એવી પણ આવી જાય છે કે કોઈ દેવ તેની સામે તેના પુત્રોની હત્યાનો દેખાવો કરી દે અને ધર્મવ્રત છોડવાનું કહે તો પણ તે નિશ્ચલ રહે છે. આવી અનેક બાબતોથી લોકમાં શ્રાવક ધર્મની વિચિત્રતા અર્થાત્ વિશેષતા સહેજે સમજાય જાય છે.

સાધવાચારની વિચિત્રતાઓ-વિશેષતાઓ :- જૈન સાધવાચાર તો લોકોની દષ્ટિમાં અનેકાનેક વિશેષતાઓ અર્થાત્ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા આચરણોથી અને વ્યવહારોથી પરિપૂર્ણ છે જ. તે જૈન શ્રમણોની ચાલવાની, બોલવાની, રહેવાની, ખાવાની, મલ-મૂત્ર ત્યાગવાની, ગૌચરી ગવેષણાની, પ્રતિ-લેખન પ્રમાર્જનની પ્રવૃત્તિ વગેરે અનેક રીત-ભાત લોકોમાં નૂતન અને આશ્ચર્યકારી હોય છે. તે સિવાય આજીવન બ્રહ્મચર્ય પાલન, સ્નાન ત્યાગ, પગરખા ત્યાગ, વાહન ત્યાગ, પરિગ્રહ ત્યાગ, અગ્નિ અને સ્ત્રી આદિના સંઘટાનો ત્યાગ, દાઢી-મૂંછ અને મસ્તકના વાળોના લોચ કરવો, સદા મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધીને રહેવું, રાત્રિમાં ખાવા-પીવાનો આજીવન ત્યાગ, જીવનભર પગપાળા વિહાર, વર્ષામાં ગૌચરી ન જવું વગેરે કેટલાય નિયમ ઉપનિયમો સામાન્ય લોકોને માટે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવા હોય છે.

આ કારણે શાસ્ત્રોમાં અનેક સ્થળે વિચિત્તં વિશેષણ દ્વારા કેવલી પ્રરૂપિત ધર્મનું માહાત્મ્ય દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

સુભદ્રાનું શ્રાવકવ્રત ગ્રહણ :-

૧૪ તદ્દં પં સા સુભદ્વા સત્થવાહી તાસિં અજ્જાણં અંતિદ્ધં ધમ્મં સોચ્ચા ણિસમ્મ હદ્ધતુદ્ધા તાઓ અજ્જાઓ તિક્ખુત્તો વંદઇ ણમંસઇ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા એવં વયાસી- સદ્દહામિ ણં અજ્જાઓ ! ણિગ્ગંથં પાવયણં, પત્તિયામિ ણં

અજ્જાઓ ! ણિગ્ગંથં પાવયણં, રોએમિ ણં અજ્જાઓ ! ણિગ્ગંથં પાવયણં । એવમેયં તહમેયં અવિતહમેયં જાવ સે જહેયં તુબ્બે વયહ । ઇચ્છામિ ણં અહં તુબ્બં અંતિએ સાવગધમ્મં પઢિવજ્જિત્તએ । અહાસુહં દેવાણુપ્પિએ ! મા પઢિબંધં કરેહ ।

તએ ણં સા સુભદ્દા સત્થવાહી તાસિં અજ્જાણં અંતિએ સાવગધમ્મં પઢિવજ્જેહ, પઢિવજ્જિત્તા તાઓ અજ્જાઓ વંદેહ ણમંસેહ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા પઢિવિસજ્જેહ । તએ ણં સા સુભદ્દા સત્થવાહી સમણોવાસિયા જાયા-અભિગયજીવાજીવા જાવ પઢિ-લાભેમાણે વિહરેહ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુભદ્રા સાર્થવાહી સાધ્વીજીઓ પાસેથી ધર્મ સાંભળીને, હૃદયમાં ધારણ કરીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ અને તે સાધ્વીજીઓને ત્રણ વાર વંદન-નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયે ! હું નિર્ગ્રંથ-પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું, વિશ્વાસ કરું છું, નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પર મારી રુચિ થઈ છે યાવત્ આપે જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે સત્ય છે, તથ્ય છે અને નિઃસંદેહ-સર્વથા સત્ય છે. હું આપની પાસે શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કરવા ઈચ્છું છું. તે આર્યાઓએ કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયે ! આપને જેમ સુખ થાય તેમ કરો પરંતુ ધર્મ કાર્યમાં પ્રમાદ ન કરો.

ત્યાર પછી સુભદ્રા સાર્થવાહીએ તે આર્યાઓની પાસે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો અને તે આર્યાઓને વંદન-નમસ્કાર કરીને વિદાય આપી. આ રીતે તે સુભદ્રા સાર્થવાહી શ્રમણોપાસિકા-શ્રાવિકા બની ગઈ; જીવાજીવની જાણકાર થઈ યાવત્ શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને પ્રતિલાભિત કરતી રહેવા લાગી.

સુભદ્રાનો દીક્ષાનો સંકલ્પ :-

૧૫ તએ ણં તીસે સુભદ્દાએ સમણોવાસિયાએ અણ્ણયા કયાહ પુવ્વરત્તાવરત્તકાલ- સમયંસિ કુડુંબજાગરિયં જાગરમાણીએ અયમેયારૂવે અજ્જત્થિએ જાવ સમુપ્પજ્જિત્થા- એવં ખલુ અહં ભદ્દેણં સત્થવાહેણં વિઝલાહિં ભોગભોગાહિં ભુંજમાણી વિહરમિ, ણો ચેવ ણં અહં દારગં વા દારિયં વા પયામિ । તં સેયં ખલુ મમં કલ્લં જાવ જલંતે ભદ્દં સત્થવાહં આપુચ્છિત્તા સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિએ મુંડા ભવિત્તા અગારાઓ વા અણ્ણારિયં પવ્વેત્તએ; એવં સંપેહેહ, સંપેહિત્તા જેણેવ ભદ્દે સત્થવાહે તેણેવ ઉવાગયા, કરયલ પરિગ્ગહિયં જાવ એવં વયાસી- એવં ખલુ અહં દેવાણુપ્પિયા ! તુબ્બેહિં સહ્ધિં બહૂહિં વાસાહિં વિઝલાહિં ભોગભોગાહિં ભુંજમાણી વિહરમિ, ણો ચેવ ણં દારગં વા દારિયં વા પયામિ । તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્પિયા ! તુબ્બેહિં અબ્બણુણ્ણયા સમાણી સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિએ જાવ પવ્વેત્તએ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુભદ્રા શ્રાવિકાને એક વાર મધ્યરાત્રિએ સાંસારિક ચિંતન કરતાં આ પ્રકારનો અધ્યવસાય- વિચાર આવ્યો કે- 'હું ભદ્રસાર્થવાહની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતી સમય વ્યતીત કરું છું પરંતુ આજ સુધી મને એક પણ સંતાન થયું નથી. મારે માટે તે જ શ્રેષ્ઠ છે કે હું કાલે સૂર્યોદય થાય ત્યારે ભદ્ર સાર્થવાહને પૂછીને સુવ્રતા સાધ્વીજીની પાસે ગૃહત્યાગ કરી, મુંડિત થઈ દીક્ષા અંગીકાર કરું.' તેણે આવો વિચાર કર્યો, વિચાર કરીને ભદ્ર સાર્થવાહની પાસે આવી અને હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યું- "હે દેવાનુપ્રિય ! હું આપની સાથે ઘણાં વર્ષોથી વિપુલ ભોગોને ભોગવી રહી છું. પરંતુ મેં એક પણ બાળકને જન્મ આપ્યો નથી. તેથી હું આપની આજ્ઞા લઈને સુવ્રતા આર્યાજીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા રાખું છું."

૧૬ તए णं से भद्दे सत्थवाहे सुभद्दं सत्थवाहिं एवं वयासी- मा णं तुमं देवाणु-
प्पिए ! मुंडा जाव पव्वयाहि । भुंजाहि ताव देवाणुप्पिए ! मए सद्धिं विउलाइं
भोगभोगाइं, तओ पच्छा भुत्तभोई सुव्वयाणं अज्जाणं जाव पव्वयाहि ।

તए णं सुभद्दा सत्थवाही भद्दस्स एयमद्धं णो आढाइ णो परियाणइ । दोच्चं
पि तच्चं पि भद्दं सत्थवाहं एवं वयासी- इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं
अब्भणुण्णाया समाणी जाव पव्वइत्तए ।

તए णं से भद्दे सत्थवाहे जाहे णो संचाएइ बहूहिं आघवणाहि य, पणवणाहि
य सणवणाहि य विणवणाहि य आघवित्तए वा पणवित्तए वा, सणवित्तए वा
विणवित्तए वा, ताहे अकामए चेव सुभद्दाए णिक्खमणं अणुमण्णित्था ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે ભદ્ર સાર્થવાહે સુભદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે
હમણાં મુંડિત યાવત્ પ્રવ્રજિત ન થાઓ પરંતુ મારી સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવો અને ભુક્તભોગી
થઈને ત્યાર પછી સુવ્રતા આર્યાની પાસે મુંડિત થઈ, ગૃહત્યાગ કરી, પ્રવજ્યા અંગીકાર કરજો.

સુભદ્રા સાર્થવાહીએ ભદ્ર સાર્થવાહના આ વચનો માન્યા નહી, સ્વીકાર્યા નહીં અને બીજીવાર,
ત્રીજીવાર પણ ભદ્ર સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિય ! આપની આજ્ઞા લઈને હું દીક્ષા અંગીકાર
કરવાની ઈચ્છા રાખું છું.

ત્યાર પછી તે ભદ્ર સાર્થવાહ અનેક પ્રકારે અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઘણી યુક્તિઓથી, પ્રજ્ઞપ્તિઓથી
(પ્રવ્રજિત ન થાઓ, સંયમ માર્ગ કઠિન છે તેવા વિશેષ કથનથી) સંજ્ઞપ્તિથી (ભોગ ભોગવ્યા પછી સંયમ
સહજ બને એમ સમજાવવાથી) અને વિજ્ઞપ્તિઓથી (સંયમની દૃઢતાની પરીક્ષારૂપ કથનથી) તેને
સમજાવવામાં, મનાવવામાં સમર્થ ન થયો તેથી તેણે અનિચ્છાએ સુભદ્રાને પ્રવ્રજિત થવાની આજ્ઞા
આપી.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સુભદ્રા સાર્થવાહીના આત્મભાવોની વિશુદ્ધિ પ્રગટ થાય છે. તેણીએ ધર્મશ્રવણ અને સત્સંગના પ્રભાવે શ્રાવક વ્રતનો સ્વીકાર કર્યો. વ્રતપાલન કરતાં કરતાં તેના સર્વ સંગ ત્યાગના ભાવ પરિપક્વ બન્યા અને પતિની આજ્ઞા મેળવી સંયમ માર્ગે પ્રયાણ કરવા કટિબદ્ધ બની.

સુભદ્રાની દીક્ષા વિધિ :-

૧૭ તદ્દા જ્ઞાનં સે ભદ્દે સત્થવાહે વિઝલં અસણં પાણં ખાઈમં સાઈમં ઉવક્ખડાવેઈ, મિત્તણાઈ જાવ આમંતેઈ । તઓ પચ્છા ભોયણ વેલાઈ જાવ મિત્તણાઈ સવ્કારેઈ સમ્માણેઈ । સુભદ્દં સત્થવાહિં ણ્હાયં જાવ સવ્વાલંકારવિભૂસિયં પુરિસસહસ્સવાહિણિં સીયં દુરુહેઈ ।

તદ્દા જ્ઞાનં સે ભદ્દે સત્થવાહે મિત્તણાઈ જાવ સદ્ધિં સંપરિવુડે સવ્વિઙ્ઘીઈ જાવ રવેણં વાણારસીણયરીઈ મજ્ઞંમજ્ઞેણં જેણેવ સુવ્વયાણં અજ્જાણં ઉવસ્સઈ, તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા પુરિસસહસ્સવાહિણિં સીયં ઠવેઈ, સુભદ્દં સત્થવાહિં સીયાઓ પચ્ચોરુહેઈ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ભદ્ર સાર્થવાહે વિપુલ પ્રમાણમાં અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ રૂપ ભોજન તૈયાર કરાવ્યું અને પોતાના સર્વ મિત્રો, જ્ઞાતિબંધુઓ, સ્વજનો, સંબંધીઓ, પરિચિતોને આમંત્રણ આપ્યું અને ભોજનના સમયે ભોજન કરાવી તે મિત્રો આદિનો સત્કાર-સન્માન કર્યો અને સ્નાન કરી સર્વ અલંકારોથી વિભૂષિત થયેલી સુભદ્રા સાર્થવાહીને હજાર પુરુષો વહન કરી શકે તેવી પાલખીમાં બેસાડી. ત્યાર પછી તે ભદ્ર સાર્થવાહ મિત્ર, જ્ઞાતિજન, સ્વજન-સંબંધીઓથી પરિવૃત્ત, ભવ્ય ઋદ્ધિ-વૈભવ સાથે યાવત્ ભેરી આદિ વાદ્યોના નાદ સહિત વારાણસી નગરીની મધ્યમાં થઈને જ્યાં સુવ્રતા આર્યાનો ઉપાશ્રય હતો ત્યાં આવ્યો, આવીને તે હજાર પુરુષોએ ઉપાડેલી તે શિબિકાને ઊભી રાખી અને સુભદ્રા સાર્થવાહીને શિબિકામાંથી નીચે ઉતારી.

૧૮ તદ્દા જ્ઞાનં સે ભદ્દે સત્થવાહે સુભદ્દં સત્થવાહિં પુરઓ કાઠં જેણેવ સુવ્વયા અજ્જા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ વંદઈ ણમંસઈ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા ઇવં વયાસી- ઇવં ખલુ દેવાણુપ્પિયા ! સુભદ્દા સત્થવાહી મમં મારિયા ઇટ્ઠા કંતા, જાવ ઇસ ણં દેવાણુપ્પિયા ! સંસારભડ્ધવિગ્ગા, મીયા જમ્મમરણાણં; દેવાણુપ્પિયાણં અંતિઈ મુંડા મવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વયાઈ । તં ઇયં ણં અહં દેવાણુપ્પિયાણં સીસિણિમ્મિલ્લં દલયામિ । પડિચ્છંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા ! સીસિણિમ્મિલ્લં । અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા ! મા પડિબંધં કરેહ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી ભદ્ર સાર્થવાહ સુભદ્રાસાર્થવાહીને આગળ કરીને સુવ્રતા આર્યાની પાસે આવ્યો,

આવીને સુવ્રતા આર્યાને વંદન-નમસ્કાર કર્યા; વંદન-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિય ! આ સુભદ્રા સાર્થવાહી મારી પત્ની છે તે મને અત્યંત ઈષ્ટ અને કાંત(પ્રિય) છે **યાવત્** હે દેવાનુપ્રિયે ! હવે તે સંસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન થઈને, જન્મ મરણથી ભયભીત થઈને, આપની પાસે મુંડિત થઈ, ગૃહસ્થ જીવનનો ત્યાગ કરી, દીક્ષિત થવા માટે તત્પર થઈ છે. તેથી હે દેવાનુપ્રિયે ! હું આપને આ શિષ્યારૂપ ભિક્ષા આપી રહ્યો છું. હે દેવાનુપ્રિયે ! આ શિષ્યારૂપ ભિક્ષાનો સ્વીકાર કરો.

ભદ્ર સાર્થવાહે આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે સુવ્રતા આર્યાએ કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયે ! આપને સુખ ઉપજે તેમ કરો, શુભ કાર્યમાં વિલંબ ન કરો.

૧૯ તए णं सा सुभद्रा सत्थवाही सुव्वयाहिं अज्जाहिं एवं वुत्ता समाणी हट्टुट्टा जाव सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ, ओमुइत्ता सयमेव पंचमुट्टियं लोयं करेइ, करित्ता जेणेव सुव्वयाओ अज्जाओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सुव्वयाओ अज्जाओ तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करेत्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी-

આલિત્તે ણં ભંતે ! લોએ, પલિત્તે ણં ભંતે ! લોએ, આલિત્ત-પલિત્તેણં ભંતે ! લોએ, જરાએ મરણેણં ય એવં જહા દેવાણંદા તહા પવ્વઇયા જાવ અજ્જા જાયા ઇરિયા- સમિયા જાવ ગુત્તબંભયારિણી ।

ભાવાર્થ :- સુવ્રતા સાધ્વીજીએ આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે સુભદ્રા સાર્થવાહી હર્ષિત થઈ, સંતુષ્ટ થઈ અને તેણે એક બાજુ જઈને સ્વયમેવ વસ્ત્ર, માળા અને આભૂષણોને ઉતાર્યા, ઊતારીને સ્વયમેવ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો, લોચ કરીને જ્યાં સુવ્રતા આર્યા હતાં ત્યાં આવી, આવીને સુવ્રતા આર્યાને ત્રણ વાર આદક્ષિણા-પ્રદક્ષિણાપૂર્વક(આવર્તનપૂર્વક) વંદન નમસ્કાર કર્યા, વંદન નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું- હે ભંતે ! આ સંસાર આદીપ્ત-જન્મ, જરા, મરણ રૂપ અગ્નિથી બળી રહ્યો છે, પ્રદીપ્ત-અત્યંત બળી રહ્યો છે ઈત્યાદિ, આ રીતે દેવાનંદાની જેમ તે સુવ્રતા આર્યાની પાસે પ્રવ્રજિત થઈ અને પાંચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિથી સહિત, ઈન્દ્રિયોને નિગ્રહ કરનારી, ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી સાધ્વી બની ગઈ.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સુભદ્રાની દીક્ષા વિધિનું કંઈક સંક્ષિપ્ત અને કંઈક વિસ્તૃત કથન છે. તેમજ આ સૂત્રોમાં તત્કાલીન સમાજ અને જૈન ધર્મમાં સ્ત્રીગૌરવ તથા સ્ત્રી સન્માનના ભાવનું નિદર્શન છે.

જહા દેવાનંદા :- ભગવાન મહાવીર પાસે માતા દેવાનંદાએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તે પ્રસંગનું વિસ્તૃત વર્ણન શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક-૮/૩૩ માં છે, તે પ્રમાણે અહીં જાણવું. અહીં તેના પાઠનો અતિદેશ કર્યો છે. વિસ્તાર માટે જુઓ - **ભગવતી સૂત્ર ભાગ-૩.**

પ્રસ્તુત સૂત્રોથી જૈન સાધ્વીજીઓનું વિચરણ, ધર્મોપદેશ, ધર્મ પ્રભાવના, દીક્ષા પ્રદાન, શ્રાવક દ્વારા સાધ્વીજીઓને વંદન વગેરે વ્યવહારો સ્પષ્ટ થાય છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિના લોક વ્યવહાર આદિ કારણોથી પ્રભુના શાસનમાં પુરુષ જ્યેષ્ઠ કલ્પનો સ્વીકાર કર્યો છે, સાધુને વંદન વ્યવહાર, વિશેષ પદ પ્રદાન વગેરેમાં પુરુષ જ્યેષ્ઠતા છે.

તેમ છતાં જિન શાસનના સમગ્ર વ્યવહારોમાં સ્ત્રી જાતિને સમાન હક છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં મુક્તિ પર્યંતની સર્વ યોગ્યતા જણાવીને સ્ત્રી જાતિની મહત્તા પ્રદર્શિત કરી છે. દરેક તીર્થંકરના શાસનમાં સાધ્વીજીઓની સંખ્યા અધિક છે. અનેક શાસ્ત્રોમાં સાધ્વીજીઓના જીવન વર્ણન છે. પ્રસ્તુત શાસ્ત્રમાં પણ ગુરુણીની આજ્ઞા વિના સ્વતંત્ર વિચરનાર સાધ્વીજીઓના શિથિલાચાર અને તેનું પરિણામ બતાવ્યા પછી તેના મોક્ષ પર્યંતનું વર્ણન સન્માનપૂર્વક કર્યું છે. શ્રી જ્ઞાતા સૂત્રમાં સ્ત્રી તીર્થંકર પ્રભુ મલ્લિનાથનું પ્રભાવશાળી વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર વર્ણિત છે. તેમાં પણ સ્ત્રી જાતિનું ગૌરવ દર્શાવેલ છે.

આ પ્રકારના અનેક ઉદાહરણોથી જણાય છે કે જૈનશાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓના સન્માન અને આદરથી ભરેલા વર્ણનો વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે.

સુભદ્રા આર્યાની બાળકોમાં અનુરાગવૃત્તિ :-

૨૦ તદ્દા ણં સા સુભદ્રા અજ્ઞા અણ્ણયા કયાઇ બહુજણસ્સ ચેડરૂવેસુ મુચ્છિયા ગિદ્ધા ગઢિયા અજ્ઞોવવણ્ણા અબ્ભંગ્ણં ચ ઉવ્વટ્ટ્ણં ચ ફાસુયપાણં ચ અલત્તગં ચ કંકણાણિ ય અંજણં ચ વણ્ણગં ચ ચુણ્ણગં ચ ખેલ્લણગાણિ ય ખજ્જલ્લગાણિ ય ચીરં ચ પુપ્પાણિ ય ગવેસઇ, ગવેસિત્તા બહુજણસ્સ દારણ ય દારિયા ય કુમારે ય કુમારિયાઓ ય ડિંભણ ય ડિંભિયાઓ ય, અપ્પેગઇયાઓ અબ્ભંગેઇ, અપ્પેગઇયાઓ ઉવ્વટ્ટેઇ, અપ્પેગઇયાઓ ફાસુયપાણણં ણહાવેઇ, એવં પાણ રયઇ, ઓટ્ટે રયઇ, અચ્છીણિ અંજેઇ, ઉસુણ કરેઇ, તિલણ કરેઇ, ડિગિંદલણ કરેઇ, પંતિયાઓ કરેઇ, છિજ્જાઇ કરેઇ, વણ્ણણં સમાલભઇ, ચુણ્ણણં સમાલભઇ, ખેલ્લણગાઇં દલયઇ, ખજ્જલગાઇં દલયઇ, ચીરભોયણં ભુંજાવેઇ, પુપ્પાઇં ઓમુયઇ, પાણસુ ઠવેઇ, જંઘાસુ ઠવેઇ, એવં ઉરુસુ ઉચ્છંગે કડીણ પિટ્ટે ઉરંસિ ચંધે સીસે ય ઠવેઇ, કરયલપુડેણં ગહાય હલુલેમાણી હલુલેમાણી આગાયમાણી આગાયમાણી પરિગાયમાણી પરિગાયમાણી પુત્તપિવાસં ચ ધૂયપિવાસં ચ ણત્તુયપિવાસં ચ ણત્તિપિવાસં ચ પચ્ચણુભવમાણી વિહરઇ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી સુભદ્રા આર્યા ક્યારેક ગૃહસ્થનાં બાળકોમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, અત્યંત અનુરાગ-વાળી અને આસક્ત થઈને તે બાળકોને યોળવા માટે તેલ, શરીરનો મેલ દૂર કરવા માટે પીઠી, પીવા માટે

પ્રાસુક પાણી, તે બાળકોનાં હાથ-પગ રંગવા માટે મહેંદી આદિ રંજક દ્રવ્ય, કંકણ-હાથમાં પહેરવાના કડાં, અંજન-કાજળ આદિ, વર્ણક-ચંદન, અબીલ આદિ, ચૂર્ણક-સુગંધિત દ્રવ્ય(પાઉડર), ખેલનક-રમકડા, ખાવા માટે ખાજાં આદિ મિષ્ટાન્ન, ખીર, દૂધ અને પુષ્પમાળા (અચેત પુષ્પની માળા) આદિ પદાર્થોની ગવેષણા કરવા લાગી.

પદ્ધી તે ગૃહસ્થોનાં છોકરાં-છોકરીઓને, કુમાર-કુમારિકાઓને, બાળક-બાળિકાઓને કોઈને તેલનું માલીશ કરતી હતી, કોઈને પીઠી ચોળતી હતી, કોઈને પ્રાસુકજળથી સ્નાન કરાવતી હતી, કોઈના પગ રંગતી હતી, કોઈના હોઠ રંગતી હતી, કોઈને આંજણ આંજતી હતી, કોઈના લલાટે તિલક કરતી હતી, કોઈને કેશરનું તિલક-બિન્દી(ચાંદલો) લગાડતી હતી, કોઈ બાળકને હીંચકા નાંખતી હતી અને કેટલાંક બાળકોને પંક્તિમાં ઊભા રાખતી, કેટલાંક બાળકોને જુદા-જુદા ઊભા રાખતી હતી, કોઈના શરીરે ચંદન લગાવતી હતી, તો કોઈના શરીરે સુગંધિત પાવડર લગાડતી હતી, કોઈને રમકડાં દેતી, કોઈને ખાવા માટે ખાજા આદિ મિષ્ટાન્ન દેતી, કોઈને દૂધ પીવડાવતી, કોઈના ગળામાં પહેરેલી પુષ્પ-માળાને ઉતારતી, કોઈને પોતાના પગ ઉપર બેસાડતી, કોઈને જંઘા ઉપર બેસાડતી, કોઈને સાથળ ઉપર, કોઈને ખોળામાં, કોઈને કમ્મરમાં, પીઠ ઉપર, છાતી પર, ખંભા પર, માથા ઉપર બેસાડતી તો કોઈને હાથેથી પકડીને હુલરાવતી, હાલરડાં ગાતી, ઊંચા અવાજે ગાતી, પુચકારતી તે પુત્ર પુત્રીની પિપાસા અને પૌત્ર-પૌત્રીઓની લાલસાની પૂર્તિનો અનુભવ કરતી રહેવા લાગી.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સુભદ્રા સાધ્વીજીની અતૃપ્ત કામનાનું નિદર્શન છે. સર્વસંગ પરિત્યાગ કરવા છતાં અંતરમાં છુપાયેલી સંતાન પ્રાપ્તિની કામના, તેના પરની આસક્તિના સંસ્કાર પુનઃ જાગૃત થતાં તે સુભદ્રા સાધ્વી સંયમી જીવનમાં પણ યેનકેન પ્રકારે પોતાની કામનાની પૂર્તિ કરવામાં નિઃસંકોચપણે પ્રવૃત્ત થઈ ગઈ.

સુભદ્રા આર્યાનો ગચ્છ ત્યાગ :-

૨૧ તદ્દં ણં તાઓ સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ સુભદ્દં અજ્જં એવં વયાસી- અમ્હે ણં દેવાણુપ્પિએ ! સમણીઓ ણિગ્ગંથીઓ ઇરિયાસમિયાઓ જાવ ગુત્તબંભયારિણીઓ, ણો ખલુ અમ્હં કપ્પઇ જાતકકમ્મં કરેત્તએ । તુમં ચ ણં દેવાણુપ્પિએ ! બહુજણસ્સ ચેડરૂવેસુ મુચ્છિયા જાવ અજ્જોવવણ્ણા અબ્ભજ્જણં જાવ ણત્તુયપિવાસં વા પચ્ચણુભવમાણી વિહરસિ । તં ણં તુમં દેવાણુપ્પિએ ! એયસ્સ ઠાણસ્સ આલોએહિ જાવ પાયચ્છિત્તં પડિવજ્જાહિ ।

ભાવાર્થ :- તેનું આ પ્રકારનું વર્તન જોઈને સુવ્રતાઆર્યાએ સુભદ્રા આર્યાને કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયે ! આપણે સાંસારિક વિષયોથી વિરક્ત, ઈર્ષ્યા સમિતિ આદિથી યુક્ત યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી નિર્ગ્રંથ

શ્રમણીઓ છીએ તેથી બાળકોનાં લાલન-પાલન, બાલકીડા આદિ કૃત્યો આપણા માટે કલ્પનીય નથી. હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે ગૃહસ્થનાં બાળકોમાં આસક્ત, મૂર્ચ્છિત અને અનુરાગી થઈને તેના માલિશ આદિ અકલ્પનીય કાર્ય કરો છો યાવત્ પુત્ર-પુત્રી, પૌત્ર-પૌત્રી આદિની લાલસાપૂર્તિનો અનુભવ કરો છો તેથી હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આવા અકલ્પનીય કાર્યની આલોચના કરો યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરો.

૨૨ તદ્દા સા સુભદ્વા અજ્જા સુવ્વયાણં અજ્જાણં એમદ્દં ણો આઢાઈ, ણો પરિ-જાણઈ, અણાઢાયમાણી અપરિજાણમાણી વિહરઈ । તદ્દા ણં તાઓ સમણીઓ ણિગ્ગંથીઓ સુભદ્દં અજ્જં હીલેત્તિ, ણિદંતિ, ચિંસંતિ, ગરહંતિ અભિક્ખણં અભિક્ખણં એમદ્દં ણિવારેત્તિ ।

ભાવાર્થ :- સુવ્રતા આર્યા દ્વારા આ રીતે અકલ્પનીય કાર્યોનો નિષેધ કરવા છતાં પણ તે સુભદ્રા આર્યાએ તે વાતને માની નહીં કે તેના ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહીં પરંતુ તે વાતની ઉપેક્ષા કરતી તે જ પ્રકારે વ્યવહાર કરતી રહી.

ત્યારે અન્ય નિર્ગ્રંથ શ્રમણીઓ સુભદ્રા આર્યાની હીલના(તિરસ્કાર) કરતી, નિંદા કરતી, ઠપકો આપતી, ગર્હા કરતી-ભર્ત્સના કરતી અને તેને વારંવાર તે કાર્યો માટે રોકતી હતી.

૨૩ તદ્દા ણં તીએ સુભદ્વાએ અજ્જાએ સમણીહિં ણિગ્ગંથીહિં હીલિજ્જમાણીએ જાવ અભિક્ખણં અભિક્ખણં એમદ્દં ણિવારિજ્જમાણીએ અયમેયારૂવે અજ્જત્થિએ જાવ મણોગયસંકપ્પે સમુપ્પજ્જિત્થા- જયા ણં અહં અગારવાસં વસામિ તયા ણં અહં અપ્પવસા, જપ્પભિં ચ ણં અહં મુંડા ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહયા, તપ્પભિં ચ ણં અહં પરવસા; પુવ્વિં ચ મમ સમણીઓ ણિગ્ગંથીઓ આઢેત્તિ પરિજાણેત્તિ, ઇયાણિં ણો આઢેત્તિ ણો પરિજાણેત્તિ, તં સેયં ચલુ મે કલ્લં જાવ જલંતે સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિયાઓ પઢિણિક્ખમિત્તા પાઢિએક્કં ઉવસ્સયં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરિત્તએ, એવં સંપેહેઈ, સંપેહિત્તા કલ્લં જાવ જલંતે સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિયાઓ પઢિણિક્ખમઈ, પઢિણિક્ખમિત્તા પાઢિએક્કં ઉવસ્સયં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરઈ ।

તદ્દા ણં સા સુભદ્વા અજ્જા અણોહટ્ઠિયા અણિવારિયા સચ્છંદમઈં બહુજણસ્સ ચેડરૂવેસુ મુચ્છિયા જાવ ણત્તિપિવાસં ચ પચ્ચણુભવમાણી વિહરઈ ॥

ભાવાર્થ :- નિર્ગ્રંથી આર્યાઓ દ્વારા પૂર્વોક્ત પ્રકારે હીલના આદિ કરવાથી અને વારંવાર રોકવાથી તે સુભદ્રા આર્યાને આ પ્રકારનો અધ્યવસાય યાવત્ માનસિક વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે જ્યારે હું મારા ઘેર હતી ત્યારે સ્વતંત્ર હતી, હવે જ્યારે ઘર છોડી મુંડિત થઈ, અણગારિક પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી છે ત્યારથી હું પરતંત્ર થઈ ગઈ છું. પહેલાં જે નિર્ગ્રંથ શ્રમણીઓ મારો આઢર કરતી હતી, મારી સાથે પ્રેમપૂર્વક આલાપ-

સંલાપ વ્યવહાર કરતી હતી; તે આજે મારો નથી તો આદર કરતી કે નથી મારી સાથે પ્રેમથી બોલતી. તેથી કાલે પ્રાતઃકાલે સૂર્યોદય થવા પર સુવ્રતા આર્યા પાસેથી નીકળીને પૃથક્ સ્થાન ગ્રહણ કરીને વિચરું, જુદા ઉપાશ્રયમાં રહું, તે મારા માટે યોગ્ય છે. તેણે આ પ્રકારનો સંકલ્પ કર્યો, સંકલ્પ કરીને બીજે દિવસે સૂર્યોદય થતાં તે સુવ્રતા આર્યાને છોડીને નીકળી ગઈ અને અલગ ઉપાશ્રયમાં જઈને એકલી જ રહેવા લાગી.

ત્યાર પછી તે સુભદ્રા આર્યા, ગુરુણી આદિનો અંકુશ ન રહેવાથી, નિરકુંશ અને રોકટોક વિના સ્વેચ્છાચારી થઈને ગૃહસ્થનાં બાળકોમાં આસક્ત-અનુરક્ત થઈને યાવત્ પોતાની પુત્ર-પૌત્ર આદિની લાલસા પૂર્તિનો અનુભવ કરતી રહેવા લાગી.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રોમાં સુભદ્રા સાધ્વીજીની સ્વચ્છંદ વૃત્તિ અને તેનું પરિણામ દર્શાવ્યું છે. સંયમી જીવનમાં પણ પોતાની ઈચ્છા તૃપ્તિમાં અન્ય વ્યક્તિ બાધકરૂપ લાગી ત્યારે તેણે એકાંતનો આશ્રય લઈ પોતાની દુર્વૃત્તિનું પોષણ કર્યું.

સંયોગોનું સર્જન થતાં વ્યક્તિના બાહ્ય જીવનનું પરિવર્તન થાય પરંતુ સંસ્કાર પરંપરાનો જ્યાં સુધી પૂર્ણરૂપે અંત આવતો નથી ત્યાં સુધી તે પ્રવૃત્તિઓ ફરીથી ક્યારેક ચાલુ થઈ જાય છે.

સુભદ્રા આર્યાની સંલેખના સાથે દેવગતિ :-

૨૪ તદ્દાં સા સુભદ્રા અજ્ઞા પાસથા પાસથવિહારી, ઓસણ્ણા ઓસણ્ણવિહારી, કુસીલા કુસીલવિહારી, સંસત્તા સંસત્તવિહારી, અહાછંદા અહાછંદવિહારી, બહૂં વાસાઈં સામણ્ણપરિયાગં પાઝણ્ણં, પાઝણ્ણિત્તા અદ્ધમાસિયાણ્ણ સંલેહણ્ણાણ્ણ અત્તાણ્ણં ઝૂસેઝ ઝૂસિત્તા તીસં ભત્તાઈં અણ્ણસણ્ણેણ્ણં છેદિત્તા, તસ્સ ઠાણ્ણસ્સ અણ્ણાલોઝય અપઢિકંતા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સોહમ્મે કપ્પે બહુપુત્તિયાવિમાણે ઉવવાયસભાણ્ણ દેવસય-ણ્ણિજ્જંસિ દેવદૂસંતરિયાણ્ણ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જઈભાગમેત્તાણ્ણ ઓગાહણ્ણાણ્ણ બહુપુત્તિયા-દેવિત્તાણ્ણ ઉવવણ્ણા ।

તદ્દાં સા બહુપુત્તિયા દેવી અહુણોવવણ્ણમેત્તા સમાણી પંચવિહાણ્ણ પજ્જત્તીણ્ણ જાવ ભાસમણ્ણપજ્જત્તીણ્ણ । એવં ખલુ ગોયમા ! બહુપુત્તિયાણ્ણ દેવીણ્ણ સા દિવ્વા દેવિઢ્ઠી જાવ અભિસમણ્ણાગયા ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુભદ્રા આર્યા પાસથા, પાસથવિહારી(શિથિલાચારી), અવસન્ન, અવસન્ન- વિહારી(ખંડિતવ્રતવાળી), કુશીલ, કુશીલવિહારી(આચાર ભ્રષ્ટ), સંસક્ત, સંસક્તવિહારી (ગૃહસ્થો સાથે સંપર્ક રાખનારી) અને સ્વચ્છંદ, સ્વચ્છંદવિહારી(નિરકુંશ) થઈ ગઈ. તેણે ઘણાં વર્ષો સુધી

સંયમ પર્યાયનું પાલન કર્યું, પાલન કરીને અર્ધમાસિક સંલેખનાથી આત્માને ભાવિત કરીને, ત્રીસ ભક્ત (ભોજન)ને અનશન દ્વારા છોડીને અને અકરણીય કાર્યોની, સંયમમાં લાગેલા દોષોની આલોચના પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના જ કાલના સમયે કાળધર્મ પામીને સૌધર્મ દેવલોકના બહુપુત્રિકા વિમાનની ઉપપાત સભાની અંદર દેવદૂષ્યથી આચ્છાદિત દેવશય્યા પર અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ અવગાહનાથી બહુપુત્રિકાદેવી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ.

ત્યાર પછી ઉત્પન્ન થતાં જ તે બહુપુત્રિકાદેવીએ ભાષા-મન:પર્યાપ્તિ પર્યતની પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી. હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે બહુપુત્રિકાદેવીએ તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ આદિને પ્રાપ્ત કરી છે.

ગૌતમની પુનઃજિજ્ઞાસા :-

૨૫ સે કેણદ્વેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ- बहुपुत्तिया देवी, बहुपुत्तिया देवी ?

ગોયમા ! બહુપુત્રિકા ણં દેવી જાહે જાહે સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો ઉવત્થાણિયં કરેઇ, તાહે તાહે બહવે દારણ ય દારિયાઓ ય ડિંભણ ય ડિંભિયાઓ ય વિઠ્ઠવ્વઇ, વિઠ્ઠવ્વિત્તા જેણેવ સક્કે દેવિંદે દેવરાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઇ, ઉવાગચ્છિત્તા સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો દિવ્વં દેવિંદિંદિં દિવ્વં દેવજ્જુઇં દિવ્વં દેવાણુભાવં ઉવદંસેઇ । સે તેણદ્વેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ- बहुपुत्तिया देवी बहुपुत्तिया देवी ।

ભાવાર્થ :- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ છે કે તે બહુપુત્રિકા દેવી, બહુપુત્રિકા દેવી કહેવાય છે ?

હે ગૌતમ ! બહુપુત્રિકાદેવી જ્યારે જ્યારે દેવોના રાજા શકેન્દ્રની પાસે નાટક કરવા જાય છે ત્યારે ત્યારે તે ઘણાં છોકરાં-છોકરી અને બાળક-બાળિકાઓની વિકુર્વણા કરે, વિકુર્વણા કરીને જ્યાં દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક બેઠા હોય, ત્યાં જઈને તે દેવેન્દ્ર શકની સમક્ષ પોતાની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ (પરિવારાદિ), દિવ્ય દેવદ્યુતિ (શરીર અને આભરણાદિની ક્રાંતિ) અને દિવ્ય દેવાનુભાવ(અદ્ભુત વૈક્રિય શરીરાદિની શક્તિ)- પ્રભાવ-તેજને બતાવે છે. હે ગૌતમ ! તેથી તે બહુપુત્રિકાદેવી કહેવાય છે.

૨૬ बहुपुत्तियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पणत्ता ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! બહુપુત્રિકાદેવીની સ્થિતિ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! બહુપુત્રિકાદેવીની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની છે.

બહુપુત્રિકાનો ભાવી ભવ : સોમા :-

૨૭ बहुपुत्तिया णं भंते ! देवी ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खए

પં ઠિઙ્કખણં અણંતરં ચયં ચિત્તા કહિં ગચ્છિહિઙ્ કહિં ડવવજ્જિહિઙ્ ?

ગોયમા ! ઇહેવ જંબુદ્દીવે દીવે ભારહે વાસે વિંઙ્ગિરિપાયમૂલે વિભેલસણિવેસે માહણકુલંસિ દારિયત્તાણ પચ્ચાયાહિઙ્ ।

તણ પં તીસે દારિયાણ અમ્માપિયરો ંકકારસમે દિવસે વીઙ્કકંતે જાવ અયમેયારૂવં ણામધેજ્જં કરેત્તિ- હોડ પં અમ્હં ઇમીસે દારિયાણ ણામધેજ્જં સોમા ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! તે બહુપુત્રિકાદેવી આયુર્દલિક, ભવનિબંધક કર્મ અને સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે ? ક્યાં જન્મ ધારણ કરશે ?

હે ગૌતમ ! બહુપુત્રિકાદેવી આ જંબુદ્દીપના ભારતવર્ષમાં વિંધ્યપર્વતની તળેટીમાં વિભેલ સન્નિ-વેશમાં બ્રાહ્મણકુળમાં પુત્રી રૂપે જન્મ ધારણ કરશે. ત્યાર પછી તેના માતાપિતા અગિયાર દિવસ વ્યતીત થયા પછી બારમે દિવસે આ પ્રમાણે નામકરણ કરશે-"અમારી આ પુત્રીનું નામ સોમા રહેશે અર્થાત્ તે પોતાની બાળાનું નામ સોમા રાખશે."

સોમાનું રાષ્ટ્રકૂટ સાથે પાણિગ્રહણ :-

૨૮ તણ પં સોમા ડમ્મુક્કબાલભાવા વિણ્ણાયપરિણયમેત્તા જોવ્વણગમણુપ્પત્તા રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણ્ણેણ ય ડકિક્કટ્ઠા ડકિક્કટ્ઠસરીરા યા વિ ભવિસ્સઙ્ ।

તણ પં તં સોમં દારિયં અમ્માપિયરો ડમ્મુક્કબાલભાવં વિણ્ણાયપરિણયમેત્તં જોવ્વણ- ગમણુપ્પત્તં પઢિરૂવિણ્ણં સુક્કેણં પઢિરૂવિણ્ણં વિણ્ણણં ણિયગસ્સ ભાઙ્ણેજ્જસ્સ રઢ્ઢકૂઢસ્સ ભારિયત્તાણ દલઙ્ગસ્સઙ્ ।

સા પં તસ્સ ભારિયા ભવિસ્સઙ્ ઙ્ઠ્ઠા કંતા જાવ ભંડકરણ્ણગસમાણા તેલ્લકેલા ઙ્ઠ્ઠ સુસંગોવિયા ચેલપેલા ઙ્ઠ્ઠ સુસંપરિહિયા રયણકરંડઓ વિવ સુસારવિખયા સુસંગોવિયા, મા પં સીયં જાવ વિવિહા રોગાયંકા ફુસંતુ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમા બાલ્યાવસ્થા છોડી, વિષય સુખના પરિજ્ઞાનવાળી યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી, રૂપ-યૌવન લાવણ્યથી અત્યંત ઉત્તમ અને ઉત્કૃષ્ટ શરીરવાળી થશે.

માતા-પિતા તે સોમા બાલિકાને વ્યતીત બાલ્યાવસ્થાવાળી, પરિજ્ઞાત વિષયસુખવાળી અને યૌવન અવસ્થામાં આવેલી જાણીને, યથાયોગ્ય ગૃહસ્થોપયોગી ઉપકરણો, ધન, આભૂષણો અને સંપત્તિની સાથે પોતાના ભાણેજ રાષ્ટ્રકૂટની સાથે તેના લગ્ન કરશે.

તે સોમા ભાર્યા તે રાષ્ટ્રકૂટને ઈષ્ટ, કાન્ત થશે યાવત્ તે આભૂષણોની પેટીની સમાન, તેલના સુંદર

વાસણની જેમ યત્નપૂર્વક તેની રક્ષા કરશે, વસ્ત્રોની પેટીની જેમ સારી રીતે સચવાયેલી અને રત્નના કરંડિયાની જેમ સુરક્ષિત તેને શીત, ઉષ્ણ, વાત, પિત્ત, કફ અને સન્નિપાતજન્ય રોગો અને આતંક પણ સ્પર્શ ન કરી શકે તે રીતે હંમેશાં તેની રક્ષા કરશે.

બહુ સંતાનથી પીડિત સોમા :-

૨૯ તદ્દં ણં સા સોમા માહણી રટ્કૂડેણં સદ્ધિં વિઝલાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણી સવચ્છરે સંવચ્છરે જુયલગં પયાયમાણી, સોલસેહિં સંવચ્છરેહિં બત્તીસં દારગરૂવે પયાહિઈ । તદ્દં ણં સોમા માહણી તેહિં બહૂહિં દારગેહિ ય દારિયાહિ ય કુમારેહિ ય કુમારિયાહિ ય ડિંભેહિ ય ડિંભિયાહિ ય અપ્પેગઈહિં ઉત્તાણસેજ્જઈહિ ય અપ્પેગઈહિં થણિયાઈહિ ય અપ્પેગઈહિં પીહગપાઈહિં અપ્પેગઈહિં પરંગણઈહિં, અપ્પેગઈહિં પરવક્કમમાણેહિં અપ્પેગઈહિં પક્કલોણઈહિં અપ્પેગઈહિં થણં મગ્ગમાણેહિં, અપ્પેગઈહિં ખીરં મગ્ગમાણેહિં અપ્પેગઈહિં ખેલ્લણયં મગ્ગમાણેહિં, અપ્પેગઈહિં ખજ્જગં મગ્ગમાણેહિં, અપ્પેગઈહિં કૂરં મગ્ગમાણેહિં, એવં પાણિયં મગ્ગમાણેહિં હસમાણેહિં રૂસમાણેહિં અક્કોસ- માણેહિં અક્કુસ્સમાણેહિં હણમાણેહિં હમ્મમાણેહિં વિપ્પલાયમાણેહિં, અણુગમ્મમાણેહિં રોયમાણેહિં કંદમાણેહિં વિલવમાણેહિં કૂવમાણેહિં ઉક્કૂવમાણેહિં ણિદ્ધાયમાણેહિં પલંબ- માણેહિં દહમાણેહિં દંસમાણેહિં વમમાણેહિં છેરમાણેહિં મુત્તમાણેહિં મુત્તપુરીસવમિય-સુલિત્તોવલિત્તા મહિલવસણપુચ્ચહા અસુહબીભચ્છા પરમદુગ્ગંધા ણો સંચાઈ રટ્કૂડેણં સદ્ધિં વિઝલાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણી વિહરિત્તદ્દં ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી સોમા બ્રાહ્મણી રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતી દર વરસે એક એક સંતાનના જોડલાંને જન્મ આપશે. સોળ વર્ષમાં બત્રીસ બાળકોને જન્મ આપશે. ત્યારે તે સોમા બ્રાહ્મણી ઘણાં નાના, મોટાં બાળકોથી તંગ થઈ જશે. તેના દીકરા, દીકરી, બાળક, બાળાઓ, કુમાર, કુમારિકાઓમાંથી કોઈ લાંબા કાળ સુધી સૂતાં રહેશે, કોઈ રાડો પાડીને રોવા લાગશે, કોઈ ચાલવાની ઈચ્છા કરશે, કોઈ બીજાના ફળીયામાં જતું રહેશે, કોઈ ગોઠણિયા ભર ચાલશે અથવા કોઈ પગ પર ઊભા રહેવા પ્રયત્ન કરશે, કોઈ ચાલતાં ચાલતાં પડી જશે, કોઈ સ્તનને શોધશે, કોઈ દૂધ માંગશે, કોઈ રમકડાં માંગશે, કોઈ ખાજાં આદિ મીઠાઈ માંગશે, કોઈ ભાત માંગશે, કોઈ પાણી માંગશે, કોઈ હસતું રહેશે, કોઈ રીસાઈ જશે, કોઈ ગુસ્સો કરશે, કોઈ કડવાં વચન કહેશે, કોઈ ઝગડો કરશે, પરસ્પર મારપીટ કરશે, મારીને ભાગી જશે, કોઈ તેનો પીછો કરશે, કોઈ મોટા અવાજે રૂદન કરશે, કોઈ ચીસો પાડી પ્રલાપ કરશે, કોઈ આર્ત સ્વરથી રુદન કરશે, કોઈ અવ્યક્ત(ન સમજાય તેવું) બોલ્યા કરશે, કોઈ જોરથી અવાજ કરશે, કોઈ સૂતાં રહેશે, કોઈ લટકશે, કોઈ અગ્નિમાં દાઝશે, કોઈ બટકાં ભરશે, કોઈ ઊલટી-વમન કરશે, કોઈ ઝાડા કરીને બધું ભરી મૂકશે, કોઈ પેશાબ કરશે, આ પ્રમાણે તે બાળકોનાં મળમૂત્ર, વમનથી ખરડાયેલા

શરીરવાળી તથા મેલાં કપડાંથી કાંતિહીન, અશુચિથી ભરેલી, જોવામાં બીભત્સ અને અત્યંત દુર્ગંધિત થઈ જવાથી રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ કામભોગોને ભોગવવા માટે અસમર્થ બની જશે.

બહુ સંતાનથી અધન્યતાનો વિચાર :-

૩૦ તદ્દાં તીસે સોમાએ માહણીએ અણ્ણયા કયાઈ પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુડુંબજાગરિયં જાગરમાણીએ અયમેયારૂવે અજ્ઞત્થિએ જાવ મણોગયસંકપ્પે સમુપ્પજ્જિહિઈ એવં ખલુ અહં ઇમેહિંં બહૂહિંં દારગેહિ ય જાવ ડિંભિયાહિ ય અપ્પેગઈએ હિંં ઉત્તાણસેજ્જએહિ ય જાવ પરમદુગંધા ણો સંચાએમિ રટ્ઠકૂડેણં સદ્ધિંં જાવ ભુંજમાણી વિહરિત્તએ । તં ધણ્ણાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ જીવિયફલે, જાઓ ણં વંજ્ઞાઓ અવિયાડરીઓ જાણુકોપ્પરમાયાઓ સુરભિસુગંધગંધિયાઓ વિડલાઈં માણુસ્સગાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણીઓ વિહરંતિ । અહં ણં અધણ્ણા અપુણ્ણા અકયપુણ્ણા ણો સંચાએમિ રટ્ઠકૂડેણં સદ્ધિંં વિડલાઈં ભોગ ભોગાઈં ભુંજમાણી વિહરિત્તએ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણીને એક વાર રાત્રિના પાછલા પ્રહરમાં સાંસારિક વિચારણા કરતાં આ પ્રકારનો વિચાર આવશે કે- હું આ ઘણાં નાનાં-મોટાં અને નવાં જન્મેલાં બાળક-બાળિકાઓ, કુમાર-કુમારિકાઓથી ત્રસ્ત થઈ રહી છું. તેમાંથી કોઈ લાંબા કાળ સુધી સૂતાં જ રહે છે **યાવત્** કોઈ પેશાબ કરતા જ રહે છે. તેના મળ-મૂત્ર વમન આદિથી ખરડાયેલી રહેવાના કારણે અત્યંત દુર્ગંધવાળી થઈ જવાથી હું રાષ્ટ્રકૂટની સાથે ભોગ ભોગવી શકતી નથી. તે માતાઓ ધન્ય છે **યાવત્** તેઓએ મનુષ્યજન્મ અને જીવનનું સુંદર ફળ પ્રાપ્ત કર્યું છે કે જે વંધ્યા છે, બાળકને જન્મ નહીં આપવાથી, જાનુકુર્પરમાતા બની, સુગંધી દ્રવ્યોથી સુવાસિત થઈને, વિપુલ મનુષ્ય સંબંધી ભોગોને ભોગવતી સમય વ્યતીત કરે છે. પરંતુ હું અધન્ય છું, પુણ્યહીન અને નિર્ભાગી છું કે રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવી શકતી નથી.

સુવ્રતા આર્યાનું બિભેલ સન્નિવેશમાં આગમન :-

૩૧ તેણ કાલેણં તેણં સમણં સુવ્વયાઓ ણામં અજ્જાઓ ઇરિયાસમિયાઓ જાવ બહુપરિવારાઓ પુવ્વાણુપુવ્વિં ચરમાણીઓ ગામાણુગામં દુડ્ડજ્જમાણીઓ જેણેવ વિભેલે સણ્ણિવેસે તેણેવ ઉવાગચ્છિંંહિંંતિ ઉવાગચ્છિત્તા અહાપડિરૂવં ઉગ્ગહં જાવ વિહરિસ્સંતિ ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે તે સમયે ઈર્યા આદિ સમિતિઓથી યુક્ત **યાવત્** ઘણાં સાધ્વીજીઓ સાથે સુવ્રતા નામના આર્યાજી અનુક્રમથી ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતાં તે બિભેલ સન્નિવેશ(ગામ)માં આવશે અને શ્રમણોચિત-સાધુને યોગ્ય ઉપાશ્રયમાં ઉતરવાની આજ્ઞા લઈને ત્યાં રહેશે.

રાષ્ટ્રકૂટના ઘેર ગોચરી અને ધર્મોપદેશ :-

૩૨ તદ્દં તાસિં સુલ્લયાણં અજ્જાણં એગે સંઘાહણં વિભેલે સણ્ણિવેસે ઉચ્ચનીય મજ્જિમાહં કુલાહં ઘરસમુદાણસ્સ ભિક્ખવાયરિયાએ અહમાણે રટ્ઠકૂહસ્સ ગિહં અણુ-પવિસ્સિહિહં । તદ્દં તાસિં સા સોમા માહણી તાઓ અજ્જાઓ એજ્જમાણીઓ પાસિહિહં, પાસિત્તા હટ્ઠા ખિપ્પામેવ આસણાઓ અબ્ભુટ્ઠેહિહં, અબ્ભુટ્ઠિત્તા સત્તટ્ઠપયાહં અણુગચ્છિહિહં, અણુગચ્છિત્તા વંદિસ્સહં ણમંસિસ્સહં, વંદિત્તા ણમંસિત્તા વિઝલેણં અસણપાણખાહમ- સાહમેણં પહિલાભેહિહં એવં વહિસ્સહં-

એવં ખલુ અહં અજ્જાઓ ! રટ્ઠકૂહેણં સહિં વિઝલાહં ભોગ ભોગાહં ભુંજમાણી સંવચ્છરે સંવચ્છરે જુગલં પયામિ, સોલસહિં સંવચ્છરેહિં બત્તીસં દારગરૂવે પયાયા । તદ્દં તાસિં અહં તેહિં બહૂહિં દારણિય ય જાવ ડિભિંયાહિ ય અપ્પેગહિહં ઉત્તાણ-સેજ્જણિહં જાવ ણો સંચાએમિ રટ્ઠકૂહેણં સહિં વિઝલાહં ભોગ ભોગાહં ભુંજમાણી વિહરિત્તણં । તં ઇચ્છામિ ણં અહં અજ્જાઓ ! તુમ્હં અંતિએ ધમ્મં ણિસામેત્તણં ।

તદ્દં તાસિં તાઓ અજ્જાઓ સોમાએ માહણીએ વિચિત્તં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં પરિકહેહિંતિ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યાનો એક સંઘાડો બિભેલ સન્નિવેશના ઉચ્ચ, નિમ્ન અને મધ્યમ કુળમાં સામુદાનિક ભિક્ષા માટે ફરતાં ફરતાં રાષ્ટ્રકૂટના ઘેરે આવશે. ત્યારે તે સોમા બ્રાહ્મણી તે સાધ્વીજીઓને આવતાં જોઈને હર્ષિત થશે, હર્ષિત થઈને શીઘ્ર પોતાના આસન ઉપરથી ઊભી થશે, ઊઠીને સાત-આઠ પગલાં સામે જશે, જઈને વંદન-નમસ્કાર કરશે અને પછી વિપુલ આહાર, પાણી, મેવા, મીઠાઈ, મુખવાસ આદિ ભોજનથી પ્રતિલાભિત કરશે (વહોરાવશે), પછી તેમને આ પ્રમાણે કહેશે-

હે આર્યાઓ ! રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતા મેં પ્રતિવર્ષે જોડકાં બાળકને જન્મ આપ્યો છે. સોળવર્ષમાં બત્રીસ બાળકોને જન્મ આપ્યો છે. જેથી હું તે ઘણા બાળક-બાલિકાઓ યાવત્ કુમાર-કુમારિકાઓની લાંબા કાળ સુધી શયન યાવત્ પેશાબ આદિ ક્રિયાઓથી; તે બાળકોના મળ-મૂત્ર, વમન આદિથી ખરડાયેલી રહેતી હોવાથી; અત્યંત દુર્ગંધિત શરીરે મારા પતિ રાષ્ટ્રકૂટની સાથે ભોગ ભોગવી શકતી નથી. હે આર્યાઓ ! હું આપની પાસે ધર્મ સાંભળવા માંગુ છું.

સોમાની આ વાત સાંભળીને તે આર્યાઓ સોમા બ્રાહ્મણીને વિવિધ પ્રકારનો કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મ સંભળાવશે.

સોમાનું પરિવર્તન : ધર્મભાવ :-

૩૩ તદ્દં તાસિં સા સોમા માહણી તાસિં અજ્જાણં અંતિએ ધમ્મં સોચ્ચા ણિસમ્મ

હટ્ટુટ્ટુ જાવ વિસપ્પમાણહિયયા તાઓ અજ્જાઓ વંદિસ્સઈ ણમંસિસ્સઈ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા એવં વઈસ્સઈ- સદ્દહામિ ણં અજ્જાઓ ! ણિગ્ગંથં પાવયણં જાવ અબ્ભુટ્ટેમિ ણં અજ્જાઓ ! ણિગ્ગંથં પાવયણં, એવમેયં અજ્જાઓ ! જાવ સે જહેયં તુબ્બે વયહ । જં ણવરં અજ્જાઓ ! રટ્ટુકૂડં આપુચ્છામિ, તણ ણં અહં દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણે મુંડા ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વયામિ । અહાસુહં દેવાણુપ્પિણે ! મા પડિબંધં ।

તણ ણં સા સોમા માહણી તાઓ અજ્જાઓ વંદિસ્સઈ ણમંસિસ્સઈ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા પડિવિસજ્જિહિઈ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણી તે આર્યાઓ પાસેથી ધર્મ સાંભળીને હૃદયમાં ધારણ કરીને, હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થઈને યાવત્ અત્યંત આનંદિત હૃદયથી તે આર્યાઓને વંદન-નમસ્કાર કરશે. વંદન-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેશે- હે આર્યાઓ ! હું નિર્ગ્રંથ-પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું. યાવત્ તેનો સ્વીકાર કરવા માટે તૈયાર છું. હે દેવાનુપ્રિયે ! જે આપ કહો છો તે તે જ પ્રમાણે છે, તે જ સત્ય છે. હું રાષ્ટ્ર-કૂટને પૂછીશ, ત્યાર પછી આપની પાસે મુંડિત થઈને પ્રવ્રજિત થઈશ.

ત્યારે આર્યાઓ કહેશે- જેમ તમને સુખ થાય તેમ કરો; શુભ કાર્યમાં વિલંબ ન કરો. ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણી તે આર્યાઓને વંદન-નમસ્કાર કરીને વિદાય આપશે.

દીક્ષા માટે પતિને નિવેદન :-

૩૪ તણ ણં સા સોમા માહણી જેણેવ રટ્ટુકૂડે તેણેવ ડવાગચ્છિસ્સઈ કરયલ પરિગ્ગહિયં જાવ એવં વઈસ્સઈ- એવં યલુ મણ દેવાણુપ્પિયા ! સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિણે ધમ્મે ણિસંતે, સે વિ ય ણં ધમ્મે ઇચ્છિણે જાવ અભિરુઈણે । તણ ણં અહં દેવાણુપ્પિયા ! તુબ્બેહિં અબ્ભણુણ્ણાયા સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિણે જાવ પવ્વઈત્તણે ।

તણ ણં સે રટ્ટુકૂડે સોમં માહણિં એવં વઈસ્સઈ- મા ણં તુમં દેવાણુપ્પિણે ! ઇયાણિં મુંડા ભવિત્તા જાવ પવ્વયાહિ । ધુંજાહિ તાવ દેવાણુપ્પિણે ! મણ સદ્ધિં વિડલાઈં ભોગભોગાઈં, તઓ પચ્છા ધુત્તથોઈ સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિણે મુંડા જાવ પવ્વયાહિ ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણી રાષ્ટ્રકૂટની પાસે જઈને બંને હાથ જોડી આવર્તનપૂર્વક મસ્તક પર અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે કહેશે- હે દેવાનુપ્રિય ! મેં સાધ્વીજી પાસેથી ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે. તે ધર્મ મને પ્રિયકર અને રુચિકર લાગ્યો છે. તેથી હે દેવાનુપ્રિય ! આપની આજ્ઞા લઈને હું સુવ્રતા આર્યા પાસે સંયમ સ્વીકારવાની ભાવના રાખું છું.

ત્યારે રાષ્ટ્રકૂટ સોમા બ્રાહ્મણીને કહેશે— હે દેવાનુપ્રિયે ! હમણાં તું મુંડિત થઈને યાવત્ ગૃહત્યાગ કરી પ્રવ્રજિત ન બન. પરંતુ હે દેવાનુપ્રિયે ! હમણાં મારી સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવ; ત્યાર પછી ભુક્તભોગી થઈને, સુવ્રતાઆર્યાની પાસે મુંડિત થઈ, ગૃહત્યાગ કરી પ્રવ્રજિત થજે.

૩૫ તદ્દાં સા સોમા માહણી ણહાયા જાવ વિભૂસિય સરીરા ચેડિયાચક્કવાલ-પરિક્ષિણ્ણા સાઓ ગિહાઓ પડિણિક્ખમિસ્સઇ, પડિણિક્ખમિત્તા વિભેલં સંણિવેસં મજ્ઞંમજ્ઞેણં જેણેવ સુવ્વયાણં અજ્જાણં ડવસ્સઇ, તેણેવ ડવાગચ્છહિઇ, ડવાગચ્છિત્તા સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ વંદિસ્સઇ, ણમંસિસ્સઇ, પજ્જુવાસિહિઇ ।

તદ્દાં તાઓ સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ સોમાએ માહણીએ વિચિત્તં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં પરિકહેહિંતિ । તદ્દાં સા સોમા માહણી સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિએ ડુવાલસવિહં સાવગધમ્મં પડિવજ્જિહિઇ પડિવજ્જિત્તા સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ વંદિસ્સઇ ણમંસિસ્સઇ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા જામેવ દિસિં પાઠ્ઠભવિસ્સઇ તામેવ દિસિં પડિગમિસ્સઇ ।

તદ્દાં સા સોમા માહણી સમણોવાસિયા ભવિસ્સઇ અભિગયજીવાજીવા જાવ બહૂહિં સીલવ્વયગુણવેરમણપચ્ચક્ખાણપોસહોવવાસેહિ ય અપ્પાણં ભાવેમાણી વિહરિસ્સઇ ।

તદ્દાં તાઓ સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ અણ્ણયા કયાઇ વિભેલાઓ સણ્ણિવેસાઓ પડિણિક્ખમિસ્સંતિ પડિણિક્ખમિત્તા બહિયા જણવયવિહારં વિહરિસ્સંતિ ।

ભાવાર્થ :- ત્યારે તે સોમા બ્રાહ્મણી સ્નાન કરીને યાવત્ વસ્ત્રાલંકારથી અલંકૃત બનીને દાસીઓના સમૂહ સાથે પોતાના ઘરેથી નીકળી, બિભેલ સન્નિવેશના મધ્યભાગમાં થઈને સુવ્રતા આર્યાના ઉપાશ્રયમાં આવશે અને સુવ્રતા આર્યાને વંદન-નમસ્કાર કરીને તેમની પર્યુપાસના કરશે.

ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યા સોમા બ્રાહ્મણીને વિવિધ પ્રકારે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મનો ઉપદેશ આપશે. ત્યારે તે સોમા બ્રાહ્મણી તે સુવ્રતા આર્યા પાસેથી બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કરશે અને પછી વંદન-નમસ્કાર કરીને જે દિશામાંથી આવી હતી તે દિશામાં પાછી જશે.

આ રીતે તે સોમા બ્રાહ્મણી શ્રાવિકા બનશે. તે જીવ-અજીવ આદિ તત્ત્વની જાણકાર થશે યાવત્ વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કરેલાં વિવિધ પ્રકારના શીલવ્રત, ગુણવ્રત, પ્રત્યાખ્યાન, પૌષ્ઠોપવાસથી આત્માને ભાવિત કરતી રહેશે.

ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યા કોઈ વાર બિભેલ સન્નિવેશમાંથી વિહાર કરીને બીજા દેશમાં-ક્ષેત્રમાં વિચરશે.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં સુવ્રતા આર્યાના સમાગમે સોમા બ્રાહ્મણી શ્રાવક વ્રતોનો સ્વીકાર કરશે. તે વિષયનું

પ્રતિપાદન છે.

શ્રાવકના બાર વ્રતમાં અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, સ્વદાર સંતોષ અને પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત આ પાંચ અણુવ્રત છે. તેમાં હિંસા આદિ પાપકાર્યો અને સાવધયોગોનો આંશિક ત્યાગ હોવાથી તે અણુવ્રત કહેવાય છે.

સાત શિક્ષાવ્રતના બે પ્રકાર છે— ગુણવ્રત અને શિક્ષાવ્રત. ગુણવ્રત ત્રણ છે અને શિક્ષાવ્રત ચાર છે. આ બંનેના અભ્યાસ અને સાધનાથી પાંચ અણુવ્રતોની પુષ્ટી થાય છે. અણુવ્રત આદિ બાર પ્રકારના શ્રાવક ધર્મની વિશેષ જાણકારી માટે જુઓ— શ્રીઉપાસકદશાંગ સૂત્ર.

સાધવીઓનું પુનરાગમન : સોમાની પ્રવ્રજ્યા :-

૩૬ તદ્દાં તાઓ સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ અણ્ણયા કયાઇ પુવ્વાણુપુવ્વિં ચરમાણીઓ જાવ વિહરિસ્સંતિ । તદ્દાં સા સોમા માહણી ઇમીસે કહાએ લદ્ધદ્ધા સમાણી હદ્ધા પ્હાયા તહેવ ણિગ્ગયા જાવ વંદિસ્સઇ ણમંસિસ્સઇ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા ધમ્મં સોચ્ચા જાવ જં ણવરં રટ્ઠકૂડં આપુચ્છામિ, તદ્દાં પવ્વયામિ । અહાસુહં ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યા પૂર્વાનુપૂર્વી વિહાર કરતાં કરતાં, ફરી એક વાર બિભેલ સન્નિવેશમાં પધારશે. ત્યારે સોમાબ્રાહ્મણી આ વાતને સાંભળીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ, સ્નાન કરી, વસ્ત્રાલંકારથી વિભૂષિત થઈ, પહેલાંની જેમ દાસીઓ સાથે દર્શન કરવા નીકળશે યાવત્ વંદન-નમસ્કાર કરશે વંદન-નમસ્કાર કરીને, ધર્મ સાંભળીને સુવ્રતા આર્યાને કહેશે— હું રાષ્ટ્રકૂટને પૂછીને આપની પાસે મુંડિત થઈ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા ઈચ્છું છું.

ત્યારે સુવ્રતાઆર્યા તેને કહેશે— હે દેવાનુપ્રિયે ! તમને જેમ સુખ થાય તેમ કરો પરંતુ શુભ કાર્યમાં વિલંબ ન કરો.

૩૭ તદ્દાં સા સોમા માહણી સુવ્વયાઓ અજ્જાઓ વંદિસ્સઇ ણમંસિસ્સઇ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિયાઓ પહિણિક્ખમિસ્સઇ પહિણિક્ખમિત્તા જેણેવ સદ્દાં ગિહે જેણેવ રટ્ઠકૂડે, તેણેવ ઉવાગચ્છિસ્સઇ, ઉવાગચ્છિત્તા કરયલ પરિગ્ગહિયા તહેવ આપુચ્છિસ્સઇ જાવ પવ્વઇત્તદ્દાં । અહાસુહં દેવાણુપ્પિએ ! મા પહિબંધં ।

તદ્દાં રટ્ઠકૂડે વિઝલં અસણં પાણં ખાઇમં સાઇમં ઉવક્ખડાવેઝ; મિત્તણાઇ જાવ આમંતેઝ, એવં જહેવ પુવ્વભવે સુભદ્દા જાવ અજ્જા જાયા ઇરિયાસમિયા જાવ ગુત્તબંભયારિણી ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી સોમાબ્રાહ્મણી તે સુવ્રતા આર્યાઓને વંદન-નમસ્કાર કરીને તેની પાસેથી

નીકળશે અને પોતાના ઘરે રાષ્ટ્રકૂટ પાસે આવશે, આવીને બંને હાથ જોડીને, પહેલાંની જેમ પૂછશે કે આપની આજ્ઞા લઈને હું દીક્ષા લેવા ઈચ્છું છું.

આ વાતને સાંભળીને રાષ્ટ્રકૂટ કહેશે— હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. પરંતુ શુભકાર્યમાં વિલંબ ન કરો.

ત્યાર પછી રાષ્ટ્રકૂટ વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમરૂપ ચારે પ્રકારનાં ભોજન તૈયાર કરાવીને પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિબંધુ, સ્વજન, સંબંધીઓને આમંત્રણ આપશે; તેનો સત્કાર—સન્માન કરશે ઈત્યાદિ, જે રીતે પૂર્વભવમાં સુભદ્રા સાર્થવાહીની પ્રવ્રજ્યાનું વર્ણન છે તે રીતે અહીંયા પણ તે પ્રવ્રજિત થશે અને શ્રમણી બનીને ઈર્યાસમિતિ આદિ સમિતિઓ અને ગુપ્તિઓથી યુક્ત થઈને યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી થશે.

સોમા આર્યાની દેવગતિ :-

૩૮ તદ્દં ણં સા સોમા અજ્જા સુવ્વયાણં અજ્જાણં અંતિએ સામાઇયમાઇયાઇં એકકારસ અજ્ઞાઇં અહિજ્જિસ્સઇ, અહિજ્જિત્તા બહૂઇં ચત્થછટ્ટદ્દમદસમદુવાલસ જાવ ભાવેમાણી બહૂહિં વાસાઇં સામણ્ણપરિયાગં પાઝણિસ્સઇ, પાઝણિત્તા માસિયાએ સંલેહણાએ અત્તાણં જ્ઞોસેત્તા સદ્ધિં ભત્તાઇં અણસણાએ છેદિત્તા આલોઇયપડિક્કંતા સમાહિપત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો સામાણિયદેવત્તાએ ઉવવજ્જિહિઇ.

તત્થ ણં અત્થેગઇયાણં દેવાણં દો સાગરોવમાઇં ઠિઈં પણ્ણત્તા । તત્થ ણં સોમસ્સ વિ દેવસ્સ દો સાગરોવમાઇં ઠિઈં પણ્ણત્તા ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે સોમા આર્યા સુવ્રતા આર્યા પાસે સામાયિક આદિ અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કરશે. ઘણાં ઉપવાસ, છઠ, અષ્ટમ, ચાર ઉપવાસ, દ્વાદશભક્ત—પાંચ ઉપવાસ આદિ તપશ્ચર્યાથી આત્માને ભાવિત કરતી ઘણાં વર્ષો સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કરશે. ત્યાર પછી એક મહિનાનો સંથારો કરી આત્માને શુદ્ધ કરી, અનશનથી સાઠ(૬૦) વખતના ભોજનને છોડી, આલોચના, પ્રતિક્રમણપૂર્વક સમાધિભાવે મૃત્યુના અવસરે મૃત્યુ પામીને દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકના સામાનિક દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થશે.

ત્યાં કેટલાક દેવોની બે સાગરોપમની સ્થિતિ હોય છે તેમ આ સોમદેવની પણ બે સાગરોપમની સ્થિતિ થશે.

સોમાની મુક્તિ :-

૩૯ સે ણં ભંતે ! સોમે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્ખણં જાવ ચયં ચઇત્તા કહિં ગચ્છિહિઇ, કહિં ઉવવજ્જિહિઇ ?

ગોયમા ! મહાવિદેહ વાસે જાવ અંતં કાહિસિ ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! તે સોમદેવ આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય થયા પછી દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે, ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

હે ગૌતમ ! મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને સિદ્ધ થશે યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

અધ્યયન ઉપસંહાર :-

૪૦ તં એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિકયાણં
ચઠ્ઠસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે । -ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે આયુષ્યમાન્ જંબૂ ! આ પ્રમાણે મુક્તિ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના ચોથા અધ્યયનનો આ ભાવ દર્શાવ્યો છે.

વિવેચન :-

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં બહુપુત્રિકા દેવીના પૂર્વ અને પશ્ચાત્ ભવનું નિરૂપણ છે. તે પાંચ ભવોનો પરિચય અધ્યયનના સારમાં આપેલ છે.

ઉપસંહાર :- સંસારી જીવો અપ્રાપ્ત વસ્તુઓની અને સંયોગોની ઈચ્છા કરીને દુઃખી થાય છે. વસ્તુની પ્રાપ્તિ પુણ્યને આધીન છે અને સુખની પ્રાપ્તિ વ્યક્તિની સમજણને આધીન છે. પરંતુ વ્યક્તિ આ વાસ્તવિકતાને સમજી કે સ્વીકારી શકતા નથી અને દુઃખી થાય છે. કોઈને સંપત્તિના અભાવનું દુઃખ; કોઈને અઢળક સંપત્તિની વચ્ચે પણ અશાંતિનું દુઃખ; કોઈને સંતાનના અભાવનું દુઃખ; કોઈને પ્રતિકૂળ સંતાનનું દુઃખ હોય છે. આ રીતે સમજણના અભાવે વસ્તુની પ્રાપ્તિ કે અપ્રાપ્તિ બંને દુઃખજનક બને છે.

જે શ્રદ્ધાળુ લોકો સાધુ-સાધ્વીજીઓ પાસેથી પોતાની સાંસારિક ગૂંચવણોને દૂર કરવાની અપેક્ષાઓ રાખે છે અને તે માટે યંત્ર-મંત્ર, ઔષધ-ભેષજની આશા રાખે છે; તેઓએ ઉપરોક્ત અધ્યયનમાંથી શિક્ષા ગ્રહણ કરવી જોઈએ કે આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ સાધુના આચારથી વિપરીત છે. વીતરાગ ભગવાનના સાધુ-સાધ્વીજીઓ કેવળ આત્મકલ્યાણના માર્ગનો તથા તપ ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપી શકે છે. તેઓ અન્ય લૌકિક પ્રવૃત્તિમાં રસ લઈ શકતા નથી.

તેથી જ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે સહજ પ્રાપ્ત થયેલા સંયોગોમાં સંતોષ રાખી, પ્રસન્ન રહેવાથી જ મનુષ્યને સુખ-શાંતિ અને આત્માનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. અંતે તો ધર્મ અને ત્યાગ એ જ સંસારના પ્રપંચથી મુક્ત કરી શકે છે. એમ જાણી પ્રત્યેક સુખેચ્છુએ ત્યાગ અને સંયમરૂપ ધર્મના માર્ગે અગ્રેસર થવાનો સંકલ્પ કરવો જોઈએ; ઈચ્છાઓ ઉપર કાબૂ મેળવી આત્મકલ્યાણના શ્રેષ્ઠ માર્ગનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ; એ જ આગમ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનો સાર છે.

॥ વર્ગ-૩ અધ્ય.-૪ સંપૂર્ણ ॥

વર્ગ-૩ અધ્ય. ૫ થી ૧૦

પરિચય :-

અધ્યયન પાંચમું :-

આ અધ્યયનમાં પૂર્ણભદ્ર દેવના પૂર્વ પશ્ચાદ્ ભવનું નિરૂપણ છે.

એકદા ભગવાન મહાવીરના સમવસરણમાં પૂર્ણભદ્ર દેવ દર્શનાર્થે આવ્યા, તે પોતાની ઋદ્ધિ, નાટકનું પ્રદર્શન કરી પાછા ચાલ્યા ગયા. ગૌતમ સ્વામીના પૂછવાથી પ્રભુએ તેનો પૂર્વભવ કહ્યો.

પૂર્વભવ : પૂર્ણભદ્ર શેઠ :- આ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં મણિપટ્ટિકા નામની નગરી હતી. ત્યાં પૂર્ણ-ભદ્ર નામના શેઠ રહેતા હતા. તેણે બહુશ્રુત સ્થવિર ભગવંતો પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળી સંયમ અંગીકાર કર્યો, અગિયાર અંગો કંઠસ્થ કર્યા, ઉપવાસથી માસખમણ સુધીની અનેક તપશ્ચર્યાઓ દ્વારા કર્મની નિર્જરા કરતાં અનેક વર્ષોની સંયમ પર્યાયનું પાલન કર્યું.

અંતે એક માસના અનશનની આરાધના કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં તેઓ પૂર્ણભદ્ર દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. તે દેવ દેવલોકનું બે સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થઈ, સંયમ અંગીકાર કરી, સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી મુક્ત થશે.

છ થી દસ અધ્યયન :-

અંતિમ પાંચ અધ્યયનમાં ક્રમશઃ મણિભદ્ર શેઠ, દત્ત, શિવ, બલ અને અનાદત શેઠનું જીવન વૃત્તાંત પૂર્ણભદ્રની સમાન હોવાથી સંક્ષિપ્ત રૂપે છે. દેવ અને પૂર્વભવના નામ એક જ છે. તે સર્વે તપ સંયમનું પાલન કરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા છે. દેવલોકનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધ થશે.

આ વર્ગમાં ૪ જીવ સંયમના વિરાધક થયા છે. શેષ છ જીવ આરાધક થઈ વૈમાનિક દેવગતિમાં ગયા છે. દસમાંથી નવ જીવ એકાવતારી છે અર્થાત્ એક ભવ મનુષ્યનો કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે. બહુપુત્રિકા દેવી ત્રણ ભવ કરી મોક્ષે જશે.

વર્ગ-૩ અધ્ય.-૫

પૂર્ણભદ્ર દેવ

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જહ્ પં ધંતે ! સમણેણં ધગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિકાયાણં
ચઠ્થસ્સ અજ્ઝયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે, પંચમસ્સ ણં ધંતે ! અજ્ઝયણસ્સ
પુષ્પિકાયાણં સમણેણં ધગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે ?

ભાવાર્થ :- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકા વર્ગના યોથા
અધ્યયનમાં પૂર્વોક્ત ભાવોનું વર્ણન કર્યું છે તો હે ભગવન્ ! પાંચમા અધ્યયનમાં ભગવાને કયા ભાવોનું
નિરૂપણ કર્યું છે ?

પૂર્ણભદ્ર દેવનું નાટ્ય-પ્રદર્શન :-

૨ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણામં ણયરે ।
ગુણસીલે ચેણ્ણે । સેણિણે રાયા । સામી સમોસરિણે । પરિસા ણિગ્ગયા ।

ભાવાર્થ :- ઉત્તર- હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન
હતું. ત્યાં શ્રેણિકરાજા રાજ્ય કરતા હતા. ત્યાં પ્રભુ મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. પરિષદ દર્શન કરવા નીકળી.

૩ તેણં કાલેણં તેણં સમણં પુણ્ણભદ્દે દેવે સોહમ્મે કપ્પે પુણ્ણભદ્દે વિમાણે
સભાણે સુહમ્માણે પુણ્ણભદ્દંસિ સીહાસણંસિ ચઠ્ઠિં સામાણિયસાહસ્સીહિં, જહા
સૂરિયાભો જાવ બત્તીસઙ્ગિહં ણટ્ટવિહિં ઉવદંસિત્તા જામેવ દિસિં પાઠ્ઠભૂણે તામેવ
દિસિં પહિગણે । કૂહાગારસાલા દિટ્ઠંતો । પુવ્વભવપુચ્છા ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે અને તે સમયે સૌધર્મકલ્પમાં પૂર્ણભદ્ર વિમાનની સુધર્મા સભામાં પૂર્ણભદ્ર સિંહાસન
ઉપર પૂર્ણભદ્ર દેવ ચાર હજાર સામાનિકદેવો આદિની સાથે આનંદ પ્રમોદ કરી રહ્યા હતા. યાવત્ સૂર્યાભ
દેવની જેમ બત્રીસ પ્રકારની નાટ્યવિધિ બતાવી જે દિશામાંથી આવ્યા હતા તે દિશામાં ચાલ્યા ગયા.

ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને તે દેવની દિવ્ય દેવશ્રદ્ધિ અંતર્ધાન થઈ ગઈ તે વિષયમાં

પૂછ્યું— ભગવાને કૂટાકારશાળાના દષ્ટાંતથી સમાધાન કર્યું. ત્યાર પછી ગૌતમ સ્વામીના પૂછવા પર ભગવાને તેના પૂર્વભવના વિષયમાં કહ્યું—

૪ एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे मणिवइया णामं णयरी होत्था वण्णओ । ताराइण्णे चेइए । चंदो राया । तत्थ णं मणिवइयाए णयरीए पुण्णभद्दे णामं गाहावई परिवसइ, वण्णओ ।

ભાવાર્થ :- હે ગૌતમ ! તે કાળે અને તે સમયે આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં ધન-વૈભવ ઈત્યાદિથી સમૃદ્ધ મણિપટ્ટિકા નામની નગરી હતી. ત્યાં તારાકીર્ણ નામનું ઉદ્યાન હતું. તે નગરીમાં ચંદ્ર નામના રાજા રાજ્ય કરતાં હતા. તે મણિપટ્ટિકા નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા. નગરી, રાજા, ઉદ્યાન અને ગાથાપતિનું વર્ણન પૂર્વવત્ સમજવું.

૫ तेणं कालेणं तेणं समएणं थेरा भगवंतो जाइसंपण्णा जाव जीवियासमरण- भयविप्पमुक्का बहुस्सुया बहुपरिवारा पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव समोसढा । परिसा णिग्गया ।

ભાવાર્થ :- તે કાળે અને તે સમયે જાતિસંપન્ન વગેરે ગુણોથી યુક્ત તથા જીવનની આકાંક્ષા અને મરણના ભયથી રહિત, બહુશ્રુત સ્થવિર ભગવંત વિશાળ શિષ્ય પરિવાર સાથે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતાં મણિપટ્ટિકા નગરીમાં પધાર્યા. જનસમૂહ તેમની દેશના સાંભળવા ગયો.

પૂર્ણભદ્ર અણગારની સાધના-આરાધના :-

૬ तए णं से पुण्णभद्दे गाहावई इमीसे कहाए लद्धट्टे समाणे हट्टतुट्टे जाव जहा पण्णत्तीए गङ्गदत्ते तहेव णिग्गच्छइ जाव णिक्खंतो जाव गुत्तबंभयारी ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી તે પૂર્ણભદ્ર ગાથાપતિ તે સ્થવિર મુનિરાજના આગમનને જાણીને, હષ્ટ-તુષ્ટ થયા તથા ભગવતી સૂત્ર કથિત ગંગદત્તની જેમ દર્શન કરવા માટે ગયા યાવત્ તેની પાસે પ્રવ્રજિત થયા. ઈર્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત યાવત્ ગુપ્તબ્રહ્મચારી સાધુ થયા.

૭ तए णं से पुण्णभद्दे अणगारे थेराणं भगवंताणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बहूहिं चउत्थच्छट्टट्टम जाव भावित्ता बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणइ, पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसेत्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे पुण्णभद्दे विमाणे उववायसभाए देवसयणिज्जंसि जाव भासमणपज्जत्तीए ।

एवं खलु गोयमा ! पुण्णभद्देणं देवेणं सा दिव्वा देविङ्गी लद्धा पत्ता अभि-समण्णागया ।

ભાવાર્થ :- ત્યાર પછી પૂર્ણભદ્ર અણગારે તે સ્થવિર ભગવંતોની પાસે સામાયિકાદિથી લઈને અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કર્યો અને ઘણાં ઉપવાસ છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વગેરે માસખમણ પર્યંત વિવિધ તપશ્ચર્યાથી આત્માને ભાવિત કરતાં અનેક વર્ષો સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કરી, માસિક સંલેખના પૂર્વક સાઠ ભક્તનું અનશન દ્વારા છેદન કરીને, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પૂર્વક મૃત્યુના અવસરે મૃત્યુ પામીને, સૌધર્મ દેવલોકના પૂર્ણભદ્ર વિમાનની ઉપપાત સભામાં રહેલી દેવશય્યામાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. **યાવત્** ભાષા-મન પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્તભાવને પ્રાપ્ત થયા.

હે ગૌતમ ! આ રીતે પૂર્ણભદ્ર દેવે સરાગ-સંયમ, તપ દ્વારા દિવ્યઋદ્ધિ લબ્ધ, પ્રાપ્ત અને અધિગત (સ્વાધીન) કરી છે.

૮ પુણ્ણભદ્દસ્સ ણં ધંતે ! દેવસ્સ કેવદ્દયં કાલં ઠિદ્દં પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! દો સાગરોવમાદ્દં ઠિદ્દં પણ્ણત્તા ।

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! પૂર્ણભદ્ર દેવની સ્થિતિ કેટલા સમયની છે? હે ગૌતમ ! તેની બે સાગરોપમની સ્થિતિ છે.

પૂર્ણભદ્રનું ભવિષ્ય :-

૯ પુણ્ણભદ્દે ણં ધંતે ! દેવે તાઓ દેવલોગાઓ જાવ કહિં ગચ્છિહિદ્દ, કહિં ઉવવજ્જિહિદ્દ ?

ગોયમા ! મહાવિદેહે વાસે સિજ્જિહિદ્દ જાવ અંતં કાહિદ્દ ।

ભાવાર્થ :- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! તે પૂર્ણભદ્ર દેવ, તે દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

ઉત્તર- હે ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને સિદ્ધ થશે **યાવત્** સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

અધ્યયન ઉપસંહાર :-

૧૦ તં એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિયાણં પંચમસ્સ અજ્ઝયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે । -ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ પ્રમાણે પુષ્પિકાના પાંચમા અધ્યયનનો ભાવ કહ્યો છે.

॥ વર્ગ-૩ અધ્ય.-૫ સંપૂર્ણ ॥

વર્ગ-૩ અધ્ય. ૬ થી ૧૦

મણિભદ્ર દેવ આદિ

અધ્યયન પ્રારંભ :-

૧ જહ્ પં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુપ્ફિયાણં પંચમસ્સ અજ્ઝયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે, છટ્ટસ્સ પં ભંતે ! અજ્ઝયણસ્સ પુપ્ફિયાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણ્ણત્તે ?

ભાવાર્થ :- હે ભગવન્ ! જો નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના પાંચમા અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! મુક્તિ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિકાના છટ્ટા અધ્યયનમાં કયા ભાવનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

મણિભદ્ર દેવના પૂર્વ-પશ્ચાદ્ ભવ :-

૨ એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે ણયરે । ગુણસીલણે ચેહ્ણે । સેણિણે રાયા । સામી સમોસરિણે ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં મણિભદ્દે દેવે સભાણે સુહમ્માણે માણિભદ્દંસિ સીહાસણંસિ ચઝહિં સામાણિયસાહસ્સીહિં એવં જહા પુણ્ણભદ્દો તહેવ આગમણં, ણટ્ટવિહિ, કૂડાગાર-સાલા દિટ્ઠંતો, પુવ્વભવપુચ્છા ।

મણિવર્ણયા ણયરી । મણિભદ્દે ગાહાવર્ણે । થેરાણં અંતિણે પવ્વજ્જા, એવ્કારસ અંગાહિં અહિજ્જહ્ણે । બહ્ણિં વાસાહિં પરિયાઓ । માસિયા સંલેહણા, સટ્ટિ ભત્તાહિં । માણિભદ્દે વિમાણે ઉવવાઓ । દો સાગરોવમાહિં ઠિહ્ણે । મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઝિહ્ણિહ્ણે ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. ત્યાં ગુણશીલ નામનું ઉદ્યાન હતું. ત્યાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એક વાર ત્યાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પધાર્યા.

તે કાળે અને તે સમયે મણિભદ્ર દેવ સુધર્મા સભામાં મણિભદ્ર સિંહાસન ઉપર બેસીને ચાર હજાર સામાનિક દેવ આદિની સાથે બેઠા હતા વગેરે વર્ણન પૂર્ણભદ્ર દેવની જેમ જાણવું. તે પણ ભગવાનના

સમવસરણમાં આવ્યા અને દર્શન કરી નાટક બતાવીને પાછા ગયા. મણિભદ્રદેવના ગયા પછી ગૌતમ-સ્વામીની પૃચ્છા, ભગવાને આપેલું કૂટાગાર શાળાનું દૃષ્ટાંત અને શ્રી ગૌતમ દ્વારા પૂર્વભવ પૃચ્છા વગેરે પૂર્વવત્ જાણવું.

તે કાળે અને તે સમયે મણિપદિકા નામની નગરી હતી. તેમાં મણિભદ્ર નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા. તેણે સ્થવિરો પાસે દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લઈને અગિયાર અંગનો અભ્યાસ કર્યો. ઘણાં વર્ષો સુધી શ્રમણ પર્યાયનું પાલન કર્યું અને એક માસનો સંથારો કર્યો. અનશન દ્વારા સાઠ ભક્તનો ત્યાગ કર્યો. સમાધિપૂર્વક કાળ કરીને મણિભદ્ર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેની બે સાગરોપમની સ્થિતિ છે. દેવલોકથી ચ્યવીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરીને સિદ્ધ થશે.

છકા અધ્યયનનો ઉપસંહાર :-

૩ તં એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિકયાણં
છટ્ટસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમટ્ટે પણ્ણત્તે ।
- ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પુષ્પિકા વર્ગના છકા અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે.

શેષ ચાર અધ્યયન :-

૪ એવં દત્તે સિવે બલે અણાઢિએ સવ્વે જહા પુણ્ણભદ્દે દેવે । સવ્વેસિં દો
સાગરોવમાઇં ઠિઈં । વિમાણા દેવસરિસણામા ।

પુવ્વભવે દત્તે ચંદણાએ ણયરીએ, સિવે મિહિલાએ, બલે હત્થિણાઝરે, અણાઢિ
એ કાકંદિએ । [ચેઝયાઈં જહા સંગહણીએ] મહાવિદેહવાસે સિજ્ઞિહિઈં ।

ભાવાર્થ :- તે જ પ્રમાણે (૭) દત્ત, (૮) શિવ, (૯) બલ અને (૧૦) અનાદત, આ બધા દેવોનું વર્ણન પૂર્ણભદ્ર દેવની જેમ જાણવું જોઈએ. તે સર્વ દેવોની બે-બે સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તે દેવોના નામની જેમ જ તેના વિમાનોનાં નામ છે.

પૂર્વભવમાં દત્ત-ચંદના નગરીમાં; શિવ-મિથિલા નગરીમાં; બલ-હસ્તિનાપુર નગરમાં; અનાદત-કાકંદી નગરીમાં જન્મ્યા હતા. [સંગ્રહણી ગાથા પ્રમાણે ઉદ્યાનોનાં નામ જાણી લેવા જોઈએ.] દેવભવ પૂર્ણ કરી તે સર્વે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરીને સિદ્ધ થશે.

વર્ગનો ઉપસંહાર :-

૫ તં એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં પુષ્પિકયાણં

દસ અજ્ઞયણાણં અયમદ્વે પળ્ણત્તે ।

- ત્તિ બેમિ ।

ભાવાર્થ :- હે જંબૂ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પુષ્પિકા વર્ગના દસ અધ્યયનોનો આ ભાવ કહ્યો છે.

વિવેચન :-

આ વર્ગના દસ અધ્યયનોમાંથી અંતિમ છ અધ્યયનોના ચરિત્રનાયક પૂર્ણભદ્ર, મણિભદ્ર, દત્ત, શિવ, બલ, અનાદત્ત; આ છએ અણગારો શુદ્ધ સંયમ તપનું પાલન કરી, આરાધક થઈ, પ્રથમ દેવલોકમાં ઈન્દ્રની સમાન સ્થિતિવાળા દેવ થયા છે. પૂર્વના ત્રણ અધ્યયનોમાં વર્ણિત ચંદ્ર, સૂર્ય અને શુક્ર દેવ પૂર્વભવે વિરાધક થઈ જ્યોતિષી દેવ થયા છે. ચોથા અધ્યયનમાં વર્ણિત બહુપુત્રિકા દેવી પણ પૂર્વભવમાં વિરાધક થઈ વૈમાનિક દેવી બની છે અને આગામી ભવમાં આરાધક થઈ દેવ થશે. અંતે તે પ્રત્યેક જીવો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે.

॥ વર્ગ-૩ અધ્ય. ૬ થી ૧૦ સંપૂર્ણ ॥

ગુરુ પ્રાણ આગમ બત્રીસીના શ્રુત સહયોગી દાતાઓ

: પ્રથમ આગમ વિમોચક :

માતૃશ્રી ચંપાબેન શાંતીલાલ પરષોત્તમદાસ સંઘવી તથા
માતૃશ્રી મૃદુલાબેન નવનીતરાય શાંતીલાલ સંઘવી ના સ્મરણ સાથે
સૌ. કુંદનબેન જયંતીલાલ શાંતીલાલ સંઘવી
શ્રી નવનીતરાય શાંતીલાલ સંઘવી
શ્રી રાજીવ જયંતીલાલ, શ્રી શૈલેશ નવનીતરાય, શ્રી હિરેન નવનીતરાય સંઘવી

શ્રુતાધાર

- માતૃશ્રી કુસુમબેન શાંતિલાલ શાહ
હસ્તે - સુપુત્ર શ્રી ઈષ્તિત - ડો. નીતા શાહ, શ્રી ભાષિત - દર્શિતા શાહ મુંબઈ
- માતૃશ્રી સવિતાબેન ડો. નાનાલાલ શાહ (હેમાણી)
સુપુત્ર શ્રી સતીષ - રશ્મિ શાહ, સુપુત્રી શ્રીમતી ડો. ભારતી - ડો. રશ્મિકાંત શાહ U.S.A.
- સાધ્વી સુબોધિકા (ભદ્રા) જૈન ટ્રસ્ટ, માતૃશ્રી લલિતાબેન પોપટલાલ શાહ (હેમાણી)
બહેન-શ્રીમતી લતા શરદ શાહ, શ્રીમતી હર્ષા ભૂપેન્દ્ર મોદી આકોલા
- શ્રીમતી દત્તા ગિરીશ શાહ (પૂ. સુબોધિકાબાઈ મ. ના ભાઈ-ભાભી) સુપુત્ર
શ્રી મુંજાલ - વિજયા, શ્રી ભાવિન - તેજલ, સુપુત્રી નિવિશા મનીષ મહેતા U.S.A.
- પૂ. આરતીબાઈ મ. ના બહેનો - શ્રીમતી સરોજબેન જશવંતરાય દોમડિયા
શ્રીમતી હર્ષાબેન વસંતરાય લાઠીયા હસ્તે - શ્રી અલકેશ, શ્રી પ્રિયેશ, શ્રી હેમલ મુંબઈ
- માતૃશ્રી જયાબેન શાંતીલાલ કામદાર, માતૃશ્રી રમાબેન છોટાલાલ દફતરી
હસ્તે શ્રીમતી પ્રેમિલાબેન કિરીટભાઈ દફતરી U.S.A.
- ડો. ભરતભાઈ ચીમનલાલ મહેતા
સુપુત્ર-ચી. મલય, સુપુત્રી શ્રીમતી વિરલ આશિષ મહેતા રાજકોટ
- માતૃશ્રી વિજ્યાલક્ષ્મીબહેન માણેકચંદ શેઠ
સુપુત્ર શ્રી દિલસુખભાઈ શેઠ, શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ શેઠ (શેઠ બિલ્ડર્સ) રાજકોટ
- શ્રી રતિગુરુ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, હસ્તે ટી. આર. દોશી રાજકોટ
- શ્રી રતિગુરુ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, હસ્તે ટી. આર. દોશી રાજકોટ
- શ્રી રતિગુરુ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, હસ્તે ટી. આર. દોશી રાજકોટ
- શ્રી રતિગુરુ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, હસ્તે ટી. આર. દોશી રાજકોટ
- માતૃશ્રી હીરાગૌરી હરિલાલ દોશી, શ્રીમતી પૂર્ણિમાબેન નરેન્દ્ર દોશી
હસ્તે - નરેન્દ્ર - મીના દોશી, કુ. મેઘના, કુ. દેશના રાજકોટ

- માતૃશ્રી કાશ્મીરાબેન કાંતિભાઈ શેઠ
હસ્તે - શ્રીમતી હેતલ સંજય શેઠ, કુ. ઉપાસના, કુ. કીજલ રાજકોટ
- માતૃશ્રી જશવંતીબેન શાંતીલાલ તુરખીયા, શ્રીમતી ભાવના દિલીપ તુરખીયા
હસ્તે - દિલીપ એસ. તુરખીયા, સુપુત્ર - શ્રી પારસ - રિક્કિર તુરખીયા મુંબઈ
- માતૃશ્રી કિરણબેન પ્રવીણચંદ્ર દોશી
હસ્તે સુપુત્ર શ્રી નીરવ - તેજલ દોશી, કુ. પ્રિયાંશી, કુ. ઝીલ મુંબઈ
- માતૃશ્રી મંજુલાબેન છબીલદાસ ચૂડગર
હસ્તે - સુપુત્ર શ્રી કેતન - આરતી ચૂડગર, કુ. ધ્રુવી મુંબઈ
- શ્રી લક્ષ્મીચંદભાઈ જસાણી પરિવાર રાજકોટ
- શ્રી પ્રવિણભાઈ ગંભીરદાસ પારેખ મુંબઈ
- કુ. વિધિ ગિરીશ જોશી, કુમાર કુશાન ગિરીશ જોશી
હસ્તે - શ્રીમતી નીલાબેન ગિરીશભાઈ જોશી મુંબઈ
- શ્રી પરેશભાઈ સુમતીભાઈ શાહ મુંબઈ
- શ્રી કિશોરભાઈ શાહ મુંબઈ
- શ્રી રમેશભાઈ ગટુલાલ કામદાર ચેમ્બુર
- માતૃશ્રી લીલાવતીબેન નીમચંદ નથુભાઈ દોશી, સ્વ. કિશોરકુમાર નીમચંદ દોશી,
સ્વ. મૃદુલા કુંદનકુમાર મહેતા. હસ્તે - હર્ષદ અને કુમકુમ દોશી કલકત્તા
- માતૃશ્રી તારાબેન મોદી કલકત્તા
- માતૃશ્રી મધુકાંતાબેન નંદલાલ ભીમાણી
હસ્તે - શ્રી રાજેશભાઈ ભીમાણી કલકત્તા
- માતૃશ્રી કીકીબેન દેસાઈ, હસ્તે - શ્રી શૈલેશભાઈ-મીનાબેન દેસાઈ મુંબઈ
- શ્રી અંજલભાઈ ઢાંકી મુંબઈ
- ગુરુભક્ત રાજકોટ
- શ્રી હેમેન્દ્રભાઈ પૂજાણી
- માતૃશ્રી ચંપકબેન શશીકાંતભાઈ મહેતા, હસ્તે - સુપુત્રી શ્રી કિરીટ-અરૂણા,
શ્રી અજય - નીતા, શ્રી કમલેશ - દિવ્યા, સુપુત્રી - નિરૂપમા - નિરંજન દોશી મુંબઈ
- માતૃશ્રી નર્મદાબેન રૂગનાથ દોશી, હસ્તે - શ્રી કાંતીભાઈ રૂગનાથ દોશી કલકત્તા
- શ્રી હેમલતાબેન નટવરલાલ માણીયાર વડોદરા
- માતૃશ્રી અમૃતબેન ભગવાનજી અવલાણી પરિવાર
હસ્તે - શ્રી રમણીકભાઈ ભગવાનજી અવલાણી કલકત્તા
- શ્રી કેશવજીભાઈ શાહ પરિવાર કલકત્તા

શ્રુત અનુભોદક

- શ્રીમતી ડો. ભારતીબેન - ડો. રશ્મિકાંત કાંતીલાલ શાહ U.S.A.
- શ્રીમતી લતાબેન - શ્રી શરદભાઈ કાંતીલાલ શાહ U.S.A.
- શ્રીમતી હર્ષા ભૂપેન્દ્ર મોદી, શ્રીમતી જીમિતા હિરેન મોદી,
શ્રીમતી ડો. શ્રુતિ મહેશ વર્મા, શ્રીમતી ભવિતા જયંત ઈંગળે આકોલા
- શ્રી સૌરાષ્ટ્ર દશાશ્રીમાળી પ્રાણ મહિલા મંડળ, હસ્તે - અધ્યક્ષા સૌ. હર્ષાબેન મોદી આકોલા
- માતૃશ્રી નિર્મળાબેન લાલચંદ ભરવાડા કોલ્હાપુર
- શ્રી પરેશભાઈ રમેશચંદ્ર સુતરીયા મુંબઈ
- માતૃશ્રી સુશીલાબેન કાંતીલાલ પંચમીયા મુંબઈ
- શ્રી મીનાબેન હરીશભાઈ દેસાઈ કલકત્તા

શ્રુત સદસ્ય

- શ્રી પારિતોષ આર. શાહ મુંબઈ
- શ્રીમતી રાજુલ રજનીકાંત શાહ મુંબઈ
- જૈન જાગૃતિ સેન્ટર વાશી (મુંબઈ)
- શ્રી મુકુન્દ આર. શેઠ મુંબઈ
- શ્રી કેતનભાઈ શાહ મુંબઈ
- શ્રીમતી ગુણવંતીબેન પ્રફુલ્લચંદ્ર દોમડીયા મુંબઈ
- શ્રી સુધીરભાઈ પી. શાહ મુંબઈ
- શ્રી રાજેશ કલ્યાણભાઈ ગાલા મુંબઈ
- શ્રીમતી મૃદુલાબેન નવનીતરાય સંઘવી મુંબઈ
- હસ્તે - સૌ. હીના શૈલેશ સંઘવી, સૌ. સોનલ હિરેન સંઘવી કલકત્તા

ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା

ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା

ଆମେ ଶୁଣିବା

ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା ଆମେ ଶୁଣିବା

ଆମେ ଶୁଣିବା

PARASDHAM

Vallabh Baug Lane, Tilak Road,
Ghatkopar (E), Mumbai - 400 077.

Tel : 32043232.

www.parasdham.org
www.jainaagam.org